

Gozdarski 5-6/96 vestnik

Ljubljana
Slovenija

Ljubljana, maj-junij 1996

VSEBINA – CONTENTS

249 Uvodnik

MESTO LOVSTVA PRI URAVNAVANJU RAZMER V NARAVI

250 Anton Simonič

Zakon o divjadi in lovstvu
The Act on Wildlife and Hunting

257 Mladen Berginc

Varstvo narave, lov in lovstvo
Nature Conservation, Hunting and Huntsmanship

262 Franc Perko

Naloge ter nameni lovstva in lova danes in jutri
The Tasks and Goals of Huntsmanship and Hunting at Present and in the Future

267 Janez Černač

Strategija razvoja slovenskega lovstva
The Strategy of Slovenian Hunting's Development

272 Ulrich Wotschikowski

Lovski zakon za divjad, za gozd in za lov
The Hunting Act for Game, Forest and Hunting

275 Iztok Ožbolt

Izhodišča za Pravilnik o lovskogojitvenem načrtovanju – nadgradnja Zakona o gozdovih
Concepts regarding the Statutes on Hunting-Management Planning – Extension of the Forestry Act

284 Kazimir Tarman

Spontani in misleči plenilec ter ravnovesje v naravi
A Spontaneous and Intentional Predators and the Balance in the Nature

297 Miha Adamič

Ravnanje s problematičnimi živalskimi vrstami v Sloveniji na osnovi spoznanj raziskovalnega dela
Decision making in the Conservation management of Problem Wildlife Species in Slovenia, based on the Knowledge gained through Current Research Projects

307 Mirko Perušek

Ohranjanje in obnavljanje raznolikosti živalskih habitatov na primeru ptic
The Conserving and Restoring of the Variety of Animal Habitats on the Example of Birds

315 Andrej Bidovec

Nekatere zajedavske bolezni kot redukcijski faktor divjadi
Some Parasite Diseases as a Game Reduction Factor

Gozdarski vestnik

SLOVENSKA STROKOVNA REVILJA ZA GOZDARSTVO
SLOVENIAN JOURNAL OF FORESTRY

Ustanovitelj in izdajatelj:

Zveza gozdarskih društev Slovenije

Uredniški svet

mag. Mitja Cimperšek, Hubert Dolinšek,
mag. Aleksander Golob, mag. Dušan Jurc,
Marko Kmecl, Iztok Koren, dr. Boštjan
Košir, Jure Marenča, Miran Orožim,
mag. Dušan Robič, Danilo Škulj

Uredniški odbor

dr. Boštjan Anko, dr. Franc Batič,
dr. Dušan Mlinšek,
mag. Živan Veselič

Odgovorni urednik

mag. Živan Veselič, dipl. inž. gozd.

Tehnični urednik

Aleksander Leben

Lektor

Darinka Petkovšek

Dokumentacijska obdelava

Teja-Cvetka Koler

Uredništvo in uprava

Editors address
SLO 1000 Ljubljana
Večna pot 2

Žiro račun – Cur. ac.
ZDIT GL Slovenije
Ljubljana, Večna pot 2
50101-678-48407

Letno izide 10 števil
10 Issues per year

Letna individualna naročnina 3.600 SIT
za dijake in študente 2.000 SIT

Posamezna številka 500 SIT

Letna naročnina za inozemstvo 40 USD

Izhajanje revije podpira Ministrstvo za kmetijstvo,
gozdarstvo in prehrano

Na podlagi Zakona o prometnem davku (Ur. list RS, št. 4/92) je Ministrstvo za informiranje mnenja, da je strokovna revija GOZDARSKI VESTNIK proizvod informativnega značaja iz 13. točke tarifne številke 3, za katere se plačuje davek od prometa proizvodov po stopnji 5%.

Tisk: Tiskarna Tone Tomšič, Ljubljana

Poština plačana pri pošti 1102 Ljubljana

Tokrat o lovstvu

V Slovenskem gozdarstvu (in lovstvu) je toliko vprašanj, ki jih je potrebno doreči oziroma na novo določiti, da jih za razpravo ne manjka. Zveza gozdarskih društev Slovenije je pri organiziranju okroglih miz in posvetovanj zelo dejavna. Vsaka od takih prireditev pomeni prispevek k rešitvi določenega vprašanja, zato gre zahvala njenim prizadevnim organizatorjem.

Tokrat v našem glasilu posredujemo prispevke širšega kroga strokovnjakov, ki so na okrogli mizi z naslovom

Mesto lovstva pri uravnavanju razmer v naravi

10. aprila 1996 v veliki predavalnici Gozdarskega inštituta Slovenije razmišljali o lovstvu in njegovi vlogi v prihodnje.

Slovensko lovstvo je v obdobju preobrazbe. Kako velike in kako hitre, je tvegano napovedovati. O aktih, ki bodo določali podobo organiziranja te dejavnosti v prihodnje, pristojni šele razpravljajo. Pogledi o tem, kakšna naj bi bila njihova vsebina, so zelo različni. Okrogla miza je bilo srečanje nekaterih od teh (ne prav vseh) pogledov. Vprašanja so strokovne in politične narave. Strokovna niso preprosta, vendar se zdijo lažje rešljiva. Pri odprtih političnih vprašanjih so konkretni interesi zelo transparentni, gozd in divjad pa sta tu sekundarna. Stroka si mora prizadevati, da v končni rešitvi gozd in divjad dobita mesto, ki jima gre. Dosedanje domače in tuje izkušnje so pri odločitvah lahko uspešen kazalec primerne smeri razvoja lovstva na Slovenskem. Ko bi jih le bili sposobni trezno in objektivno analizirati.

Urednik

Zakon o divjadi in lovstvu*

(Povzetek osnutka)

The Act on Wildlife and Hunting Draft's summary

Izvleček:

MKGP: Zakon o divjadi in lovstvu, Gozdarski vestnik št. 5-6/1996. V slovenščini.

Prispevek je povzetek enega od pripravljenih osnutkov Zakona o divjadi in lovstvu – listega, ki ga je pripravilo Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano.

Ključne besede: divjad, lovstvo

IZHODIŠČA

CONCEPTS

Zakon o divjadi in lovstvu temelji na 67. (gospodarska, socialna in ekološka funkcija, lastnine), 70. (zakon določi pogoje za izkoriščanje naravnih bogastev), 71. (država skrbi za napredek prebivalstva na gorskih in hribovitih območjih), 72. (zakon določa pogoje za poravnavanje škode v okolju ter varstvo živali pred mučenjem), 73. (skrb države za varovanje naravne dediščine) in 74. členu (gospodarska dejavnost se ne sme izvajati v nasprotju z javno koristjo) Ustave RS, je pa tudi v tesni zvezi z zakonom o gozdovih in zakonom o varstvu okolja. Upošteva tudi sprejete mednarodne konvencije in resolucije s področja ohranjanja biološke pestrosti (Konvencija o biološki pestrosti, Agenda 21 iz Ria, Vseevropska strategija ohranjanja biološke in krajinske pestrosti, Bernska konvencija o varstvu prosto živečih živali), na priporočilih Sveta Evrope in IUCN, na usmeritvah Manifesta 2000 itd.

PODROČJE, KI GA ZAKON UREJA

THE SPHERE OF ACTIVITY COVERED BY THE ACT

Zakon ureja:

- ohranitev in varstvo ter gojitev in lov

* Gre za povzetek osnutka Zakona o divjadi in lovstvu, ki ga je pripravilo Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano

Synopsis

MAFF: The Act on Wildlife and Hunting. Gozdarski vestnik No. 5-6/1996. In Slovene.

The article is a summary of one of the prepared drafts of the Act on Wild Life and Hunting – prepared by the Ministry of Agriculture, Forestry and Nutrition.

Key words: wildlife, hunting

prosto živečih živalskih vrst, ki se štejejo za divjad,

- ukrepanje v življenjskem okolju divjadi ter
- razpolaganje z uplenjeno divjadjo,
- kar vse se po zakonu imenuje upravljanje z divjadjo.

CILJI UPRAVLJANJA Z DIVJADJO

THE GOALS OF WILDLIFE MANAGEMENT

Z upravljanjem z divjadjo se zagotavljajo ekološke, socialne in gospodarske funkcije divjadi in njenih habitatov, in sicer zlasti:

- z ohranitvijo in varstvom divjadi kot naravne vrednote oziroma naravnega bogastva;
- z ohranjanjem in povečevanjem biološke in krajinske pestrosti ter stabilnosti življenjskih združb;
- s preprečevanjem pretiranih gospodarskih škod v gozdu ter na kmetijskih kulturah in domačih živalih.

LOVSTVO

HUNTING

Zaradi zagotavljanja ekoloških in socialnih funkcij divjadi in njenih habitatov je lovska dejavnost tudi v javnem interesu.

DIVJAD

WILDLIFE

Divjad so vrste prosto živečih sesalcev in ptic, ki bi, glede na odnos človeka do

njih v preteklosti, lahko postale predmet lova. Zakon divjad deli na vrste, na katere:

- je lov dovoljen pod splošnimi pogoji, določenimi v zakonu in se štejejo za naravno vrednoto;
- lov ni dovoljen oziroma je dovoljen samo izjemoma in se štejejo za naravno bogastvo (zavarovane vrste).

NAČRTOVANJE UPRAVLJANJA Z DIVJADJO

WILDLIFE MANAGEMENT PLANNING

Podlaga za upravljanje z divjadjo so Program razvoja gozdov v Sloveniji in Program upravljanja z divjadjo v Sloveniji ter načrti za upravljanje z divjadjo, ki jih izdeluje Zavod za gozdove Slovenije.

Program upravljanja z divjadjo v Sloveniji določa strategijo za usklajeno usmerjanje razvoja populacij divjadi med posameznimi regijami divjadi in za ukrepanje v njihovem življenjskem okolju. Program sprejme Vlada Republike Slovenije.

Načrti za upravljanje z divjadjo se izdelujejo za regije divjadi in so dolgoročni in letni. V **dolgoročnem regijskem načrtu** se določijo temeljne usmeritve za ohranitev in usklajeno usmerjanje razvoja populacij posameznih vrst divjadi, prilagojene razmeram v posamezni regiji divjadi. Dolgoročni regijski načrt se praviloma izdelava za obdobje desetih let in je obvezna strokovna podlaga za urejanje prostora. V **letnem regijskem načrtu** se na podlagi usmeritev iz dolgoročnega regijskega načrta določijo ukrepi, ki jih morajo opraviti koncesionarji v tekočem lovskem letu. Dolgoročni regijski načrt sprejme minister, pristojen za divjad in lovstvo, s soglasjem ministra, pristojnega za varstvo narave in urejanje prostora, letni regijski načrt pa samo minister, pristojen za divjad in lovstvo.

PROSTORSKE ENOTE ZA NAČRTOVANJE UPRAVLJANJA Z DIVJADJO

SPATIAL UNITS FOR WILDLIFE MANAGEMENT PLANNING

Prostorske enote za načrtovanje upravljanja z divjadjo so **regije divjadi**, ki se

oblikujejo na podlagi ekoloških dejavnikov in življenjskih značilnosti tiste populacije divjadi, ki živi na največji površini in ima največji vpliv na okolje. Regije divjadi se delijo na **varstvena območja divjadi in lovišča**, v katerih se izvaja upravljanje z divjadjo.

PROSTORSKE ENOTE ZA UPRAVLJANJE Z DIVJADJO

SPATIAL UNITS FOR WILDLIFE MANAGEMENT

Varstvena območja se ustanovijo z namenom opravljanja najzahtevnejših nalog s področja ohranjanja in usmerjanja razvoja populacij divjadi, zlasti redkih in ogroženih vrst, trajnega in sistematičnega opazovanja in znanstvenega preučevanja divjadi in njenih odnosov z okoljem, oblikovanja in preizkušanja sonaravnejših načinov upravljanja z divjadjo ter izobraževanja in ozaveščanja javnosti. Varstvena območja se oblikujejo po najbolj ohranjenih in značilnih naravnih okoljih Slovenije, določijo pa jih Vlada Republike Slovenije.

Lovišča je prostorsko zaokrožena zemljiška oziroma vodna površina, ki s svojim obsegom in naravnimi ter drugimi danostmi v prostoru omogoča:

- smotrno in usklajeno razporeditev ter izvajanje ukrepov in nalog pri upravljanju z divjadjo;
- zagotavljanje primernega povračila škod od divjadi lastnikom zemljišč;
- učinkovito spremljanje in nadzor upravljanja z divjadjo.

Velikost lovišč praviloma ne more biti manjša od 2000 ha lovne površine, njihove meje pa potekajo praviloma po dosedanjih mejah, razen tam, kjer jih je treba uskladiti z mejami regij divjadi oziroma varstvenih območij. Lovišča na predlog Zavoda za gozdove Slovenije s predpisom ustanavlja minister, pristojen za divjad in lovstvo.

Meje lovišč se lahko spremenijo tudi:

- zaradi smiselnega upoštevanja prednostne pravice pri izbiri koncesionarjev;
- zaradi smiselne uskladitve z mejo katastrske občine oziroma lokalne skupnosti ali gozdnogospodarsko oziroma drugo

razmejivajo prostora in zaradi drugih razlogov.

VARIANTA:

Lovišča se oblikujejo po mejah regij divjadi, varstvenih območij in katastrskih občin.

DEJAVNOSTI JAVNE SLUŽBE OZIROMA DEJAVNOSTI, KI SO V JAVNEM INTERESU

ACTIVITIES OF THE PUBLIC SERVICE OR THOSE OF PUBLIC INTEREST

V skladu z ekološkimi in socialnimi funkcijami divjadi zakon določa dejavnosti javne službe, ki jo opravlja Zavod za gozdove Slovenije, oziroma dejavnosti, ki so v javnem interesu in jih opravljajo upravjalci v varstvenih območjih in loviščih.

Država pri plačilu za koncesijo priznava upravljalcem v varstvenih območjih in loviščih stroške za opravljanje nalog, ki so v javnem interesu.

FINANCIRANJE NALOG JAVNE SLUŽBE OZIROMA NALOG, KI SO V JAVNEM INTERESU

THE FINANCING OF PUBLIC FORESTRY SERVICE'S TASKS

Naloge javne službe in naloge, ki so v javnem interesu, se financirajo glede na njihov obseg, zahtevnost in intenzivnost, in sicer:

- naloge, ki jih v okviru javne gozdarske službe s področja divjadi in lovstva opravlja Zavod za gozdove Slovenije, iz proračuna Republike Slovenije;
 - naloge, ki jih opravljajo koncesionarji v varstvenih območjih, iz dohodka od divjadi ter iz proračuna Republike Slovenije;
 - naloge, ki jih opravljajo koncesionarji v loviščih iz dohodka od divjadi;
 - naloge, ki jih opravlja LZS, iz prispevkov lovskih družin in drugih virov;
 - naloge, ki jih opravljajo regijska združenja koncesionarjev, iz prispevkov koncesionarjev v regiji.

Merila za finančno ovrednotenje nalog predpiše minister, pristojen za divjad in lovstvo.

KONCESIJA ZA UPRAVLJANJE Z DIVJADJO V VARSTVENEM OBMOČJU ALI LOVIŠČU

CONCESSION FOR WILDLIFE MANAGEMENT WITHIN A PROTECTED AREA OR IN A HUNTING GROUND

Podobno kot je za rabo naravnih dobrin, ki so v lasti Republike Slovenije, določeno v Zakonu o varstvu okolja, je tudi s tem Zakonom o divjadi in lovstvu predvideno podeljevanje koncesij. Koncesijo za upravljanje z divjadjo v varstvenem območju podeljuje Vlada Republike Slovenije, koncesijo za upravljanje z divjadjo v lovišču pa minister, pristojen za divjad in lovstvo. Koncesija se podeljuje proti plačilu.

Koncesija v lovišču se podeljuje na podlagi javnega razpisa, v varstvenem območju pa koncesionarja neposredno določi Vlada Republike Slovenije. Podlaga za podelitev koncesije je koncesijski akt, ki ga sprejme Vlada Republike Slovenije in vsebuje splošne pogoje za podeljevanje koncesij.

Pri izbiri koncesionarja v lovišču se na podlagi javnega razpisa upošteva prednost po naslednjem vrstnem redu:

- zasebni lastnik zemljišč, ki ima v lasti pretežni del zemljišč v lovišču;
- registrirana agrarna skupnost, ki ima v lasti pretežni del zemljišč v lovišču;
- združenja zasebnih lastnikov zemljišč na podlagi pogodbe, katerih posesti so večje od 30 ha, in imajo skupaj v lasti pretežni del zemljišč v lovišču;
- lovška družina, katere člani imajo v lastništvu večji del kmetijskih zemljišč in gozdov v lovišču;
- lovška družina, ki ima večjo podporo lastnikov zemljišč oziroma tiste lokalne skupnosti, ki pokriva prevladujoči delež površine lovišča;
- lovška družina, katere večji del članov ima stalno prebivališče na območju lovišča oziroma bližje njega;
- upravljalec, ki je do javnega razpisa strokovno in v skladu z zakoni upravljal v lovišču oziroma v njegovem pretežnem delu.

Koncesionarji v varstvenih območjih so lahko samo javni zavodi ali podjetja s prevladujočim deležem kapitala v lasti

Republike Slovenije, ki imajo organizirano posebno enoto za upravljanje z divjadjo. Koncesionarju ni dovoljeno oddati koncesije za upravljanje v varstvenem območju ali lovišču tretjim osebam, lahko pa tretjim osebam odda izvedbo posameznih ukrepov in nalog.

Koncesionar je dolžan proti plačilu oddati ustrezní delež odstrela lastnikom, ki imajo v varstvenem območju oziroma lovišču v lasti več kot 200 ha lovne površine zemljišč, če to od njega zahtevajo. Pri izračunu plačila za odstrel tega deleža se morajo uporabljati ista merila kot pri izračunu plačila za podeljeno koncesijo, pri tem pa plačilo za odstrel ne sme presegati 55% vrednosti divjadi, ki je določena po ceniku. Delež v odstrelu lastnik uveljavlja na celotni površini lovišča oziroma varstvenega območja.

Koncesionár lahko enostransko prekine koncesijski pogodbo za upravljanje v lovišču, če koncesionar grobo krši določila zakona oziroma koncesijskega akta ali pogodbe.

POSEGI V OKOLJE DIVJADI

INTERFERENCE WITH THE WILDLIFE'S ENVIRONMENT

Za vse posege v prostor, ki lahko bistveno spremenijo življenjske razmere divjadi, mora biti opravljena presoja vplivov na okolje divjadi, ki je obvezna strokovna podlaga za izdajo soglasja.

Pri delu na kmetijskih površinah ter njihovem urejanju je treba upoštevati tudi usmeritve iz načrtov za upravljanje z divjadjo. Kemična in druga divjadi nevarna sredstva za varstvo kmetijskih kultur se smejo uporabljati na način, ki divjad najmanj ogroža. Pri delih s stroji, ki ogrožajo divjad, je obvezno uporabljati preventivna sredstva za preprečevanje oziroma omejevanje izgub divjadi na leglih in gnezidih. Ta sredstva je dolžan nabaviti koncesionar v lovišču. Lastnik zemljišča oziroma izvajalec je pri opravljanju agrarnih operacij na kmetijskih zemljiščih dolžan ohranjati skupine drevja in grmovja v obsegu, ki še zagotavlja vsaj minimalne življenjske možnosti divjadi.

OBMOČJA TIHII CON, HABITATOV, EKOCELICE

THE AREAS OF QUIET ZONES, HABITATS, ECO-CELLS

Viada Republike Slovenije lahko razglasi območja tihih con, habitatov in biokoridorjev na površinah, ki so pomembne zlasti zaradi ohranitve in nemotenega razvoja ogroženih vrst populacij divjadi. Če se z razglasitvijo teh območij omeji uživanje lastnine oziroma uveljavljanje lastniške pravice na zemljišču v zasebni lasti, ima lastnik pravico zahtevati ustrezne davčne olajšave ali pravico do odškodnine po predpisih o razlástitvi oziroma lahko zahteva, da mu Republika Slovenija takšno zemljišče odkupi.

Koncesionar je dolžan v skladu z regijskim načrtom osnovati ekocelice v dogovoru z lastnikom oziroma upravljalcem zemljišča, če je potrebno tudi proti primerni odškodnini.

NAČIN LOVA

HUNTING WAY

Divjad je v skladu z načeli lovske pravičnosti dovoljeno loviti z vrsti divjadi primer-nim lovskim orožjem in izstrelkom na način, ki ne sme:

- ogrožati življenja ali zdravja ljudi;
- divjadi pretirano vznemirjati ali izpostavljati nepotrebnemu trpljenju;
- prizadevati lastniških pravic na tuji posesti in lastnikom zemljišč namerno prizadevati škodo.

Divjad je dovoljeno loviti tudi z ujedo, ki je priučena za lov, polha pa tudi s pastjo.

EVIDENCA ODSTRELA

THE RECORDS OF THE KILL

Vsakdo, ki odstrelí divjad, jo mora takoj na kraju odstrela opremiti s predpisano oznako oziroma plombo. Koncesionar mora za vsako odstreljeno in najdeno poginulo divjad izpolniti evidenčni list. Koncesionar mora prevzemniku oziroma kupcu odstreljene ali najdene divjadi oziroma njenega dela ob prevzemu ali nakupu izročiti tudi izvorno spričevalo.

OBORE ZA DIVJAD FENCED AREAS FOR WILDLIFE

Glede na velikost in namen se obore za divjad delijo na:

- **lovne obore**, če je njihova površina večja od 200 ha;
- **obore za rejo divjadi**, ki merijo najmanj 2 ha do največ 30 ha;
- **posebne obore**, namenjene za preučevanje, aklimatizacijo in karanteno ter za gojitev divjadi za izpuščanje v prostost in so praviloma manjše od 30 ha.

Za lovne in posebne obore je treba pridobiti **dovoljenje**, ki ga izda minister, pristojen za divjad in lovstvo, v soglasju z ministrom, pristojnim za varstvo narave, za obore za rejo divjadi pa je treba pridobiti dovoljenje oziroma soglasje v skladu z zakonom in pogoji, ki jih predpiše minister, pristojen za kmetijstvo in veterino.

V nobeni vrsti obor ni dovoljeno zadrževati tistih tujih vrst ali podvrst divjadi, ki z našimi avtohtonimi vrstami dajejo plodne potomce. V oborah za rejo divjadi pa ni dovoljeno zadrževati avtohtonih vrst divjadi.

ŠKODE OD DIVJADI DAMAGE CAUSED BY WILDLIFE

Na njivah, vrtovih, vinogradih, sadovnjakih in na drugih intenzivno obdelanih kmetijskih zemljiščih je škoda od divjadi vsako znižanje ali izguba donosa, ki presega 5 % vrednosti pričakovanega pridelka. Na travnikih in pašnikih se šteje za škodo od divjadi od divjih prašičev razrita travnata ruša, na intenzivno obdelovanih travnikih pa izguba več kot 20 % pridelka. Zakon priznava tudi škodo v gozdu.

Kjer pogosto nastaja škoda od velikih zveri, Republika Slovenija prispeva sredstva, potrebna za zavarovanje domačih živali.

Lastnik ali uporabnik zemljišča je upravičen do povrnitve škode na vrednejših kulturah, ki divjad posebej privlačijo, samo, če jih za svoj račun primerno zavaruje pred divjadjo. Na vseh drugih kmetijskih zemljiščih je lastnik ali uporabnik zemljišča upravičen do povrnitve škode tudi, če kultur ne

zavaruje. Lastnik ali uporabnik zemljišča je upravičen do povrnitve škode od divjadi za poškodovano ali pokončano domačo žival samo, če je ta škoda nastala na pašniku, ograjenem za preprečevanje izhoda domačim živalim, ali na krajih oziroma prostorih, namenjenih domačim živalim.

Škodo, ki so jo kljub preventivnim ukrepom povzročile vrste divjadi, ki so naravne vrednote, z izjemo divjega prašiča, je dolžan v celoti poravnati koncesionar. Škodo, ki so jo kljub preventivnim ukrepom povzročile vrste divjadi, ki so naravno bogastvo (zavarovane vrste), pa je dolžan poravnati Zavod za gozdove Slovenije s posebnega računa.

Dogovorjeni odškodninski znesek je zavezanec dolžan poravnati v 15 dneh. Če do dogovora ne pride, odškodninski znesek določi občinska komisija za ocenjevanje škode, če obstaja kljub vsemu še spor, pa se le-ta rešuje na rednem sodišču.

LOVSKO UDEJSTVOVANJE HUNTING ACTIVITIES

Pravico udejestvovati se v lovu ima vsak polnopravni državljani Republike Slovenije ali tuji državljani s stalnim bivališčem v Republiki Sloveniji, ki ima veljavno lovsko izkaznico ali izkaznico lovskega čuvaja. Tuji državljani, ki nimajo stalnega bivališča v Republiki Sloveniji, lahko lovijo v Republiki Sloveniji samo kot lovci-turisti v spremstvu koncesionarja.

Za pridobitev lovske izkaznice je treba opraviti lovski izpit in izpolnjevati tudi druge pogoje. Lovske izpite organizira LZS, izpitne komisije imenuje minister, LZS pa proti ustreznemu plačilu tudi izdaja in podaljšuje lovske izkaznice.

ORGANIZIRANOST LOVSTVA HUNTING ORGANISATION

Lovska družina je društvo, ki se ustanovi in deluje po predpisih o društvih. Lovska družina, ki ima sklenjeno koncesijsko pogodbo, deluje v javnem interesu. Lovska družina, ki je koncesionar, lahko v svojem temeljnem aktu omeji sprejem novih čla-

nov, mora pa sprejeti v članstvo kandidata, ki ima v lovišču najmanj 10 ha kmetijskih zemljišč ali gozdov ali če je strokovnjak s področja gozdarstva, kmetijstva ali varstva narave.

Lovske družine se povezujejo v **Lovsko zvezo Slovenije**.

Koncesionarji v regiji se zaradi urejanja in usklajevanja skupnih zadev oziroma nalog pri upravljanju z divjadjo v regiji divjadi na podlagi pogodbe združijo v **regijsko združenje koncesionarjev**.

LOVSKOČUVAJSKA SLUŽBA HUNTING GUARD SERVICE

Koncesionar je dolžan zagotoviti stalni in zadostni nadzor na celotni površini lovišča oziroma varstvenega območja z organiziranjem lovskočuvajske službe. **Lovski čuvaji** v varstvenih območjih oziroma loviščih opravljajo lovskočuvajsko službo tako, da nadzirajo največ 4.000 ha lovne površine. Lovski čuvaj je v času opravljanja svoje službe v lovišču ali varstvenem območju uradna oseba.

LOVSKA INŠPEKCIJA HUNTING INSPECTORATE

Za **lovskega inšpektorja** je lahko imenovan diplomirani inženir gozdarstva ali diplomirani veterinar s pogojem, da je najmanj pet let aktivno deloval v lovstvu.

PREHODNE IN KONČNE DOLOČBE TRANSITIONAL AND FINAL PROVISIONS

Družbeno premoženje, s katerim upravljajo lovske družine oziroma njihove zveze, postane z dnem uveljavitve tega zakona premoženje lovskih družin oziroma njihovih zvez, ki se obravnava po določilih zakona o družtvih.

Družbeno premoženje, s katerim upravljata Kozorog p.o. Kamnik in Fazan p.o. Bellinci, postane z dnem uveljavitve tega zakona lastnina Republike Slovenije in se dodeli v upravljanje Zavodu za gozdove

Slovenije, ki prevzame tudi potrebno število delavcev, ki so opravljali lovsko dejavnost v teh dveh organizacijah.

Minister izda 20 predpisov, 3 v šestih mesecih, 17 pa v dveh letih po uveljavitvi zakona. **Vlada RS izda 6 predpisov**, 2 v šestih, 4 pa v dveh letih po uveljavitvi zakona.

VSEBINA ZAKONA

SPLOŠNE IN TEMELJNE DOLOČBE

PROSTORSKE ENOTE ZA NAČRTOVANJE IN UPRAVLJANJE Z DIVJADJO

- Regija divjadi
- Varstveno območje in lovišče

NAČRTOVANJE UPRAVLJANJA Z DIVJADJO

- Program upravljanja z divjadjo v Sloveniji
- Načrti za upravljanje z divjadjo

JAVNA SLUŽBA IN DEJAVNOSTI, KI SO V JAVNEM INTERESU

- Naloge javne službe
- Javno pooblastilo
- Financiranje

KONCESIJA ZA UPRAVLJANJE Z DIVJADJO V VARSTVENIH OBMOČJIH IN LOVIŠČIH

- Koncesijski akt
- Koncesionarji
- Koncesijska pogodba in dolžnosti
- Izračun in razdelitev plačila zaodeljeno koncesijo

OMEJITVE PRI POSEGIH V OKOLJE DIVJADI

- Gozd in gozdni prostor
- Kmetijska zemljišča
- Regulacije vodotokov in osuševanja
- Načrtovanje in graditev prometnic
- Območja tihih con, habitatov in biokoridorjev ter osnovanje ekocelic

VRSTE DIVJADI TER NJIHOVO VARSTVO, GOJITEV IN LOV

- Vrste divjadi

- Varstvo divjadi
- Gojitev divjadi
- Naseljevanje in dodajanje divjadi v naravo
- Krmiljenje divjadi
- Delitev divjadi glede na omejitve pri lovu
- Opravljanje lova
- Kontrola in evidenca odstrela in izgub divjad

DIVJAD V UJETNIŠTVU IN V OBORAH

ŠKODE OD DIVJADI IN NA DIVJADI

LOVSKO UDEJSTVOVANJE

- Pravica udejstvovanja v lovu

- Lovski izpit
- Lovska izkaznica

ORGANIZIRANOST LOVSTVA

- Lovska družina
- Lovska zveza Slovenije
- Regijsko združenje koncesionarjev

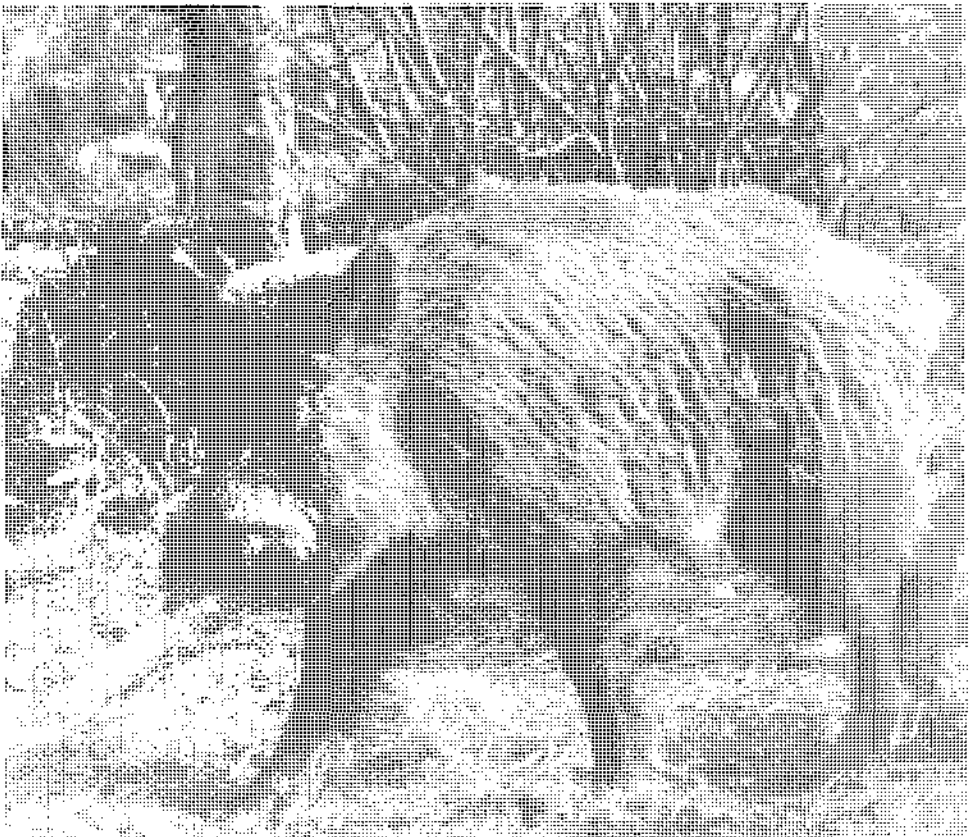
LOVSKOČUVAJSKA SLUŽBA

LOVSKA INŠPEKCIJA

KAZENSKÉ DOLOČBE

PREHODNE IN KONČNE DOLOČBE

Foto: Janez Konečnik

Varstvo narave, lov in lovstvo

Nature Conservation, Hunting and Huntsmanship

Mladen BERGINC*

Izvleček

Berginc, M.: Varstvo narave, lov in lovstvo. Gozdarski vestnik št. 5-6/1996. V slovenščini.

Avtor navaja mednarodne akte ter organizacijske in upravne spremembe v Sloveniji, ki so na novo uredili skrb za varstvo narave in tudi lovstvo. Razlaga motive ljudi, da se posvetijo lovu, odnosu lovcev do varovanja divjadi ter v času oblikovanja novega zakona o lovu in divjadi navaja usmeritve, ki bi jim moralo v prihodnje slediti sodobno lovstvo.

Ključne besede: varstvo narave, lovstvo

Synopsis

Berginc, M.: Nature Conservation, Hunting and Huntsmanship. Gozdarski vestnik No. 5-6/1996. In Slovene.

International acts as well as the organization and administrative changes in Slovenia, regulating a new nature conservation and huntsmanship are stated in the article. The author discusses the motifs of those who decide on occupying themselves with hunting and their attitude towards game protection; the directions modern hunting is supposed to follow in the future are explained in the time when the new act on hunting and game is being in preparation.

Key words: nature conservation, huntsmanship

Odločitev **ZA** varstvo narave pomeni odločitev za sonaravní, uravnoteženi razvoj, temelječ na načelu trajnosti. Ta zagotavlja varstvo strukture, funkcije in raznovrstnosti naravnih sistemov, omogoča ohranitev ekosistemov in njihove pestrosti v vseh pojavnih oblikah ter po drugi strani zagotavlja kakovost našega življenja.

Ta cilj pa lahko dosežemo le, če je varstvo narave celovito in če so naravovarstvene načela vgrajena v pravne sisteme in postopke tistih dejavnosti, ki posegajo v naravo. Zato zadeva varstvo narave prav vse vladne resorje in tudi nevladna področja. Skrb za omogočanje čim bolj nemotenega poteka naravnih procesov, ob spoštovanju drugačnosti življenjskih oblik, in preprečevanje slabšanja stanja naravnih vrednot je namreč uspešna samo takrat, ko je splošna. Tako usmerjeno delovanje vseh in vsakogar je idealno stanje, vendar je ravno zato treba težiti k njemu. To v celoti velja tudi za področje lovstva, ki ima pri poseganju v naravo zelo pomembno vlogo.

Za današnji trenutek je značilno novo razporejanje pristojnosti, pravic, lastnine

* M. B., dipl. iur., Ministrstvo za okolje in prostor, 1000 Ljubljana, Zupančičeva 6, SLO

in vpliva, ki sta mu – hočeš nočeš – podvržena tudi varstvo narave, pa tudi lovstvo. Obe sta tako pomembni dejavnosti, da kot javni službi in strokovni področji spadata v določene kompetence državnega urejanja. Hkrati sta tudi pomembni področji civilnega, nevladnega delovanja. Posebno to velja za lovstvo, ki kot vplivna in dobro organizirana nevladna organizacija v pozitivnem pa tudi negativnem pogledu pomembno posega na področje varstva narave. Značilnost tega časa pa je tudi razčiščevanje idejnih izhodišč, delitev nezdružljivih funkcij, vzpostavljanje novih mehanizmov nadzora države in civilne družbe. In končno je to tudi čas, ko skuša naša mlada država čimprej ujeti korak z gospodarsko in demokratično razvitim svetom, kjer so poleg priznavanja tržnih zakonitosti izjemno pomembna načela varstva narave in nove etike narave, ki je porok za preživetje človeštva na Zemlji. Naj omenimo obveznosti, ki nam sledijo iz konvencije o biološki raznovrstnosti, ki jo bo prav te dni v ratifikacijskem postopku obravnaval Državni zbor, dalje za ratifikacijo pripravljene konvencije kot so CITES, Bonnska konvencija in še posebno direktive Evropske unije o ohranjanju naravnih habitatov ter samonikle favne in flore, ki spada med

temeljne dokumente za pridruževanje naše države EU.

Posvet o vlogi lovstva pri uravnavanju razmer v naravi je prišel o pravem času tudi zato, ker se vodijo intenzivne priprave na novo lovsko zakonodajo, ker nastaja po naročilu Državnega zbora strategija varstva narave, ker je v pripravi povsem na novo zasnovani zakon o ohranjanju narave in varstvu naravnih vrednot, poleg tega pa čakajo na novelacijo še drugi predpisi, ki posegajo v naravne sisteme in populacije (ribištvo, vode ipd.).

Vse to nas prej ali slej pripelje do soočenja pogledov na vprašanja o ohranjanju narave, na gospodarjenje z živimi naravnimi "virji" (ki so v jeziku etike narave življenjske skupnosti, živi osebkji in populacije), od katerih je dolgoročno odvisno preživetje človeštva. Razprave o teh pogledih pa bodo lahko konstruktivne le, če bodo imeli dokazi težo, če bomo zagotovili širino obravnavanja in če ne bo šlo za nekritično branjenje podedovanih pravic določenih skupin.

Varstvo narave je nastalo pred skoraj dvesto leti najprej kot filozofski problem, se nato razvilo v idejno gibanje in končno tudi v operativno javno službo, ki naj bi v javnem interesu vsaj približno držala ravnotežje z dejavnostmi, ki rušijo naravne sisteme in s tem ogrožajo tudi človeško civilizacijo. Varstvo narave je sprejeto in razumljeno v družbi, ki je zmožna dolgoročnega razmišljanja, kjer so javni interesi vsaj enakovredni zasebnim, kjer štejejo dokazi in se spoštujejo odločitve tudi takrat, ko niso popularne, saj pomenijo kratkoročno odrekanje za doseganje dolgoročnih ciljev. Zato varstvo narave, vsaj v svoji začetni fazi, nima gospodarsko in materialno vplivnega lobija, ne more prijateljevati s poslovno politiko, ima pa na svoji strani javno mnenje, katerega vpliv z ozaveščanjem javnosti narašča.

Lov je bil poleg nabiranja rastlinske hrane izvorno najstarejši način za preživetje človeka v obdobju najzgodnejših kultur. Zato je potreba po "lovu" še globoko vsidrana v človekovi naravi, je del njegovega življenja in rečemo lahko, da je zabeležena v njegovem genskem zapisu, čeprav je v civiliziranih družbah lov zaradi preživetja že zdav-

naj nepotreben in predstavlja atavističen ostanek iz človekove živalske narave. Človek ima v svoji podzavesti tudi druge atavizme, ki so bili v naravnih skupnostih nujno potrebni za preživetje, v civilizirani družbi pa so za skupnost moteči in uničujoči, če jih ne znamo usmerjati v neškodljivo ali celo pozitivno smer. Tako je npr. možno naravno tekmovalnost usmeriti v podjetnost, prikrito napadalnost v športno merjenje moči ipd. Motiv prvotnega, primitivnega lova je bil prvenstveno pridobiti živalsko hrano, obleko (koža) in orodje (rogovi, kosti, zobje ipd.), vendar je bila v njem vsebovana tudi posesivnost, težnja po razpolaganju z življenjem drugega bitja, poenostavljeno rečeno težnja po trofeji, ki naj dokazuje in slavi lovčovo moč in spretnost.

Težko bi bilo na tem mestu račlenjevati, kaj vse motivira ljudi, da se ukvarjajo z lovom. Jasno pa je dvoje: da je motiv preživetja že davno ugasnil, medtem ko med motivi še vedno živi želja po pridobitvi trofeje. Velik del lovcev se zaveda, da je med večinsko populacijo nelovcev njihova želja ali strast po lovu nesodobna in težko utemeljiva, zato jo skušajo povezati z drugimi razlogi, med katerimi je v ospredju skrb za ogrožene živali (predvsem vrste divjadi) ter vsekakor pozitivno in vsega odobravajo vredno zanimanje za naravo in njeno varstvo. Lovstvo bo s svojo organizacijo moralo slediti razvoju družbe, upoštevati fenomen zasebne lastnine in sprejeti naravovarstveno etiko.

Izhodišče za varstvo živalskih vrst je priznavanje živalim njihove moralne pravice do življenja in spoštovanje le-tega ter spoznanje, da je vrsta nosilka enkratnega in neponovljivega genskega sklada ter kot taka neprecenljiva vrednota. Živalske vrste so del ekosistema in tudi sleherni njihov ekosistem je v svoji organizacijski in funkcionalni urejenosti enkraten in izjemen. Za učinkovito varstvo vrst je zaradi medsebojne povezanosti in odvisnosti pomembno varstvo celotnega ekosistema. Poseganje v populacije živalskih vrst z lovom mora zato biti premišljeno in odgovorno.

Lov kot šport mora nadomestiti odstrel živali, če je to nujno potrebno, zaradi porušenega ravnovesja. Marsikje je poseg res nujno potreben, posebno v prostoru, kjer

ni več velikih plenilcev. Trofejni in komercialni lov pa naj vedno bolj dopolnjuje in nadomešča fotolov in opazovanje ter doživljanje živali v naravi.

Lovstvo dostikrat poudarja, da so prav lovci in posestniki lova v preteklosti ohranili nekaj ogroženih vrst ptičev in sesalcev, ki so bile kot škodljivci obsojene na izumrtje (medved, planinski orol idr.). To je res! Hkrati pa lahko odkrito povemo, da temeljni motiv ohranitve nikakor ni bil naravovarstveni nagib, temveč zagotovitev trofejnih vrst. Ob prizadevanjih za ohranitev medveda so isti lovci dopustili iztrebljenje risa in (skoraj tudi) volka. Tudi ruski carji so ohranili pragozd v poljski Białowieži in savojski kralji Gran Paradiso, vendar ne zato, ker bi vizionarsko predvidevali današnje narodne parke, ampak zato, ker so hoteli zagotoviti zase dovolj veliko lovišče za trofejne zebre oz. kozoroge. Pri tem seveda ne gre zanikati, da so ti ukrepi dali pomembno podlago za varstvo narave, vendar so takšni načini kot vzorec za današnji čas neuporabni. Zato bomo na Ministrstvu za okolje in prostor dosledno zastopali stališče, da sta pomen in vloga lova v naravnih parkih specifična, podrejena varstvu narave in varstvu vrst, ne pa obratno.

Tudi v programu usposabljanja lovcev je veliko naravoslovnih in tudi naravovarstvenih prvin, vendar lovske organizacije ne moremo nekritično šteti med naravovarstvene organizacije kot tudi lovskega gospodarjenja z vrstami in biotskimi skupnostmi ne med biološko utemeljeno upravljanje z biocenozami.

Zato naravovarstveniki tudi ne moremo pristajati na zahteve lovske organizacije in tudi nekaterih drugih interesentov ne glede pravice do lova, da si namreč z novim lovskim zakonom ponovno sami in brez bioloških meril določijo, kaj je divjad in kaj je za njih zanimivo varstvo živega sveta in narave. Temu bi sledilo še ribištvo in si odrezalo drugi del "naravne torte". Na preostalih koščkih naravne substance, kjer ostanejo le še problemi in odškodnine, pa naj bi potem javna služba za varstvo narave v imenu države in mednarodne javnosti izvajala celovito politiko varstva narave.

Jasno je, da lova, ki izhaja iz motiva

trofeje, ni možno naenkrat spremeniti ali zakonsko ukiniti. Vendar si prizadevamo in si bomo prizadevali tudi v prihodnje, da bo dejavnost lovstva kar se da usklajena z načeli varstva narave in zanj čim manj moteča. Priložnost za to je v novi lovski zakonodaji, ki naj upošteva današnja spoznanja vede o življenju in celovitega pojmovanja narave kot človekovega življenjskega prostora. Sožitje varstva narave in lovstva je po našem prepričanju nujno potrebno, možno pa predvsem:

- s priznanjem, da je varstvo narave kot univerzalni javni interes pred lovstvom kot pristranskim interesom določene skupine ljudi;

- s splošno uveljavitvijo naravovarstvenih načel, ki naj postanejo splošno veljavna in obvezujoča za vse, ki posegajo v naravne sisteme – med drugim tudi za lovstvo in ribištvo;

- z omejitvijo pojma divjadi na tiste vrste prostoživečih živali, ki jih lovci in lovski upravičenci sami gojijo v polnaravnih in naravnih ekosistemih, in da pri tem ne prizadevajo bistveno naravnih biocenoz in ne povzročajo procesov v nasprotju z načeli varstva narave;

- z odpravljanjem trofeje kot motiva za lov (ubijanja živali), in da lovstvo sprejme vsa načela varstva narave kot izhodišče svojega ravnanja in jih vključi v program vzgoje in izobraževanja lovcev;

Kolikor ob nastajajočem lovskem zakonu ne bo prišlo do tovrstnega etično-idejnega premika v vrstah lovstva, je v prihodnje pričakovati ostrejšo soočenje med varstvom narave in lovstvom, bodisi na ravni nevladnih organizacij, pri javnem in vzgojnem delovanju (med drugim zahteva po umiku lovskih organizacij iz šolskih in občinskih programov) pa tudi med pristojnimi vladnimi resorji.

Novonastajajoča zakonodaja na področju varstva narave in lovstva je priložnost, da se lovstvo na primeren način umesti v varstvo narave kot sistem celostne skrbi družbe za ohranitev nežive in žive narave.

Ocenjujemo, da je z nekaterimi temeljnimi rešitvami, predlaganimi v nekaterih dosedanjih predlogih zakona o lovu in lovstvu možno doseči učinkovito delovanje lovstva v sistemu varstva narave. Pri dozodaj pred-

stavljenih rešitvah podpiramo predvsem naslednja ključna izhodišča:

- da je lovstvo upravna in strokovna dejavnost v javnem interesu z jasno poudarjenim javnopravnim značajem in s tem povezano ustrezno vlogo in pristojnostjo države;

- da je skrb za varstvo narave skozi lovstvo, predvsem z delovanjem društev, treba širiti na vse prostoživeče živalske vrste in varstvo njihovih ekosistemov in da tako postanejo aktivni varovalec tudi tistih vrst, ki jih danes ne zanimajo (npr. dvoživke, plazilci); to naj postane tudi predmet vzgoje in lovskih izpitov;

- nujno je zagotoviti velikopovršinsko, ekosistemsko upravljanje z divjadjo; nesprijemljiva je drobitev na mala upravljalska območja;

- kot divjad je treba določiti tiste živalske vrste, katerih osebkii se lovijo in so torej predmet lova.

To so osnovna izhodišča, katerih zakonitev bi bila porok za ureditev modernega, tudi z varstvom narave povezanega sistema lova in lovstva.

DOKUMENT OZN O ŽIVALIH

SVETOVNA DEKLARACIJA O PRAVICAH ŽIVALI

V prepričanju, da ima sleherna žival svoje pravice in da zanikanje teh pravic vodi človeka do izvajanja zločinov proti naravi in proti živalim, v prepričanju, da je spoštovanje načela, da imajo vse živalske vrste pravico do življenja, temelj sožitja človeštva na Zemlji, v spoznanju, da je človek že ničkolikokrat z genocidi, z iztrebljanjem mnogih živalskih vrst prekršil in še krši to sožitje v lastno škodo in v prepričanju, da človekovo spoštovanje živali samo utrjuje njegovo spoštovanje do drugega človeka in da se mora zato človek že od otroštva naprej učiti živali opazovati, razumeti, spoštovati in ljubiti oznanjamo:

Člen 1

Vse živali se rojevajo enakopravne pred naravo in življenjem in imajo enake pravice do bivanja;

Člen 2

Vsaka žival ima pravico do spoštovanja. Človek, tudi sam živalska vrsta, si ne sme lastiti pravice do ubijanja drugih živali. Njegova dolžnost je, da vse svoje znanje uporablja tudi za varstvo živali. Vsaka žival ima pravico do človekove skrbi, zdravljenja in varstva;

Člen 3

Nobena žival ne sme biti izpostavljena trpinčenju ali izkoriščanju. Če je že usmrtevanje kake živali nujna, jo je treba izvesti hipoma, brez bolečin in mučenja;

Člen 4

Vsaka divja žival ima pravico živeti svobodno v svojem naravnem okolju, pa naj bo to zemlja, voda ali zrak, in pravico razmnoževanja. Sleherno jemanje svobode, celo v znanstvene namene, nasprotuje tem pravicam;

Člen 5

Vsaka žival, ki navadno živi v človekovi družbi, ima pravico, da živi in raste v ritmu in življenjskih razmerah, svojstvenih svoji vrsti. Vsaka sprememba v tem ritmu in razmerah, ki ji jo vsili človek zaradi trgovskih namenov, krši te pravice;

Člen 6

Vsaka žival, ki si jo je človek izbral za svojega tovariša, ima pravico do tiste starosti, ki je značilna za njeno vrsto. Opustitev take živali je okrutno in ponižujoče dejanje;

Člen 7

Sleherna delovna žival ima pravico na razumno odmero delovnega časa in naprov ter na ustrezno prehrano in oddih;

Člen 8

Poskusi na živalih, ki jim povzročajo telesne ali duševne bolečine, niso v skladu z živalskimi pravicami – ne glede na to, ali gre za medicinske, druge znanstvene ali trgovske poskuse;

TREBA JE ODKRITI IN RAZVITI DRUGAČNE EKSPERIMENTALNE METODE;

Člen 9

Če žival redijo za prehrano, jo morajo namestiti, hraniti, prevažati in ubiti tako, da pri tem žival ne trpi niti strahu niti bolečine;

Člen 10

Nobeno žival človek ne sme uporabljati za zabavo in razne predstave, v katerih nastopajo živali, ker to ni v skladu z živalskim ponosom;

Člen 11

Vsako dejanje, ki se konča z ubojem živali je biocid, to je zločin proti življenju;

Člen 12

Vsako dejanje, ki se konča z ubojem številnih živali, je genocid, torej zločin proti

živalski vrsti. Onesnaževanje in zastrupljanje življenjskega prostora živali je prav tako genocid;

Člen 13

Z mrtvo živaljo je treba ravnati spoštljivo. Nasilne scene, v katerih so žrtve živali, morajo biti prepovedane tako v kinu kot televiziji, razen če bi s tem hoteli predočiti kršenje pravic živali;

Člen 14

Društva proti mučenju živali morajo imeti svoje predstavnike tudi na ravni vlade. Živalske pravice morajo biti zavarovane enako kot človekove pravice.

BRUXELLES, 27. januarja 1978

Foto: Janez Konečnik

Naloge ter nameni lovstva in lova danes in jutri

The Tasks and Goals of Huntsmanship and Hunting at Present and in the Future

Franc PERKO*

Izvleček

Perko, F.: Naloge ter nameni lovstva in lova danes in jutri. Gozdarski vestnik št. 5-6/1996. V slovenščini, cit. lit 8.

Prispevek razčlenjuje naloge in dejavnosti lovstva ter lova. Kratko predstavi posamezne naloge: gojitev in varstvo divjadi; lov; delo v lovišču za izvajanje lova; delo v lovišču za izboljšanje razmer za divjad; vzgojo in prosvetljevanje; varstvo narave; pridobitniško dejavnost; rekreacijo; vzpostavljanje in ohranjanje habitatov. Predstavljene so naloge, ki jim bo moralo lovstvo v prihodnosti posvetiti mnogo več truda.

Ključne besede: lov, lovstvo, ohranjanje narave, vzpostavljanje ravnotežja.

Synopsis

Perko, F.: The Tasks and Goals of Huntsmanship and Hunting at Present and in the Future. Gozdarski vestnik No. 5-6/1996. In Slovene, lit. quot. 8.

The article analyses the tasks and activities of huntsmanship and hunting. It gives a brief presentation of individual tasks: breeding and protection of the game; hunting; activities in a hunting ground for the performing of hunting; activities in a hunting ground in order to improve the conditions for the game; training and education; nature protection; profitable activities; recreation; the establishing and restoring of habitats. The tasks huntsmanship will have to put much more effort into in the future are presented.

Key words: hunting, huntsmanship, nature conserving

1 UVOD

1 INTRODUCTION

Naloge in dejavnosti lovstva in lova so večnamenske in so odvisne od zakonskih usmeritev ter razvojne stopnje družbe. Posameznik – lovec pa lahko v zakonskih in etičnih okvirih precej svobodno in samosvoje dojema dejavnost lovstva in lova. Obstoječi zakon o varstvu, gojitvi in lovu divjadi ter o upravljanju lovišč že z nazivom določa njegovo vsebinsko naravnost, saj ne ureja le vprašanje izvajanja lova. Poleg gojenja in varstva divjadi je glavna naloga lovstva, da v okviru varstva narave zagotavlja ohranjanje ravnovesja med divjadjo in njenim življenjskim okoljem. Poudarek je seveda na divjadi, ki pa predstavlja le manjši del številnega živalstva in seveda le manjši del ekosistemov, ki jih tvorijo rastline, živali in njen biotop. Žal pa danes lovstvo resneje obravnava le desetino od

okoli 150 vrst divjadi. Predvsem so za lovstvo zanimive tiste vrste divjadi, ki so pogoste in dajejo trofeje (jelenjad, srnjad, gams), redke vrste z dragoceno trofejo (medved, ris), vrste divjadi, ki so konkurenti lovcu (velike zveri), in pa vrste divjadi, ki jih lovci vzgajajo ter predvsem zaradi lova vlagajo v lovišča (raca mlakarica, fazan).

2 NALOGE TER NAMENI LOVSTVA IN LOVA DANES

2 THE TASKS AND GOALS OF HUNTSMANSHIP AND HUNTING AT PRESENT

Dovolil sem si, zaradi analize, razčleniti lovstvo in lov na določene naloge, čeprav bi morali vse te dejavnosti jemati kot zakroženo, med seboj povezano celoto.

V bližnji preteklosti, pa tudi danes, je po oceni zunanjega opazovalca in hkrati poznavalca lovstva dejavnost lovstva usmerjena predvsem v naslednje naloge:

Gojitev in varstvo divjadi, ki je kot osnovna naloga lovstva določena že z vrstnim

* Mag. F.P., dipl. inž. gozd., 1381 Rakek, Slivice 34, SLO

redom v nazivu veljavnega zakona. Ta dejavnost se kaže z določenimi lovopusti, s popolno zaščito posameznih vrst divjadi, primernim odstrelom po starostni in spolni strukturi, z odstrelom konkurentov lovcem – oziroma plenilcev, ki ogrožajo obstoj divjadi, ki jih lovci gojijo. Med naloge gojitve in varstva divjadi prav gotovo spada tudi raziskovalno delo na tem področju, saj je za sodobno lovstvo znanje neobhodno potrebno.

Lov divjadi oziroma odstrel divjadi je za večino lovcev osrednja naloga ali dejavnost lovstva in lovcev. To je hkrati uravnavanje razmer v kulturni krajini, vzdrževanje in vzpostavljanje ravnovesja v kulturni krajini, odstranjevanje konkurentov in ne na koncu žetev gojitve in varstva divjadi: trofeja.

Dela v lovišču za izvajanje lova so namenjena predvsem lovu divjadi, hkrati pa tudi opazovanju pa tudi krmljenju (hranjenju). Sem spada postavljanje lovskih prež, tudi lovske steze so namenjene lovu, in mrhovišča, kjer se hrani medvede, pa tudi izvaja odstrel.

Dela v lovišču za izboljšanje razmer za divjad so številna. Določena opravila lahko opravljajo lovci, mnogo več možnosti za ohranitev oziroma izboljšanje razmer za divjad in ves živalski svet, ki na določenem območju živi, pa lahko opravijo le tisti, ki uporabljajo ali izkoriščajo ta življenjski prostor. Kaj lahko storijo lovci? Postavljajo lahko in s primerno hrano zalagajo krmišča in mrhovišča. Tu se seveda srečujemo z vprašanjem, katere vrste divjadi je sploh smiselno, smotno in strokovno utemeljeno krmiti in privabljati ter koncentrirati (grupirati) na krmiščih. Nikakor ne smemo s krmljenjem vzdrževati in ohranjati nenaravno visokih populacij divjadi, ki so neusklajene s prehrabeniimi in bivalnimi razmerami v okolju. Krmiljenje v najbolj kritičnem obdobju leta, ko v naravi najbolj primanjkuje hrane za z okoljem usklajeno številčnost divjadi (jelenjadi) gotovo nekaj pripomore k zmanjšanju škod v gozdovih, hkrati pa še bolj zbira jelenjad na določeno območje in s tem lahko na tem mestu, posebno če krmljenje ni stalno in s primerno hrano, povzroči veliko škodo v okolju. Vzdrževanje in košnja travniških površin sredi gozdov in na njihovem obrobju zagotovi jelenjadi

pomemben del letne prehrane, kar se lahko pozna pri zmanjšanju poškodb na gozdnem mladju. Lovci lahko vzdržujejo tudi kaluze, presekujejo grmišča za potrebe rastlinojede divjadi, urejajo prostore za gnezdišča, vendar je vse to lahko le relativno majhen pripomoček k zboljšanju ali ohranjanju razmer v okolju za divjad. Mnogo več lahko storijo, in tudi morajo opraviti za to tisti, ki uporabljajo ali izkoriščajo življenjski prostor divjadi. Gozdarstvo in kmetijstvo lahko s tem, da pri vseh ukrepih, vseh delih upošteva tudi potrebe vsega živalskega sveta, stori največ za ohranitev ravnovesja v naravi. Pri tem morajo sodelovati z lovci, oziroma morajo lovci sodelovati z lastniki kmetijskih zemljišč in gozdov in z vsemi tistimi, ki delajo v gozdovih, na poljih in tudi z vsemi tistimi, ki usmerjajo razvoj gozdov (javna gozdarska služba) in kmetijstva (kmetijska svetovalna služba). Da bodo izvedeni ukrepi smiselni in razumni ter v korist vsem vrstam (da ne bomo pospeševali le določenih vrst – spet gledano iz sebičnega človeškega pogleda ali interesa), je potrebno mnogo več znanja, kot ga imamo danes, predvsem pa širokega prosvetljevanja.

Uravnavanje razmer v naravi (kulturni krajini) je, pa naj se še tako čudno sliši, prav gotovo ena izmed pomembnih nalog lovstva. Poglejmo si samo primer potrebe po vzpostavljanju ravnovesja med rastlinojedo divjadjo in rastlinstvom v gozdovih. Zaradi spremenjenih pogojev v kulturni krajini (izboljšanje pogojev za rastlinojede zaradi intenziviranega gospodarjenja z gozdovi, zaraščanja opuščanih kmetijskih zemljišč, spremenjenega načina kmetijske proizvodnje, pomanjkanja oziroma zatrtja njihovih plenilcev – velikih mesojedov, rastlinojedi divjadi naklonjene lovske zakonodaje, ureditev razmer v lovstvu – omejitve krivolova), ki so omogočili naglo naraščanje številčnosti rastlinojede divjadi, je na znatnem delu evropskih, pa tudi slovenskih gozdov otežena ali onemogočena naravna obnova z rastiščnim razmeram primernimi drevsnimi vrstami. V preglednici 1 je prikazan tak primer iz snežniško-javorniškega masiva, ki pa ni edini primer v Sloveniji. O resni ogroženosti gozdov zaradi neusklajenosti populacij rastlinoje-

dov z njihovim življenjskim okoljem pričajo številne analize objedenosti gozdnega mladja, opravljene v posameznih predelih slovenskih gozdov. Tako je bilo ob popisu leta 1989 na Pohorju poškodovanega 66% gozdnega mladja, na Kočevskem je bilo poškodovano 80 % višjega mladja, v roškem predelu novomeškega gozdnogospodarskega območja pa je bilo leta 1976 ugotovljena 46 % poškodovanost gozdnega mladja. Na Ljubljanskem vrhu je bila ugotovljena 38 % poškodovanost, pri mladju nad 20 cm višine pa celo 65 %, v Karavankah so zadnje analize pokazale 39 % poškodovanost gozdnega mladja.

Preglednica 1: Gibanje številčnosti jelke na rastišču Abieti-Fagetum din. omphalodetosum na območni enoti Zavoda za gozdove Slovenije Postojna (kom/ha).

Table 1: Trends in the Number of Fir Trees in the Abieti-Fagetum din. omphalodetosum Site in the Postojna District Unit of the Slovenia Forest Service (pieces/ha)

Leto / Year	Višinski razredi / Height classes				
	do 30 cm	31-60 cm	61-150 cm	151-300 cm	skupaj total
neograjeno / unfenced					
1981	15.163	—	—	—	15.163
1989	9.887	—	—	—	9.887
1992	6.582	—	—	—	6.582
1994	8.309	—	—	—	8.309
ograja / Fence (19 let) (19 years)	44.368	4.690	2.615	137	51.810

Na neograjanih površinah se številčnost jelke zmanjšuje, ni pa tudi preraščanja v višino. Na ograjeni površini je številčnost jelke več kot 6-krat večja (indeks 624), jelka pa tudi prerašča v višino (1).

Tovrstni vpliv rastlinojedov na rastlinstvo tudi močno otežuje ali pa celo onemogoča spreminjanje umetno osnovanih sestojev iglavcev (predvsem smrekovih) v gozdove z mešano zgradbo, ki bi bili mnogo stabilnejši in usklajeni z rastiščnimi razmerami.

Neuskajane razmere pa se pozneje kažejo tudi pri rastlinojedi divjadi sami: zmanjša se prirastek, zvišajo se izgube, slabšajo se tudi drugi kazalci populacije (zdravstveno stanje, upadanje telesnih tež ipd.). Vsi ti negativni znaki pri divjadi pa nastopijo

seveda takrat, ko so v okolju že jasno vidne škode.

Posredni krivec za to neravnovesje je človek, ki mora to ravnovesje tudi ponovno vzpostavljati. Tako je Simonič (4) na primeru jelenjadi na Snežniku prikazal pozitivne znake v kvalitetnem razvoju populacije po izvedenih nekajletnih ukrepih tako v populaciji jelenjadi (močno povečan odstrel ustrezne starostne in spolne strukture), kot v njenem okolju (izboljšanje prehrambenih razmer za jelenjadi: košnja in gnojenje lazov, izločanje in presekovanje grmišč, krmiljenje). Rezultati ukrepov so vidni v preglednici 2.

Preglednica 2: Gibanje povprečnih tež uplenjene jelenjadi (v kg) v obdobju 1976-79 (4).

Table 2: Trends in the Mean Weights of the Red Deer Killed (in kg) in the Period from 1976 to 79 (4)

	1976	1977	1978	1979
teleta-jelenčki calves – young red deer	39.7	42.4	46.5	47.1
teleta-košutice calves – young hinds	38.0	39.1	41.6	41.9
košutice-junice young hinds – heifers (two years)	56.2	56.9	57.9	61.4

Simonič (4) predvideva, da je imel pri tem odločilno vlogo odstrel jelenjadi, ki se je na proučevanem Notranjskem lovskogojitvenem območju od 1974-1979 leta skupno z izgubami gibal takole:

Preglednica 3: Odstrel jelenjadi na Notranjskem lovskogojitvenem območju v obdobju 1974-79

Table 3: Red Deer Kill in the Notranjsko Hunting-Breeding Region in the Period 1974-79

	1974	1975	1976	1977	1978	1979
odstrel+izgube Kill + losses (the subjects found dead or those killed by predators)	536	638	755	975	973	910
indeks index	100	119	141	182	181	169

V relativno ugodnih pogojih (številni rastlinojedi – kot hrana, prostrani gozdni kompleksi v jugozahodnem delu Slovenije) se na tem sicer omejenem (zaradi človekovih potreb) prostoru Slovenije lahko prenamnožijo veliki mesojedi (medved, ris), ki prihajajo v konflikt s človekom – živinorej-

cem (paša) ali kar na splošno s človekom. Tudi tu mora hočeš nočeš poseči človek – lovec in preprečiti prekomerno (po številu in razširjenosti) širjenje določenih vrst divjadi.

Zaradi zadovoljevanja svojih potreb mora človek omejevati širjenje določenih živalskih vrst, ki bi se brez njegovega nadzora lahko tako namnožile v kulturni krajini, da bi ogrožale človeka, njegove potrebe in na koncu tudi same sebe.

Naloge lovstva so prav gotovo tudi v prosvetljevanju in vzgoji samih lovcev pa tudi javnosti.

Lov oziroma lovstvo je ob nekaterih omejitvah tudi pridobitniška (gospodarska) dejavnost. Pridobivanje dohodka od lova ima številne možnosti: prodaja divjačine – meso odstreljene – uplenjene divjadi; dohodki od trofej domačih in tujih gostov, dnevne pristojbine za vodenje gostov, pristojbine za vodenje opazovanja divjadi. Lovski gostje iz tujine so za dnevne in odstrelne takse v lovskem letu 1994/95 v Sloveniji plačali 2.999.494 USD (6). Pri odstrelu, ki je potreben zaradi vzdrževanja ravnovesja v kulturni krajini, je prav gotovo smiselno tudi trženje lova.

Seveda pa je lov za številne lovce tudi rekreacija in družabna dejavnost.

3 NALOGE LOVSTVA JUTRI

3 THE TASKS OF HUNTSMANSHIP IN THE FUTURE

Lovstvo se bo moralo v prihodnosti poleg nalog, ki jih opravlja zdaj, ukvarjati z vsemi vrstami divjadi, ki so ali bodo vključene v zakon o divjadi in lovstvu, in ne le z vrstami, ki so zanimive zaradi odstrela in pridobivanja trofej.

Mnogo večji poudarek bo moralo posvetiti lovstvo v prihodnosti varstvu narave. Gre za varovanje in razumevanje vseh živih (rastlinstvo in živalstvo) in neživih delov ekosistema. Vsi sestavni deli ekosistemov (tako rastlinstvo in živalstvo kot neživi del) so enako pomembni in nobenega dela ne smemo razvrednotiti. Prav tako ne smemo nikoli obravnavati posamezne vrste v ekosistemu pristransko, brez njenega vpliva

na druge vrste (tako rastlinske kot živalske). Posledice preštevilne rastlinojede divjadi niso le v škodi na gozdnem mladju (in obnovi gozda), ampak le-te negativno vplivajo na ves številni rastlinski svet in na vrsto živalskih vrst, ki bi si našle svoj življenjski prostor v bujni podrasti gozdov. Na drugi strani pa seveda tudi oblikovanje gospodarskih gozdov vpliva na rastlinski in živalski svet v teh gozdovih. Perušek (3) je tako ugotovil veliko razliko v številčnosti vrst ptičev in njihovi gostoti med pragozdom in gospodarskim gozdom.

Preglednica 4: Primerjava gostote in števila vrst ptič med pragozdom in gospodarskim gozdom (3).

Table 4: A Comparison of the Density and Number of Bird Species between a Virgin Forest and a Managed Forest

Ploškev Plot	Pečka S pragozd	Pečka J pragozd virgin forest	Rajhenav pragozd	Rajhenav gospodarski gozd managed forest
gostota parov/10 ha couples' density/10ha	56.3	49.8	34.6	22.8
št. vrst/ ploškev number of species/plot	24	20	22	15

Tarman (5) pa pokaže na popolno odsotnost duplarjev v mladem hrastovem gozdu. Prav duplarji so tista vrsta ptičev, ki jim je v gospodarskih gozdovih najbolj omejen življenjski prostor.

Vpliv dolgoletnega gospodarjenja z gozdovi se kaže tudi v drevesni sestavi slovenskih gozdov, ki, čeprav ne tako izrazito kot pri srednjeevropskih, odstopa od potencialne naravne vegetacije.

Prvi pogoj za ohranitev bogatega rastlinskega sveta je ohranitev njihovih rastišč, za ohranitev bogatega živalskega sveta pa ohranitev njihovih habitatov. Prav tu pa nam primanjkuje znanja, ki ga bo nujno dopolniti. Hkrati pa lahko največ storijo za habitate tisti, ki z določenimi površinami gospodarijo, jih uporabljajo in strokovno usmerjajo njihov razvoj.

Preglednica 5: Delež ptičev duplarjev v različno starih gozdnih sestojih (5).
 Table 5: The Share of Birds Living in Nesting Cavities in Forest Stands of Different Age

	Duplarji <i>Nesting cavity birds</i>	Gnezdilci na prostem <i>Nesters in the open</i>	Parov na ha <i>Couples/ha</i>
200 letni hrastov gozd <i>a 200-year oak forest</i>	62 %	36 %	23.1
mlad gozd premer 20 cm <i>young forest (20 cm in diameter)</i>	0 %	100 %	2.0

Preglednica 6: Deleži najpomembnejših drevesnih vrst v lesni zalogi slovenskih gozdov (v %).
 Table 6: The Shares of the Most Important Tree Species in the Timber Supply of Slovenian Forests (in %)

	bukev <i>beech tree</i>	smreka <i>Norway spruce</i>	jelka <i>European fir</i>	hrasti <i>oaks</i>	plemeniti listavci <i>Broadleaf of high value</i>	drugi listavci <i>other deciduous trees</i>	bori <i>pinus</i>
Potencialna vegetacija <i>Potential vegetation</i>	58	8	10	8	6	8	2
Sedanje stanje <i>The present situation</i>	29	35	11	8	3	7	7

4 NAMESTO ZAKLJUČKA 4 INSTEAD OF A CONCLUSION

Veliko pomislekov, dilem pa tudi diskvalifikacij doživlja danes lovstvo. Lov (odstrel) določenih vrst divjadi v kulturni krajini je potreben, določene vrste je možno, drugih se ne sme loviti, ker so že brez tega dodatnega ukrepa ogrožene. Lov, ki posega v obnovljivo naravno bogastvo, se mora pri svojem delu ravnati po načelih trajnosti in ohranitvi vseh sestavnih delov ekosistemov, s tem da ne sme biti ogrožena oziroma zaradi neprimernih posegov obsojena na propad nobena niti živalska niti rastlinska vrsta. V okviru zagotavljanja trajne ohranitve vseh sestavnih delov narave pa lahko lov prinaša tudi določene dohodeke.

LITERATURA

1. Cetina, M., 1995. Gozdnogojitveni prikaz posledic neuskklajenih odnosov med gozdnim okoljem in rastlinojedo divjadjo. Zavod za gozdove Slovenije, območna enota Postojna. Poročilo.
2. Perko, F., Pogačnik, J., 1996. Kaj ogroža slovenske gozdove. Zveza gozdarskih društev Slovenije, gozdarska založba. Ljubljana.
3. Perušek, M., 1992. Ptice pragozdnih ostankov Rajhenavski Rog in Pečka ter njihova odvisnost od stanja sestojev. Gozd. vest. 7-8.
4. Simončič, T., 1982. Kontrolna metoda v gospodarjenju z divjadjo. Zbirka referatov Gozd-divjad Biotehniška fakulteta VTOZD za gozdarstvo. Ljubljana.
5. Tarman, K., 1992. Osnove ekologije in ekologija živali. DZS Ljubljana.
6. Varičak, V., 1995. Za uspešni lovni turizem je poglavitna predvsem kakovost naših lovskih storitev. Lovec 12.
7. Analiza izvajanja Zakona o varstvu, gojitvi in lovu divjadi ter o upravljanju lovišč. Izvršni svet skupščine Slovenije. Ljubljana 1985.
8. Program razvoja gozdov v Sloveniji. Ur. list 14/1996.

Strategija razvoja slovenskega lovstva

Programske usmeritve Lovske zveze Slovenije

The Strategy of Slovenian Hunting's Development

Program concepts of the Hunting League of Slovenia

Janez ČERNAČ*

Za Lovsko zvezo Slovenije

Izvleček

Černač, J.: Strategija razvoja slovenskega lovstva. *Gozdarski vestnik* št. 5-6/1996. V slovenski št. 1.

Avtor predstavlja v imenu Lovske zveze Slovenije njene programske usmeritve.

Glavne besede: lov, lovstvo

Programske usmeritve Lovske zveze Slovenije so pripravljene na podlagi ugotovitev iz naslednjih gradiv, dokumentov, zakonov in konvencij:

- izhodišča za varstvo prostoživečih divjih živali in s tem divjadi ter usmeritve slovenskega lovstva (Upravni odbor LZS, 20.1.1996);

- analize uresničevanja zakona o varstvu, gojitvi in lovu divjadi ter o upravljanju lovišč (Ur. l. SRS, št. 25/76) ter na njegovi podlagi izdanih podzakonskih predpisov;

- Zakona o varstvu okolja (Ur. l. RS, št. 32/93);

- Zakona o gozdovih (Ur. l. RS, št. 30/93);

- naše obveznosti do narave, ki so določene v dokumentih in zakonih na mednarodni in državni ravni: World Conservation Strategy – IUCN, UNEP, WWF iz leta 1980; Caring for the Earth – IUCN, UNEP, WWF iz leta 1991; Deklaracija Agenda 21 iz leta 1992; Global Biodiversity Strategy iz leta 1992; European Conservation Strategy iz leta 1993;

- Strategije varstva narave v Sloveniji (inačica 2.1);

- Manifesta 2000 (Združenje lovske zveze Evropske skupnosti);

- resolucij Delovne skupnosti lovske zveze jugovzhodnega alpskega prostora v

Synopsis

Černač, J.: The Strategy of Slovenian Hunting's Development. *Gozdarski vestnik* No. 5-6/1996. In Slovene.

The author presents on behalf of the Hunting League of Slovenia its Program concepts.

Key words: hunting, huntsmanship

Vipavi iz leta 1994 ter v Bassano del Grappa iz leta 1995;

- Spomenica o posebni zaščiti in ohranitvi zaščitenih naravnih območij v Sloveniji (Gornja Radgona, 1990);

- Program razvoja gozdov v Sloveniji (Državni zbor RS, 1996).

Ugotovitve:

* Razmere v naravi in okolju ter v družbi so se spremenile do take mere, da so nujne spremembe v delovanjih lovske organizacije, dopolnitve v organiziranosti slovenskega lovstva ter spremembe v normativni urejenosti varstva in gojitve divjadi ter lova.

* Nov Zakon o divjadi in lovstvu je pripravljen v osnutku kar v več inačicah, ker so pobudo pač prevzele različne sredine. Postopek sprejemanja se je v Državnem zboru Republike Slovenije že začel. Tudi zato smo stopili v najbolj občutljivo obdobje sprememb, ki bodo dolgoročno vplivale na razvoj slovenskega lovstva. Zato je izjemno velika odgovornost sedanjega vodstva lovske organizacije in vseh lovcev za prihodnost divjadi in drugih prostoživečih divjih živali ter za prihodnost lovstva na Slovenskem.

* Od uveljavitve dosedanjega Zakona o varstvu, gojitvi in lovu divjadi ter o upravljanju lovišč bo letos poteklo že dvajset let,

* Mag. J. Č., dipl. inž. gozd., 1332 Stara Cerkev, SLO

kar kaže na to, da je bil dobro zasnovan in je v izvajanju dobro preverjen. Iz analize uresničevanja zakona in na njegovi podlagi izdanih podzakonskih predpisov, ki so bili v veljavi kar dve desetletji, lahko z gotovostjo trdimo, da so nekatere pomembne rešitve v dosedanjem zakonu zelo dobre in jih kaže ohraniti tudi v novem zakonu.

To so predvsem :

- naravovarstvena usmeritev slovenskega lovstva;
- trajna prostorska razdelitev na velika lovišča, ki se združujejo v ekološko zaokrožene regije (lovskogojitvena območja);
- upravljanje lovišč na podlagi lovskogospodarskih načrtov;
- obvezno vračanje pridobljenih sredstev iz lovišč nazaj v lovišča za varstvo in gojitev divjadi ter habitatov in za druge javne funkcije;
- zagotavljanje zanimanja lovcev za varstvo in gojitev divjadi ter habitatov s tem, da jim je dano lovišče v upravljanje za daljše obdobje (koncesija), oziroma za tako dolgo, dokler izpolnjujejo obveznosti iz zakona in koncesijske pogodbe;
- dolžnosti in pravice lovcev, ki so vezane na določeno lovišče, zagotavljajo dolgoročen interes za varstvo divjadi in za ohranjanje ter razvoj lovišča;
- za državo je najracionalneje upravljanje lovišč in njihov nadzor, če si zato prizadevajo številni lovci, ki obsežne naloge opravljajo celo brezplačno;
- gojitvena lovišča s poklicnimi lovci so pomembna za izvajanje javnih funkcij lovstva za področja izobraževanja, raziskovalnega dela ter za delo z javnostmi.

* Lovske organizacije si lahko v prihodnje zagotovijo svojo vlogo predvsem s spremanjem obveznosti in z izvajanjem javnih nalog na področju varstva prostoživečih divjih živali in njihovih habitatov, izobraževanja lovcev, mladine in druge javnosti ter z vključevanjem v raziskovalne programe. Lovstvo je namreč dejavnost, katere namen je sonaravno usmerjanje razvoja vseh vrst divjadi zaradi ohranjanja biološke pestrosti in ekološkega ravnotežja, na tej podlagi usklajevanje razvoja in številčnosti divjadi s človekovimi dejavnostmi ter divjad kot obnovljivi naravni vir tudi izkoriščati. Pri tem pa morajo biti ekonomski učinki

upravljanja z divjadjo podrejeni naravovarstvenim ciljem.

* Na območju Republike Slovenije živi veliko število vrst živih bitij, saj je območje veliko le 0,004% Zemljine površine, na njem pa živi več kot 2% vseh znanih celinskih vrst. Tako veliko število vrst uvršča našo državo med naravno najbogatejše predele Evrope in celega sveta. Več kot 95% vseh vrst organizmov slovenskega ozemlja živi v njenem jugozahodnem, pretežno kraškem območju, s površino slabih 10.000 kvadratnih kilometrov. Ob sedanjih skrbi za biotsko pestrost je zato tudi velika odgovornost vseh, ki upravljajo z naravnim prostorom ter rastlinskim svetom in prostoživečimi divjimi živalmi, med katere spada tudi divjad.

* Prostoživeče divje živali in s tem tudi divjad so državna lastnina (Zakon o varstvu okolja, Ur. l. RS, št. 32/93), zato ne morejo biti lovišča zasebna. Lovišče je v pravnem pogledu le prostorski okvir za vse odnose človeka do divjadi – v pogledu varstva, gojitve in lova divjadi ter upravljanja z divjadjo v točno določenem prostoru. Lastninska pravica nad kmetijskimi površinami ali gozdom – zemljišči torej – ne daje pravice do prostoživečih živali, ki so vse v lasti Republike Slovenije. Lastnina zemljišča je ločena od lastnine prostoživečih divjih živali in nista v ničemer med seboj povezani. Prostoživeče divje živali in s tem tudi divjad ter njihovi habitatni so naravno bogastvo, ki ga mora varovati država. Pravica do lova zato ne more biti vezana na lastništvo zemljišča. Pravice lastnikov zemljišč naj se odrazijo v povrnjenih škodah od divjadi, davčnih olajšavah in drugih nadomestilih, ki temeljijo na morebitnem omejevanju pri izkoriščanju zemljiške posesti.

* Prostoživeče divje živali so izumrle ali so ogrožene predvsem zaradi uničenih ali ogroženih habitatov in okolja, nikoli pa ne zaradi trajnosti (razumne) rabe. Zato si lovske organizacije močno prizadevajo za aktivno varstvo in s tem za trajnostno rabo habitatov, vendar z njimi ne upravljajo. Za ohranjanje in trajnostno rabo naravnega prostora in s tem habitatov so zato odgovorni lastniki kmetijskega in gozdnega prostora. Trajna ohranitev divjadi in habi-

tatov pa je javna funkcija, ki jo je težko uskladiti z zasebnimi interesi, ki so praviloma kratkoročni. Lovstvo ni več le skrb za divjad samo, ampak vse bolj skrb za njeno naravno okolje, v katerem se dogajajo še številne druge dejavnosti. Zato je treba zagotoviti učinkovitejše usklajevanje različnih zanimanj in posegov v naravo, še zlasti s kmetijstvom in gozdarstvom.

* Ob številnih ekoloških stiskah v svetu ter ob iskanju rešitev za prihodnost je napredni svet že sprejel za rabo naravnih virov načelo trajnostne (razumne) rabe. Združenje lovskih zvez Evropske skupnosti – FACE, katerega članica je tudi Lovska zveza Slovenije, je določilo lov za razumno (trajnostno) rabo divjadi. Razumna raba naravnih virov je namreč dopustna, če se ti trajno obnovljajo. Smernica 79/409 Evropske skupnosti razumno rabo naravnih virov ocenjuje kot enega najpomembnejših ciljev politike gospodarjenja z okoljem v državah te skupnosti. Na območju Republike Slovenije živi približno 50.000 vrst prostoživečih divjih živali, od katerih jih štejemo le 151 vrst med divjad. Od tega števila pa je lovnih le še 29 vrst divjadi. Od vseh prostoživečih divjih živali je polovica vrst že ogroženih. Za lovni turizem in prodajo divjačine je pogojno ekonomsko zanimivih le šest vrst parkljaste divjadi. Ob razumni (trajnostni) rabi teh lovnih vrst divjadi se namreč stroški za upravljanje lovišč pokrivajo z dohodkom le ob prostovoljnem delu številnih članov lovske organizacije.

* Entuziazem, strokovnost in prostovoljno delo 22.500 lovcev je potrebno v Lovski zvezi Slovenije in v regijah (lovskogojitvenih območjih – zvezah lovskih družin) podpreti z smotno organizirano službo visoko usposobljenih profesionalnih delavcev. To je potrebno za načrtovanje in izvajanje javnih funkcij lovstva, kot je varstvo in gojitev divjadi ter njihovih habitatov, izobraževanje in raziskovalno delo ter za delo z javnostmi. Samo s tako kvalitetno dopolnitvijo bo lovstvo enakopravno in enakovredno zastopalo koristi varstva divjadi in lovstva pri sodelovanju s kmetijstvom, gozdarstvom, naravovarstvenimi institucijami, z občinami, z državno upravo ter s strankami in politiki.

* Sedanja gojitvena lovišča so na območjih predvidenih naravnih parkov v Republik Sloveniji, nekdanji Zavod za gojitev divjadi Triglav pa se je razvil in preoblikoval v Triglavski narodni park. Gojitvena lovišča imajo pretežno usposobljene čuvaje, ki se z dodatnim izobraževanjem lahko in hitro usposobijo za naravovarstvene čuvaje. Poleg tega imajo gojitvena lovišča že vso potrebno infrastrukturo za dodatne javne naloge: hiše, kočje in bivake, gospodarske objekte, steze, opazovalnice (preže)... Gojitvena lovišča oziroma zavode za gojitev divjadi je zato primerno in potrebno preoblikovati v javne naravovarstvene zavode za javne naloge države, še posebno za področja naravovarstva, raziskovalnega dela ter izobraževanja.

* Lovske organizacije so v desetletjih svojega dela pridobile premoženje, ki je pomembno tudi za izvajanje javnih funkcij v loviščih, kot je izobraževanje, raziskovalno delo, varstvo in gojitev divjadi (lovske kočje in domovi, bivaki, preže...). To premoženje je rezultat obveznega vlaganja sredstev, pridobljenih iz lovišča, nazaj v lovišče ter obveznega in neplačanega dela številnih članov lovskih organizacij v več desetletjih.

* Odnos strokovne, splošne in s tem politične javnosti do lova se je spremenil in se še spreminja. Javnost je pogosto kritična tudi zaradi odtujenosti mestnih ljudi od narave, zaradi slabe informiranosti, pa tudi zaradi napak lovcev, ki ne spoštujejo načel etike lova in pravil obnašanja, še posebno pri ugotavljanju in povračilu škod ter pri pokončevanju klatečih psov. Javno mnenje o lovstvu bo odločilno vplivalo na sprejemanje in uresničevanje novega zakona o divjadi in lovstvu ter na prihodnji položaj slovenskega lovstva v družbi. Zato bi si morale lovske organizacije močno prizadevati za intenzivno in trajno delo z javnostmi.

* V lovstvu se je v dveh desetletjih razmerje med izvajanjem lova in naravovarstvenimi ter drugimi javnimi nalogami bistveno spremenilo. To novo razmerje je potrebno upoštevat v samem lovstvu in v delitvi pristojnosti med resornimi organi znotraj državne uprave.

* Novo in hitro razslojevanje družbe

vzpostavlja nova razmerja v družbi in tudi drugačne interese v lovstvu. Izločil se je že sloj lovcev, ki zmorejo plačati love v najboljših loviščih pri nas in v svetu, zato teh ne zanima vezanost na eno lovišče in celo na obvezna dela v lovišču. Zaradi tega ter zaradi pričakovanih in še nedoločenih sprememb z novim Zakonom o divjadi in lovstvu, ki jih pričakujemo že nekaj let, se ponekod ne spoštuje več še vedno veljavni zakon in ne podzakonski predpisi s področja lovstva. Razmere so že zaskrblijujoče. Zato je potrebno zagotoviti spoštovanje lovske etike ter sedanjega in še veljavnega zakona, v Lovski zvezi Slovenije pa sprejeti programske usmeritve ter program za uresničevanje zastavljenih ciljev. Ob sprejemanju teh strateških ciljev in še posebno pri njihovem uresničevanju, se bo pokazal dejanski interes lovskih organizacij in posameznikov ter se bodo izoblikovali tudi realni kratkoročni cilji slovenskega lovstva.

Na podlagi teh ugotovitev so na občnem zboru Lovske zveze Slovenije dne 17. februarja 1996 v Kranju sprejeti cilji in programske usmeritve slovenskega lovstva.

CILJI IN PROGRAMSKE USMERITVE SLOVENSKEGA LOVSTVA

GOALS AND PROGRAM CONCEPTS OF SLOVENIAN HUNTSMANSHIP

1. Slovensko lovstvo je in bo tudi v prihodnje naravovarstveno usmerjeno. Lovske organizacije imajo veliko odgovornost pri stvarnem varstvu prostoživečih divjih živalih in pri ohranjanju biotske raznovrstnosti.

2. Za uspešno varstvo prostoživečih divjih živali so najpomembnejši ohranjeni habitati v naravnem okolju, s katerimi lovske organizacije ne upravljajo. Zato si lovske organizacije močno prizadevajo za učinkovito usklajevanje interesov v naravnem okolju ter za ustvarjalno sodelovanje s kmetijstvom in gozdarstvom.

3. Prostoživeče divje živali in s tem tudi divjad živijo v kulturni krajini, zato je potrebno uravnavati številčnost lovne divjadi z odstrelom in po načelih trajnostne (razumne) rabe. Osnovno vodilo pri izva-

janju lova mora biti slovenska lovska etika, ki jo mora spoštovati vsak slovenski lovec in se ji morajo podrediti tudi vsi naši lovski gostje.

4. Lovišča ustanavlja država.

5. Meje lovišč (lovskih družin in gojitvenih lovišč) so trajne in se ne spreminjajo. Ob izjemnih spremembah v naravi (nove avtoceste, infrastruktura, pozidave lovišča) se spoštuje načela, da je velikost loviša najmanj 2.000 hektarjev.

6. Lovišča se združujejo v regije (lovskogojitvena območja), ki so širše ekološke celote in so izoblikovane po življenskih potrebah divjadi.

7. Dosedanje zbiranje podatkov o kastastru lovišč, staležih ter o odstrelu divjadi se preoblikuje in razvije v enoten in usklajen informacijski sistem o varstvu, ogroženosti in lovu prostoživečih divjih živali ter o njihovih habitatih na ravni države.

To bo podlaga za:

- koncesijske pogodbe, njihove spremembe in dopolnitve,
- lovskogojitvene načrte regij (lovskogojitvenih območij) in lovišč,
- aktivno varstvo habitatov,
- realno presojo ogroženosti prostoživečih divjih živali,
- usklajevanje različnih dejavnosti v naravnem prostoru z varstvom prostoživečih divjih živali in njihovih habitatov,
- strokovno in raziskovalno delo.

8. Lovskogospodarski načrti so obvezni za vse regije in za vsa lovišča in zagotavljajo varstvo, gojitev in trajnostno rabo divjadi in njihovih habitatov.

9. S trajno koncesijsko pogodbo med državo in lovsko organizacijo se določijo naravovarstvene in druge javne funkcije lovske organizacije ter temu podrejene ekonomske obveznosti pri upravljanju lovišča. Pogodba se sklene za nedoločen čas, oziroma za čas, dokler lovska organizacija opravlja naloge v skladu z zakonom, koncesijsko pogodbo in pravili stroke.

10. Dohodek, ki ga lovske organizacije pridobijo pri upravljanju lovišča, se mora v skladu s koncesijsko pogodbo vrniti v lovišče za varstvo in gojitev prostoživečih divjih živali in njihovih habitatov.

11. Dolžnosti in pravice članov lovske organizacije morajo biti vezane na do-

ločeno lovišče, ker to zagotavlja dolgoročni interes lovcev za varstvo divjadi ter za trajnostno (razumno) rabo divjadi ter za ohranjanje in razvoj lovišč (infrastruktura). Ob tem lahko lovci lovijo kot gostje in lovski turisti v okviru ponudbe doma in po vsem svetu.

12. Lovske organizacije so lovske družine in njihove zveze. Gojitvena lovišča LZS so pomembna zlasti za naravovarstvene naloge, raziskovalno delo, za vzgojo in izobraževanje ter za delo z javnostmi. Zaradi enotnega izvajanja strokovnih nalog in javnih funkcij lovstva je obvezno združevanje lovskih družin v njihove zveze, teh pa v Lovsko zvezo Slovenije.

13. Entuziazem, strokovnost in prostovoljno delo velikega števila članov lovskih organizacij je potrebno postopno podpreti s preudarno organizirano mrežo visoko usposobljenih delavcev na ravni države ter v regijah (lovskogojitvenih območjih).

14. Gojitvena lovišča s čuvaji in infrastrukturo so pomembne osnove za možne naravne parke. Zato se gojitvena lovišča na območjih, kjer so načrtovana zavarovana območja, preoblikujejo v javne naravovarstvene zavode za javne naloge države na področju raziskovalnega dela, izobraževanja ter dela z javnostmi ter dejavnega varstva in trajnostne rabe prostoživečih divjih živali ter njihovih habitatov.

15. Lovske družine in njihove zveze pridobijo z uveljavitvijo novega zakona o divjadi in lovstvu lastninsko pravico na

premičnem in nepremičnem premoženju, ki je namenjeno lovstvu in s katerim upravljajo do uveljavitve novega zakona.

16. Zaradi spremenjenih razmer v naravi, kjer je ogroženih že polovica vseh prostoživečih divjih živali in njihovih habitatov, ter zaradi pretežno naravovarstvenih nalog lovstva, je potrebna za področje lovstva nova delitev pooblastil resornih organov znotraj državne uprave.

17. Lovska zveza Slovenije mora zagotoviti redno in intenzivno izobraževanje vseh svojih članov v skladu z novimi nalogami in cilji programskih usmeritev.

18. Pravo podobo slovenskega lovstva ter cilje novih programskih usmeritev bo Lovska zveza Slovenije predstavljala strokovni, politični in široki javnosti. Zato bo delo z javnostmi postalo redno delo lovskih organizacij.

19. Vodstva Lovske zveze Slovenije, lovskih družin in njihovih zvez si bodo prizadevale za uveljavitev ciljev in programskih ter s tem strateških usmeritev slovenskega lovstva pri sprejemanju novega zakona o divjadi in lovstvu ter na njegovi podlagi izdanih predpisov.

20. Vodstva lovskih organizacij zagotavljajo spoštovanje sedanjega zakona o varstvu, gojitvi in lovu divjadi ter o upravljanju lovišč, kakor tudi novega zakona o divjadi in lovstvu, ko bo ta sprejet. Pri tem se pričakuje boljši nadzor države nad delom lovskih organizacij in učinkovitejše izvajanje sankcij.

Foto: Janez Konečnik

Lovski zakon za divjad, za gozd in za lov

The Hunting Act for Game, Forest and Hunting

Ulrich WOTSCHIKOWSKI *

Izvleček

Wotschikowski, U.: Lovski zakon za divjad, za gozd in za lov. Gozdarski vestnik št. 5-6/1996. V slovenščini.

Avtor razmišlja o lovski zakonodaji z vidika mesta in vloge, ki naj bi ju sodobno lovstvo imelo v prihodnje pri ohranitvi krajine in varstvu narave. Podrobno obravnava organiziranost lovstva v Nemčiji ter kritično presoja strokovno usmerjenost in organiziranost nemškega lovstva.

Ključne besede: Zakon o lovu, organiziranost lovstva, lovstvo, varstvo narave

UVOD

INTRODUCTION

Za moja razmišljanja o novem lovskem zakonu so značilna predvsem tri vprašanja:

- Kaj zahtevati od lovstva za ohranitev zdravih gozdov?
- Kakšno naj bo lovstvo, da bo bistveno doprineslo k varstvu narave?
- Kako ohraniti lovstvo ob naraščajočem odporu javnosti?

Odzvati se vabilu in priti v Ljubljano je bilo zame samoumevno, saj smo nemški gozdarji in naravovarstveniki Sloveniji veliko dolžni. Prvič zaradi vašega načina gospodarjenja z gozdovi. To je že dolga leta merilo za trajnostno, naravi prijazno gospodarjenje z gozdom. Vaši čudoviti gozdovi so zapustili vtis mnogim generacijam gozdarjev. Še pred dvajsetimi leti so pri nas zasmehovali zagovornike tako imenovanega sonaravnega gospodarjenja z gozdovi. Danes pa je ta način gospodarjenja uradna usmeritev večine deželnih gozdnih uprav v Zvezni republiki. Ne prikrivam pa, da mnoge gozdarje v Nemčiji danes skrbi, kaj se bo v toku spremenjenih gospodarskih razmer zgodilo s čudovitimi slovenskimi goz-

Synopsis

Wotschikowski, U.: The Hunting Act for Game, Forest and Hunting. Gozdarski vestnik No. 5-6/1996. In Slovene.

The author presents some reflections on the hunting legislation regarding the role and position modern hunting should have in the preserving of landscape and nature conservation in the future. A detailed outline on the organization of hunting in Germany and a critical judgement of professional directions and the organization of the former are given.

Key words: Hunting Act, hunting organization, hunting, nature conservation

dovi. Tudi lovstvo lahko odločilno vpliva na gozd – pozitivno, a tudi negativno.

Drugič je Slovenija pomemben primer, kako je tudi v tako imenovanih razvitih deželah mogoče ohraniti velike plenilce, kot so medved, volk in ris. Samo pomislite, kakšne težave imamo danes v Nemčiji, v Avstriji ali v Švici, ko ponovno naseljujemo celo tako nedolžno vrsto kot je ris. V evropski strategiji varstva in ohranitve velikih plenilcev pripada Sloveniji ključna vloga. Pri ohranitvi problematičnih vrst pa ima lovstvo odločilno vlogo. Na to vas želim opomniti kljub vsej skromnosti, ki sem jo kot gost dolžan spoštovati.

STANJE V NEMČIJI

SITUATION IN GERMANY

Nemški lovci so ponosni na nemško lovstvo. To tudi v tujini uživa velik ugled. Mi imamo dejansko veliko divjadi (parkljuste) in dohodki lovske dejavnosti so znatni. Imamo pa tudi s škodami preveč obremenjene gozdove, zlasti z objedanjem, mestoma tudi z lupljenjem. Ta problem, znan že preko sto let, še ni rešen, tako da se moramo vprašati ali odgovorniki za to samo manjka volje ali pa je to sistemsko pogojeno.

* U. W., Wildbiologische Gesellschaft München c. V., D, 82488 Eitla

Omenil sem že, da se naše gozdarstvo usmerja k sonaravnemu obravnavanju gozdov. Pri tem smo si na jasnem, da je takšna usmeritev mogoča samo pri nižjih gostotah naseljenosti parkljaste divjadi od onih, znanih iz preteklosti. S posledicami uničujoče škode, ki so jo konec 80-tih let prizadeli viharji, bi imeli veliko manj težav, če bi bilo na velikih površinah starih sestojev zastopano mladje. Toda tega mladja ni bilo zaradi preštevilčne parkljaste divjadi.

Doživljamo vse hujšo kritiko lovstva pri različnih družbenih skupinah – želim poudariti: kritiko nemških oblik lovstva, torej spremeljajočih pojavov, ki so sistemsko pogojeni in sovpadajo z zakupnim sistemom.

Lovci v Nemčiji zelo napak razumejo varstvo narave in zato naglo izgubljajo vpliv na politični ravni.

Naši lovci pa so si že dolgo tega zagotovili vsaj priznanje biologov: Kljub gosti poseljenosti je divjadi prej preveč kot premalo ("Simpatično stanje", kakor je temu nekoč rekel profesor gojenja gozdov Burschel) in s to divjadjo upravljajo po načelih trajnosti ob spoštovanju populacijskih struktur, ki so podobne naravnim. A tudi to priznanje se nenehno zmanjšuje. Pod pritiskom redukcij divjadi v zadnjih dveh desetletjih se je izkazalo, da imamo lovski zakon, ki prepušča lovcem nesorazmerno veliko svobodo, medtem ko zanemarja divjad. Zato so danes lovne dobe pretirano dolge, divjad izredno plašna, jelenjad je po prostoru zelo neenakomerno razporejena, nesmiselne, trofejnemu lovu prilagojene varstvene dobe otežujejo lov, praksa krmljenja in vabljenja divjadi je pogosto zlorabljana.

NEMŠKI ZAKUPNI SISTEM GERMAN SYSTEM OF HUNTING LEASING

Če primerjam različne evropske lovske sisteme, ne morem oceniti nemškega sistema za dobrega. Razlog temu je zakupni sistem. Stanje v Nemčiji je naslednje:

- Večina lovišč je takoimenovanih občinskih lovišč (Gemeinschaftsjagdreviere). To pa ne pomeni, da lovci v njih skupaj lovijo. Pač pa pomeni, da večje število posestnikov zemljišč skupaj oblikuje takoimenovano lovsko skupnost, ki svojo pravico do

izvrševanja lova oddaja v zakup. Za to dobi denar – čim manjše je lovišče, toliko več po hektarju. Ta lovišča morajo obsegati najmanj 250 ha, v visokogorjih 500 ha.

- Državna lovišča (Staatliche Jagdreviere) zavzemajo samo okrog desetino površine. Približno tretjino teh lovišč ravno tako oddajajo v zakup, sicer pa jih upravljajo v lastni režiji, torej z gozdarskim osebjem.

Državna lovišča se nahajajo v glavnem na razsežnih gozdnih območjih in v Alpah.

- Zasebna lastna lovišča (Eigenjagden) pokrivajo samo skromen delež od skupne lovne površine.

V lastnem lovišču je mogoče loviti, če njegova površina pokriva najmanj 80 ha. Lastna lovišča je mogoče oddajati v zakup.

V Nemčiji imamo tako imenovani revirni sistem lova, kar pomeni: pravica loviti divjad je povezana z lastnino zemljišča. Divjad nima lastnika (res nullius), dokler prosto živi. Uplenjena ali poginula (kakor koli pokončana ali živa ujeta – opomba prevajalca) pa pripada lovskemu upravičencu. Pravico loviti divjad je dovoljeno dajati v zakup**. Kritika našega lovstva ni usmerjena proti revirnemu sistemu, temveč proti zakupništvu in njegovim posledicam:

- Lovišča postajajo zaradi delitev vse manjša, ker je na ta način mogoče doseči višjo zakupnino (na enoto površine – op.prev.). Večina lovišč zunaj alpskega območja je danes manjših od 500 ha.

- Zaradi visokih zakupnin imajo lovci, živeči na območju lovišča, vse manj možnosti za lov. Lov v glavnem služi poslovnim interesom in ne uravnoteženju gozda in divjadi.

Majhna lovišča ne morejo zagotavljati enake uspešnosti lova, kakor velika lovišča: divjadi je manj in pogosto je v lovni dobi sploh ni v lovišču. Zato poskušajo zakupniki lovišč te pomanjkljivosti izravnati s pomočjo svojih velikih finančnih sredstev:

- dvigajo gostoto naseljenosti divjadi s prenizkim odstrelom netrofejne divjadi (samic in mladičev – op.prev.),

- navezujejo divjad na svoje lovišče s krmljenjem in izboljševanjem pasišč,

- s polaganjem hrane privabljajo divjad pred puško tudi ponoči,

- prepuščajo divjadi vse manj mirnih oko-

lišev, kamor bi se lahko zatekla na varno pred lovom.

Posledice teh manipulacij lovstva z divjadjo so:

- visoke gostote naseljenosti in koncentracije divjadi, na drugi strani pa tudi prazna lovišča in zato: huda škoda od divjadi na eni in nizek donos od lova na drugi strani,
- nenaravno prostorsko in časovno vedenje divjadi,
- odsotnost velikih plenilcev, zlasti volka in risa.

Zakupniki majhnih lovišč ne trpijo velikih plenilcev, ker jim znižujejo uspešnost lova. Ker so največkrat sami, nimajo nadzorstva solovcev, pogosteje kršijo zakonske predpise. Velikopotezni, učinkoviti načini lova, so v majhnih loviščih komaj izvedljivi.

Posledica majhnih lovišč so mnogi negativni pojavi:

- lovske naprave (visoke preže in čakališča) v velikem številu, še zlasti v bližini lovskih mej;
- predimenzionirana krmišča, ki krize v gozdu ne odpravljajo, ampak jo izzovejo;
- dolge lovne dobe in nočni lov, s posledico, da postaja divjad vse bolj plašna;
- upadanje lovske kulture in ugleda lova in lovcev.

Na začetku mojih premišljevanj sem postavil tri cilje, h katerim naj bi stremelo lovstvo:

- uravnoveženje gozdnega okolja in divjadi,
- doprinos k varovanju narave,
- sprejemljivost za široko javnost.

Po prepričanju mnogih lovcev in gozdarjev je zakupni sistem lova, ki je uveljavljen v Nemčiji, pri izpolnjevanju naštetih ciljev popolnoma odpovedal.

Zaradi tega začenja vse več zemljiških lastnikov (predvsem lastnikov gozdov) samih upravljati z lovišči.

Problem zakupništva vidijo v:

- predoigi navezanosti na določenega zakupnika,
- premajhnem interesu (zakupnika) za gozd,
- odtujenosti zakupnika kraju.

Pred preobratom smo v nekdanji DDR poznali drugačen, boljši lovski sistem (lovske družine iz krajevnih lovcev), podoben kot ga ima Južna Tirolska. Južnotiroški

sistem v splošnem velja za najboljšega v Evropi. Toda v Nemčiji so takoj po preobratu tudi v novih zveznih deželah na vzvodu uveljavili zahodni zvezni lovski zakon.

Prepričan sem, da bi bilo za divjad, gozdove in varstvo narave veliko bolje, če bi prevzeli lovski sistem nekdanje DDR – novih zveznih dežel. Ta je čisto podoben sistemu, ki ga še imate v vaši državi – z lovskimi družinami iz pretežno krajevnih lovcev na veliki površini. Mnogi razgledani lovci vam to zavidajo. Zato temeljito premislite vsako spremembo.

** Opomba prevajalca: To kar avtor omenja kot značilnosti revirnega sistema lova, namreč, da je prosto živeča divjad brez lastnika, pravica to divjad loviti pa, da izhaja iz lastnine zemljišča, niso značilnosti revirnega, ampak tako imenovanega **dominalnega sistema lova** (iz lat. dominus – gospod, gospodar). Ker je zemljiška lastnina površinsko vedno določena in omejena, je dominantna ureditev lovstva res lahko vedno samo revima. V Evropi pa je znani tudi tako imenovani **regalni sistem lova** (iz lat. rex – kralj, vladar), pri katerem divjad ali pravica do lova ali oboje, pripada vladarju, oziroma državi. V tem sistemu pa je poleg **revirnega sistema**, ki daje osebi, ki lovi, pravico loviti divjad samo na določeni točno omejeni površini lovišča ali revirja, možen tudi takolimenovani **licenčni sistem lova**, pri katerem lovec proti odškodnini dobi od državne upravne oblasti dovolilnico ali licenco, ki mu dovoljuje loviti določeno vrsto ali več vrst divjadi na vsej površini neke pokrajine ali kar cele države.

Revirni sistem je torej samo prostorska ureditev lovstva, ki nič ne pove, od kod izhaja pravica lova in čigava je divjad. Tudi v Sloveniji imamo revirni sistem lova, čeprav pravica lova ne izhaja iz zemljiške posesti in divjad ni brez lastnika, ampak lasti države. Tudi v Švici pripada pravica lova izključno kantonu – ki je država. Ne glede na to je v delu kantonov uveljavljen revirni sistem lova, ker kantoni pod določenimi pogoji odstopajo lovcem upravljanje z divjadjo na določenih površinah lovišč. V drugem delu kantonov pa velja licenčni sistem lova ali kot mu pravijo v Švici "Patentjagd", pri katerem lovec pridobi od kantona dovolilnico za odstrel določene vrste divjadi, ki jo potem lahko lovi na vsej površini kantona. Nekateri države npr. Italija in Francija imajo po nekaterih pokrajinah uveljavljen celo dominantni, po drugih pa regalni sistem v različnih specifičnih oblikah. Skratka v Evropi veljajo po državah ali celo po pokrajinah iste države vsi naštetih sistemi v številnih različicah, ki so posledica zgodovinskega razvoja in lovskih tradicij teh dežel. Ker se evropska skupnost dobro zaveda, na kakšno nasprotovanje bi naletel vsak poizkus poenotenja lovskih sistemov, se je glede ureditve lovstva odločila za načelo subsidiarnosti. Z drugimi besedami to pomeni, naj vsaka država ureja sistem lova tako, kot to najboljše ustreza njenim zgodovinskim in lovskim izročilom. Zato še zdaleč ni res, kot to zadnje čase nekateri razglašajo, da je v Evropi možna samo takšna ureditev lova, pri kateri lovska pravica izhaja iz zemljiške posesti.

iz nemščine prevedel:
Anton Simonič

Izhodišča za Pravilnik o lovskogojitvenem načrtovanju – nadgradnje Zakona o gozdovih

Concepts regarding the Statutes on Hunting-Management Planning – Extension of the Forestry Act

Iztok OŽBOLT *

Izvleček

Ožbolt, I.: Izhodišča za Pravilnik o lovskogojitvenem načrtovanju – nadgradnje Zakona o gozdovih. Gozdarski vestnik št. 5-6/1996. V slovenščini.

Članek obravnava razloge, ki so pred uveljavitvijo novega Zakona o gozdovih (iz leta 1993) onemogočali ustrezno lovskogojitveno načrtovanje, navaja načine preteklega lovskogojitvenega načrtovanja in odnos med lovskogojitvenim in gozdnogospodarskim načrtovanjem v preteklosti. Navedene so glavne značilnosti zakona o gozdovih v pogledu usmerjanja dela s populacijami prostoživečih živali in njihovega življenjskega okolja ter Pravilnika o lovskogojitvenem načrtovanju.

Gljučne besede: lovskogojitveno načrtovanje

Synopsis

Ožbolt, I.: Concepts regarding the Statutes on Hunting-Management Planning – Extension of the Forestry Act. Gozdarski vestnik No. 5-6/1996. In Slovene.

The article deals with the reasons which had inhibited a corresponding hunting-management planning before the passing of the new Forestry Act (from 1993); it gives the approaches of the past hunting-management planning and the relation between hunting-management and forest management planning in the past. The main characteristics of the new Forestry Act regarding the directing of the activities in relation with the populations of freely living animals and their life environment as well as those of the Statutes on Hunting-Management Planning are outlined.

Key words: hunting-management planning

1 UVOD

1 INTRODUCTION

Gospodarjenje z gozdom kot ekosistemom obravnava živalski svet kot sestavni in nepogrešljivi del gozda oz. širše, gozdnega in negozdnega prostora. To usmeritev sta v svoja določila vgradila že zakon o varstvu, gojitvi in lovu divjadi ter o upravljanju lovišč iz leta 1976 (v nadaljnjem besedilu: lovski zakon iz leta 76) in zakon o gozdovih iz leta 1985. Mehanizmi, ki sta jih z namenom:

- vzdrževanja biološkega ravnotežja med rastlinskimi in živalskimi vrstami,
 - zagotavljanja ohranitve in varstva divjadi ter njihovega življenjskega prostora,
 - usmerjanja tega razvoja in usklajevanja različnih interesov v zvezi z divjadjo,
- vpeljala omenjena zakona, niso omogočili oz. zagotovili celovito načrtovanje in izpe-

ljavo načrtovanih ukrepov ter doseganje željenih ciljev.

2 RAZLOGI, KI SO DO UVELJAVITVE ZAKONA O GOZDOVIH (UR. LIST RS, 30/93) ONEMOGOČALI SMOTRNO, STROKOVNO LOVSKOGOJITVENO NAČRTOVANJE

2 THE REASONS WHICH HAD PREVENTED RATIONAL AND PROFESSIONAL HUNTING-MANAGEMENT PLANNING UNTIL THE FORESTRY ACT WAS PASSED (OFFICIAL GAZETTE RS, 30/93)

Lovski zakon iz leta 76 in zakon o gozdovih iz leta 1985 sta določila izhodišča lovskogojitvenega načrtovanja, kar bi lahko zagotavljalo ekosistemsko obravnavanje gozda. Hkrati pa sta omenjena zakona, zaradi različnih interesov v zvezi z divjadjo, dopuščala dvosmernost in lovskogospodarsko načrtovanje, ki je temeljilo na strokovno nepreverjenih ocenah stanja v populacijah in njihovem življenjskem prostoru.

* I. O., dipl. inž. gozd., Zavod za gozdove Slovenije, 1000 Ljubljana, Večna pot 2, SLO

2.1 Lovskogospodarsko načrtovanje (lovski zakon iz leta 1976)

2.1 Hunting management planning (Hunting Act from 1976)

Lovskogospodarsko načrtovanje je temeljito na ugotovitvi: divjad je sestavni in nepogrešljivi del gozda, ki vpliva tudi na negozdni prostor. Z namenom usklajevanja različnih interesov v zvezi z divjadjo je bilo znotraj lovskogojitvenega območja (v nadaljnjem besedilu: LGO) predvideno sklepanje družbenih dogovorov ter samoupravnih sporazumov o preprečevanju škod na divjadi in po divjadi. V lovskogojitvenem območju naj bi se cilji lovsstva usklajevali z interesi gozdarstva, kmetijstva in drugimi, katerih dejavnost je povezana z divjadjo.

2.1.1 Lovskogojitvena območja (prostorska enota za načrtovanje)

2.1.1 *Hunting-management regions (planning area units)*

LGO je uvedel lovski zakon iz leta 76. Danes ugotavljamo, da so pri oblikovanju mej LGO ekološka načela, ki upoštevajo življenjske značilnosti populacij, podrejali interesom, ki izhajajo iz potreb lovskih organizacij ter upoštevajo politično in upravno razdelitev.

Lovski zakon iz leta 76 ni predvidel načrta LGO. Omogočil je sicer dogovarjanje z namenom usklajevanja različnih interesov, ni pa zagotovil lovskogospodarskega načrtovanja in spremljanja izvajanja načrtov, kar temelji na celostnem poznavanju stanja v populaciji divjadi in stanja v njenem življenjskem okolju. Pomanjkljivost lovskega zakona iz leta 76 je v tem, da neizvrševanje določil družbenih dogovorov in samoupravnih sporazumov ni bilo sankcionirano za nobenega izmed udeležencev.

2.1.2 Lovska etika

2.1.2 *Hunting ethics*

Kljub zgodovinskim prelomnicam ohranja lovstvo v Sloveniji nekatere tradicije. Tradicija so tudi lovski običaji in lovski pravič-

nost, ki se kaže v načinih lova in lovnih dobah. Načini lova in lovne dobe so pogosto odraz emocionalnih stališč lovske organizacije in dela javnosti. Tradicija v srednjeevropskem prostoru je tudi priznavanje hierarhije v lovski organizaciji. Z lovskim zakonom iz leta 76 zaupano nalogo nosilca lovskogospodarskega načrtovanja so nekatere avtoritete v lovski zvezi Slovenije, kot najvišji instituciji lovskih organizacij, ter v zvezah lovskih družin in lovskih družinah uporabile tudi za:

- vzdrževanje hierarhije in s tem ohranjanje svojega statusa,
- ohranjanje upravne, politične in nadzorne vloge,
- možnosti uveljavljanja delnih interesov okolij, ki so jih zastopale.

2.1.3 Vzdrževanje biološkega ravnotežja med rastlinskimi in živalskimi vrstami v gozdu

2.1.3 *Sustaining biological balance between plant and animal species in the forest*

Odras ekosistemskega, strokovnega obravnavanja gozda pri omenjenih sredinah v lovstvu je tudi gibanje številčnosti odstrela in ugotovljenih izgub ratlinojede parkljaste divjadi (tabela št.1). Ugotovljeni trendi so posledica dvosmernega načrtovanja, ki je dopuščalo strokovno nedopustno povečevanje številčnosti lovno zanimivih populacij rastlinojede parkljaste divjadi. Ob minimalnem vplivu samourejevalnih mehanizmov je stanje posledica zavestnih usmeritev dejavnosti lovsstva (varstvo in gojitev s ciljem povečevanja številčnosti) pri obravnavanih populacijah.

Ravno tako kot je pomembno uravnavanje številčnosti določene vrste populacije v odvisnosti od naravnih danosti, je pomembna tudi porazdelitev načrtovanega odstrela v posamezne starostne razrede in med spola. V lovskih organizacijah praviloma kaznujejo posameznika zaradi nepravilnega odstrela trofejne divjadi. To se odraža predvsem v možnostih, ki jih ima prizadeti pri lovu na trofejno divjad v naslednjih letih. Drugače je na nivoju LGO. Tu kljub pozitivnim primerom nekaterih LGO, praviloma nepravilni odstrel v populaciji v naslednjih letih ni korigiran.

Enotne gojilvene smernice v Sloveniji (v tabeli št. 2, smernice 91), ki veljajo od 01.01.1991 dalje, določajo, da gojitev izhaja iz ugotovitev usklajenosti znotraj populacije in usklajenosti populacije z razmerami v njenem življenjskem prostoru. Rezultate gojitve srnjadi, na ravni Slovenije, ki jih izkazuje tabela št.1 in tabela št. 2, ob določenih smernic, verjetno ni potrebno dodatno pojasnjevati.

2.1.4 Zagotavljanje ohranitve in varstva divjadi ter njenega življenjskega prostora

2.1.4 *Conserving and protection of wildlife and its living space*

Vsekakor je potrebno ugotoviti, da je lovstvu v Sloveniji uspevalo na področju varstva divjadi dosegati željene cilje bolje kot pri vzdrževanju biološkega ravnotežja med rastlinskimi in živalskimi vrstami. Ugotovitev drži za tiste vrste divjadi, ki niso

Preglednica 1: Odstrel in pogin divjadi v Sloveniji – trend povečanja povprečnega letnega odstrela in ugotovljenih izgub v obravnavanem obdobju (%); (osnova je lovsko leto 1976/77)
Table 1: The Kill and Perishing of Game in Slovenia – the Increase Trend of the Average Annual Kill and the Losses Established in the Period Dealt with (%); the basis is represented by the hunting year 1976/77

Vrsta / obdobje Type/period	76-80	81-85	86-90	91-94	Maksimum Maximum	Leto Year
jelenjad red deer	114%	123%	143%	194%	211%	93/94
mufflon moufflon	90%	115%	107%	156%	169%	93/94
gams chamois	119%	89%	76%	97%	134%	80
srnjad roe deer	112%	137%	141%	192%	212%	92
damjek fallow deer	164%	168%	167%	517%	796%	92
d. prašič boar	117%	188%	285%	343%	453%	90

Vir: Statistični podatki Lovske zveze Slovenije.

Preglednica 2: Odstrel srnjadi v Sloveniji po starostni in spolni strukturi za obdobje od leta 1991 do lovskega leta 1994/95
Table 2: The Kill of Roe Deer in Slovenia by Age and Sex Structure in the Period from 1991 to the Hunting Year 1994/95

Kategorija Category	mladič moški young buck	lanščak roebuck in 2. year	srnjak roebuck	skupaj moški male total	mladič ženska young doe	mladica doe in 2. year	sma doe	skupaj ženske female total
Leto Year								
91	9%	19%	23%	51%	20%	10%	19%	49%
92	9%	19%	24%	51%	20%	10%	19%	49%
93	8%	19%	25%	53%	19%	10%	19%	47%
94/95	8%	19%	26%	54%	20%	10%	17%	46%
skupaj 91 -94	9%	19%	24%	52%	20%	10%	18%	48%
smernice 91	15%	15%	20%	50%	15%	10%	25%	50%

Vir: Statistični podatki Lovske zveze Slovenije.

Preglednica 3: Odstrel in pogin divjadi v Sloveniji – trend zmanjšanja povprečnega letnega odstrela in ugotovljenih izgub v obravnavanem obdobju v (%); (osnova je lovsko leto 76/77)
Table 3: The Kill and Perishing of the Game in Slovenia – a Decrease Trend in the Average Annual Kill and the Losses Established in the Period Dealt with (%); the basis is represented by the hunting year 1976/77

Vrsta / obdobje Type/period	76-80	81-85	86-90	91-94	Maksimum Maximum	Leto Year
divji zajec hare	78%	65%	50%	40%	1	76/77

Vir: Statistični podatki Lovske zveze Slovenije.

življenjsko odvisne od negozdnega prostora.

Nasprotno se številčnost divjadi in število živalskih vrst, ki pretežen del svojih bivalnih in prehranskih potreb zadovoljujejo v negozdnem prostoru zmanjšuje. Ugotovitev pojasnjuje primer divjega zajca, katerega številčnost se je v zadnjih dvajsetih letih razpolovila (tabela št.3). Enako velja tudi za vse druge vrste male poljske divjadi.

Pretirano poudarjanje naravovarstvene vloge lovstva na primeru ohranitve in varstva velikih zveri, ki jih danes dodatno varuje upravni predpis in katerih življenjski prostor je gozd, ne zmanjšuje odgovornosti lovstva zaradi neopracovanja potrebnih ukrepov v življenjskem prostoru divjadi, najsi bo to:

- ohranitev življenjskega prostora z vzdrževanjem biološkega ravnotežja med rastlinskimi in živalskim svetom (uravnavanje številčnosti rastiinoidih vrst parkljaste divjadi),

- ali varovanje posebno pomembnih habitatov v gozdnem in negozdnem prostoru.

Varovanje in vzdrževanje habitatov v negozdnem prostoru je nasprotno z gozdnim prostorom, kjer to opravimo predvsem z ukrepi nege gozda, povezano z zagotavljanjem sredstev, potrebnih za vzpostavljanje in varovanje razvrednotenih habitatov in nadstroškov zaradi omejitev pri posegih v gozd ali divjadi prilagojene dejavnosti in rabe kmetijskih zemljišč.

Lovski zakon iz leta 76 določa, da lovske organizacije upravljajo z lovišči brez odškodnine za divjad, ki je bila takrat družbena lastnina in je zaradi splošnega pomena uživala posebno varstvo. Zato pa so lovske organizacije dolžne sredstva, ki jih pridobijo pri upravljanju z loviščem upora-

biti za varstvo, ohranitev in gojenje divjadi, stroške upravljanja lovišča ter za pospeševanje lovske kinologije. Iz statističnih podatkov lovskih organizacij Slovenije za leto 1994/95 je razvidno, da predstavlja strošek vzdrževanja življenjskega prostora divjadi (v poročilu biotehnična dela) 4 % vseh odhodkov gospodarjenja oz. samo polovico sredstev, ki so bila v istem letu uporabljena za krmiljenje divjadi. V naravovarstveno osveščenem svetu varstvo življenjskega okolja ni samo skrb lovstva, vendar ob dejstvu, da je v preteklosti lovstvo skrbeo predvsem za izboljševanje prehranskih razmer parkljaste divjadi in le delno za površine, na katerih varujemo hkrati tudi habitate drugih vrst divjadi oz. širše, vseh tam živečih živalskih vrst, lahko ugotovimo, da je bilo namenjeno vzdrževanju življenjskega prostora premalo pozornosti in kljub določilu lovskega zakona iz leta 76 premalo sredstev.

2.2 Gozdnogospodarsko načrtovanje

2.2 Forest management planning

Zakon o gozdovih iz leta 1985 je z namenom zagotoviti vzdrževanje biološkega ravnotežja med rastlinskimi in živalskimi vrstami ter željo usmerjati razvoj, zahteval usklajenost gozdnogospodarskih načrtov in lovskogospodarskih načrtov. Organ, pristojen za potrjevanje lovskogospodarskih načrtov, je načrt lovišča potrdil po poprejšnjem mnenju območne samoupravne interesne skupnosti za gozdarstvo, ki je ugotovila, ali je lovskogospodarski načrt lovišča usklajen z veljavnimi gozdnogospodarskimi načrti.

Ocena usklajenosti med načrti je temeljila tudi na dolgoročnih dogovorih, s katerimi se je zagotavljalo celovitost razvoja v gozdnih ekosistemih. Število posvetovanj na temo gozd – divjad v času veljavnosti zakona o gozdovih potrjuje ugotovitev, da gozdnogospodarsko načrtovanje ni zagotavljalo celostnega usmerjanja razvoja gozdnega ekosistema. Vsebina gozdnogospodarskih načrtov je bila na področju načrtovanja ukrepov v gozdnem življenjskem prostoru divjadi skromna, na lovskogospodarsko načrtovanje, usklajevanje številčnosti in načrtovanje ukrepov v negozdnem življenjskem prostoru divjadi pa gozdnogospodarski načrti niso imeli potrebnega vpliva. Ponavadi se je načrtovanje ukrepov za vzdrževanja biološkega ravnotežja med rastlinskimi in živalskimi vrstami in ukrepov za ohranitev in varstvo življenjskega prostora divjadi kljub veljavnim gozdnogospodarskim in lovskogospodarskim načrtom končalo pri dogovorih (pogajanjih) o višini odstrela, predvsem rastlinojedih vrst parkljaste divjadi (ponavadi jelenjadi) v posameznem letu.

3 ZAKON O GOZDOVIH (UR. LIST RS, 30/93)

3 FORESTRY ACT

Zakon o gozdovih neposredno posega v področje lovskega zakona iz leta 76 in določa izhodišča za lovskogojitveno načrtovanje, ki bo zagotovilo celostno usmerjanje razvoja gozdnih ekosistemov. Ker lovskogojitveni načrt opredeljuje kot načrt za gospodarjenje z gozdovi, izključuje tudi dvosmernost pri načrtovanju ukrepov za zagotavljanje naravnega ravnotežja med rastlinskimi in živalskim svetom.

3.1 Pomembna temeljna določila Zakona o gozdovih:

3.1 Important basic provisions of the Forestry Act

- gozdni ekosistem je življenjska združba rastlin in živali ter njihovih življenjskih prostorov z vsemi soodvisnostmi (3. člen);
- biološko ravnotežje je stanje gozdnega ekosistema, ki zagotavlja obstoj, pestrost

in uravnoteženo razmerje ter razvoj rastlinskih in živalskih vrst (3. člen);

- sonaravno ter večnamensko gospodarjenje v gozdnem ekosistemu se zagotavlja v skladu z načeli varstva okolja in varstva naravnih vrednot (1. člen);

- Zavod za gozdove Slovenije opravlja javno gozdarsko službo v vseh gozdovih (56. člen).

3.1.1 Lovskogojitveno načrtovanje in določila Zakona o gozdovih:

3.1.1 Hunting-management planning and the provisions of the Forestry Act

- prostorske enote za gospodarjenje so lovskogojitvena območja (6. člen),

- načrti za gospodarjenje z gozdovi so gozdnogospodarski in lovskogojitveni načrti območij (6. člen),

- z načrti za gospodarjenje z gozdovi se določijo pogoji za usklajeno rabo gozdov in za poseganje v gozdove ter gozdni prostor, za potreben obseg gojenja in varstva gozdov, določi se najvišja stopnja njihovega izkoriščanja ter pogoji za gospodarjenje z živalskim svetom (8. člen);

- v splošnem delu gozdnogospodarskega načrta območja se ob upoštevanju usmeritev iz programa razvoja gozdov v Sloveniji, ugotovljenega stanja gozdov, analize preteklega gospodarjenja, zakonitosti razvoja gozdov ter pridobljenih spoznanj pri spremljanju razvoja gozdov v območju, določijo tudi funkcije gozdov, cilji gospodarjenja z gozdom in gozdnim prostorom in na podlagi bioloških kazalcev usmeritve za ohranjanje oziroma vzpostavitev naravne avtohtone sestave gozdnih življenjskih združb ter razmerja med divjadjo in njenim okoljem, kar pa je podlaga za izdelavo lovskogojitvenih načrtov območij (10. člen);

- v prostorskem delu gozdnogospodarskega načrta gospodarske enote se določijo območja, pomembna za ohranitev prostoživečih živali, in določi raba gozdov in negozdnih zemljišč, ekološko oz. funkcionalno povezanih z gozdom (11. člen).

3.1.2 Usmeritve za ohranjanje življenjskega prostora prostoživečih divjih živali:

3.1.2 *The guidelines to preserve the living space of freely living wild animals*

- območja, pomembna za ohranitev prosto živečih živali, so pasišča, grmišča, mirne cone in druga območja, pomembna za razmnoževanje in vzrejo mladičev v gozdu in ob gozdnem robu (3. člen);

- deli gozda, ki so pomembni za ohranitev posameznih rastlin ali prostoživečih živali, se zavarujejo po predpisih, ki urejajo varstvo naravne dediščine (42. člen);

- v gozdovih se v skladu z splošnimi deli gozdnogospodarskih načrtov ohranjajo oziroma ponovno vzpostavljajo habitati avtohtonih rastlinskih in živalskih vrst (36. člen);

- v proračunu Republike Slovenije se zagotavljajo tudi sredstva za sofinanciranje del za vzdrževanje življenjskega okolja prostoživečih živali v zasebnih gozdovih (48. člen).

3.1.3 Usmeritve za opravljanje dejavnosti lovstva:

3.1.3 *Guidelines for the performing of hunting activities*

- številčnost populacij avtohtonih vrst prostoživečih živali v gozdnem ekosistemu mora zagotavljati biološko ravnotežje ter ne sme ogroziti razvoja gozda ali preprečevati uresničevanja ciljev gospodarjenja z njim (36. člen).

3.1.4 Usmeritve za opravljanje drugih dejavnosti v gozdnem prostoru

3.1.4 *Guidelines for the performing of other activities in forest space*

- dela v gozdovih morajo biti opravljena v ustreznem letnem času na način, s katerim se najmanj ogroža gozdni ekosistem, tako da se zagotavlja varstvo gozdov in varnost ljudi (17. člen);

- gozdna infrastruktura se mora načrtovati, graditi in vzdrževati tako, da so ob upoštevanju tehničnih, gospodarskih in ekoloških pogojev gozdna tla, rastlinstvo in živalstvo čim manj prizadeta (37. člen),

- za posege v gozd in gozdni prostor je potrebno soglasje Zavoda za gozdove Slovenije, soglasje je potrebno tudi za posege zunaj gozda, če je iz poročila o vplivih na okolje razvidno, da posledice delovanja posega negativno vplivajo na gozdni ekosistem in funkcije gozdov (21. člen);

- gozdne prometnice se morajo graditi, vzdrževati in uporabljati tako, da niso prizadeta območja, pomembna za ohranitev prosto živečih živali (37. člen),

- za gozdne ceste v gozdovih, ki so v prostorskih delih gozdnogospodarskih načrtov določeni kot območja, pomembna za ohranitev prostoživečih živali, določi Zavod za gozdove Slovenije poseben režim prometa (39. člen).

3.2 Pomanjkljivosti Zakona o gozdovih pri zagotavljanju izhodišč za celovito usmerjanje varstva, gojitve in lova prostoživečih živalskih vrst in ukrepanje v njihovem življenjskem okolju

3.2 Deficiencies of the Forestry Act as to the concepts regarding the integral directing of the protection, breeding and hunting of freely living animal species and the measures necessary to be taken in their life environment

Zakon o gozdovih pooblašča Zavod za gozdove Slovenije, da opravlja javno gozdarsko službo v vseh gozdovih (56. člen). Celovito usmerjanje razvoja populacij prostoživečih živalskih vrst pa zahteva tudi celovito obravnavanje njihovega življenjskega prostora, torej ne samo tistega dela, ki ga sestavljata gozd in gozdni prostor in v katerem je za usmerjanje dogajanja v njem odgovorna javna gozdarska služba.

3.3 Zakon o divjadi in lovstvu (v pripravi)

3.3 The Act on Game and Hunting (in the preparation phase)

Usmerjanje razvoja populacij prostoživečih živalskih vrst in njihovega življenjskega prostora ureja poleg Zakona o gozdovih tudi lovski zakonodaja. Na področju načrtovanja morata zato omenjena zakona usklajeno določiti lovskogojitveno načrtovanje pa tudi pristojnosti in odgovornosti

posameznih nosilcev in drugih subjektov, ki v procesu načrtovanja sodelujejo.

4 PRAVILNIK O LOVSKOGOJITVENEM NAČRTOVANJU

4 STATUTES ON HUNTING-MANAGEMENT PLANNING

Pravilnik o lovskogojitvenem načrtovanju mora zagotavljati načrtovanje ukrepov glede populacij in njihovega življenjskega prostora v skladu z usmeritvami Programa razvoja gozdov v Sloveniji, ki določa strategijo, in je v skladu z gozdnogospodarskimi načrti. Lovskogojitvene načrte izdeluje Zavod za gozdove Slovenije v sodelovanju z organizacijami s področja lovstva, kmetijstva, varstva narave in drugih dejavnosti, ki kakorkoli vplivajo na divjad in njeno okolje.

Načrti za upravljanje z divjadjo, ki se izdelujejo za lovskogojitveno območje, so dolgoročni in letni. V lovskogojitvenih načrtih lovskogojitvenih območij se na podlagi ugotovitev o stanju populacij divjadi in njihovega okolja ter evidentiranih bioloških kazalcev, ob upoštevanju usmeritev iz splošnih delov gozdnogospodarskih načrtov območij ter načrtov in interesov drugih dejavnosti v prostoru, določijo cilji in usmeritve ter ukrepi za ohranitev populacij divjadi in njihovih habitatov ter za zagotovitev naravnega ravnotežja med divjadjo in okoljem.

4.1 Dolgoročni lovskogojitveni načrt lovskogojitvenega območja

4.1 A long-term hunting-management plan of a hunting-management region

V dolgoročnem načrtu se določijo temeljne usmeritve za ohranitev in usklajeno usmerjanje razvoja populacij posameznih vrst divjadi, prilagojene razmeram v posameznem lovskogojitvenem območju. Usmeritve načrta se morajo upoštevati pri načrtovanju vseh dejavnosti, ki neposredno posegajo v življenjski prostor divjadi oziroma ga kakorkoli obremenjujejo.

Vsebina dolgoročnega lovskogojitvenega načrta:

Opis lovskogojitvenega območja

V splošnem opisu lovskogojitvenega območja predstavimo lovskogojitveno območje. Splošni opis vsebuje:

- prostorsko predstavitev lovskogojitvenega območja in ožjih ekoloških enot,
- predstavitev naravnih danosti v lovskogojitvenem območju,
- predstavitev dejavnosti z razvojnimi programi, ki imajo vpliv na živalski svet,
- usmeritve naravovarstvenih dejavnosti z varstvenimi režimi v območjih in objektih zoološke naravne dediščine v lovskogojitvenem območju.

Predstavitev vrst divjadi v lovskogojitvenem območju in ožjih ekoloških enotah

Predstavitev vrst divjadi v lovskogojitvenem območju in ožjih ekoloških enotah vsebuje:

- predstavitev vrst divjadi, ki imajo velik vpliv na naravno ravnotežje v ekosistemih, ter ogroženih ranljivih in redkih živalskih vrst,
- prostorsko porazdelitev najpomembnejših živalskih vrst v lovskogojitvenem območju, skupaj z najpomembnejšimi povezavami med območji in ožjimi ekološkimi enotami – biokoridorji.

Ocena prehranskih in bivalnih pogojev

Za lovskogojitveno območje ali ožje ekološke enote izdelamo pregled pomembnih površin. Posebej prikažemo površine, ki so izločene izključno za izboljšanje prehranskih razmer, ter rastišča, brloga, mirne cone, biocelice idr. Ocena prehranskih in bivalnih razmer vsebuje oceno stanja:

- v gozdu in gozdnem prostoru,
- na kmetijskih površinah,
- v visokogorju,
- na drugih za divjad pomembnih površinah.

Ocena stanja vegetacije in analiza posegov v življenjsko okolje divjadi

Ocena stanja vegetacije in analiza posegov v življenjsko okolje divjadi vsebuje:

- oceno škod, ki jih divjad povzroča na kmetijskih kulturah in domačih živalih,
- oceno stanja, ugotovljenega s popisi objedenosti gozdnega mladja oziroma poškodovanosti gozdnega drevja, ki jo je povzročila divjad,
- spremembe v življenjskem okolju divjadi, ki so nastale zaradi vplivov uporabnikov prostora.

Ocena stanja populacij divjadi

Ocena stanja populacij divjadi se ugotavlja s sistematičnimi opazovanji divjadi ter z analizo podatkov o uplenjeni in poginuli divjadi ter vsebuje:

- trende številčnosti z oceno prostorske porazdelitve oziroma širjenja ali oženja posameznih populacij divjadi v prostoru,
- odnose med posameznimi vrstami divjadi,
- oceno spolne in starostne strukture divjadi,
- oceno zdravstvenega stanja divjadi,
- analizo telesnih tež in rogovja uplenjene divjadi.

Celovita analiza bioloških kazalcev usklajenosti divjadi z njenim okoljem

S celovito analizo bioloških kazalcev usklajenosti divjadi z njenim okoljem se ugotovijo:

- ogroženost posameznih vrst divjadi glede na spremembe v življenjskem okolju divjadi,
- ustreznost številčnosti in sestave populacij posameznih vrst divjadi glede na naravne danosti v okolju ter glede na škode, ki jih v njem povzročajo;
- stopnja vplivanja sprememb v življenjskem okolju divjadi na prostorsko razporeditev populacij posameznih vrst divjadi, na njihove prehranske in bivalne razmere ter na odnose med posameznimi vrstami divjadi.

Analiza preteklega gospodarjenja z divjadjo

Z analizo preteklega gospodarjenja z divjadjo se za širše časovno obdobje s poudarkom na obdobje veljavnosti načrta:

- ugotovijo stopnja izvajanja načrtovanega odstrela posameznih vrst divjadi po številu in strukturi,
- ugotovi izgube divjadi po vzrokih,
- oceni primernost načrtovanega odstrela v preteklem obdobju in pojasni vzroke za morebitna odstopanja,
- ugotovi uspešnost ukrepov varstva in gojitve divjadi.

Analiza opravljenih ukrepov v življenjskem okolju divjadi

Z analizo opravljenih ukrepov v življenjskem okolju divjadi se:

- ugotovi stopnja izvajanja načrtovanih ukrepov pri negi habitatov divjadi, ukrepov za izboljšanje prehranskih razmer divjadi in ukrepov za preprečevanje škod od divjadi,
- pojasni vzroke za morebitno neizpolnitev načrtovanih ukrepov.

Cilji, usmeritve in ukrepi za ohranitev populacij ogroženih vrst divjadi

Cilji, usmeritve in ukrepi za ohranitev populacij ogroženih vrst divjadi vsebujejo:

- določitev trendov številčnosti v določenih predelih območja,
- določitev ciljnega stanja v življenjskem okolju,
- usmeritve in ukrepe za obvarovanje in nego habitatov, ki so količinsko in prostorsko določeni.

Cilji, usmeritve in ukrepi za zagotovitev naravnega ravnotežja med divjadjo in okoljem

Cilji, usmeritve in ukrepi za zagotovitev naravnega ravnotežja med divjadjo in okoljem vsebujejo:

- določitev trendov številčnosti posameznih vrst divjadi v določenih predelih območja,

- določitev ciljne starostne, spolne in kakovostne strukture populacije za posamezne vrste divjadi,
- določitev željenega zdravstvenega stanja posameznih vrst divjadi,
- določitev ciljnih razmerij med populacijami posameznih vrst divjadi,
- ciljno stanje v življenjskem okolju divjadi glede bivalnih in prehranskih razmer,
- usmeritve in ukrepe za obvarovanje in nego habitatov divjadi v gozdnem in negozdnem prostoru;
- usmeritve in ukrepe za izboljšanje prehranskih razmer divjadi (biomeliorativni in biotehniški ukrepi),
- usmeritve in ukrepe za preprečevanje škod,
- usmeritve za opazovanje in spremljanje številčnosti, strukture in zdravstvenega stanja populacij posameznih vrst divjadi,
- ukrepe v populacijah posameznih vrst divjadi.

4.2 Letni lovskogojitveni načrt lovskogojitvenega območja

4.2 An annual hunting-management plan of a hunting-management region

- V letnem lovskogojitvenem načrtu se
- na podlagi usmeritev iz dolgoročnega načrta lovskogojitvenega območja,
 - izvajanja načrtovanih ukrepov za varovanje in nego habitatov, ukrepov za preprečevanje škod od divjadi in ukrepov v populacijah divjadi v preteklih petih letih s poudarkom na zadnjem letu
 - ter ugotovitev, zbranih na podlagi opazovanj in bioloških kazalcev:
 - določijo ukrepi v tekočem letu ter njihova razdelitev in ovrednotenje po posameznih loviščih.

Vsebina letnega načrta lovskogojitvenega območja

Letni načrt lovskogojitvenega območja je obvezna strokovna podlaga za izdelavo

načrtov gospodarjenja z divjadjo v loviščih in vsebuje:

- ukrepe za varovanje in oblikovanje habitatov redkih in ogroženih živalskih vrst,
- ukrepe za zagotovitev naravnega ravnotežja med divjadjo in okoljem v življenjskem prostoru divjadi,
- ukrepe za preprečevanje škod od divjadi,
- ukrepe v populacijah posameznih vrst divjadi.

5 ZAKLJUČEK

5 CONCLUSION

Prvi pogoj smotrnega usmerjanja razvoja gozdov, ob načelih sonaravnosti, biološke pestrosti in večnamenske vloge in rabe gozdov, je načrtovanje, ki temelji na celovitem usmerjanju gozdnih ekosistemov. Zaradi naravne danosti visoke gozdnatosti v Sloveniji je lovskogojitveni načrt lovskogojitvenega območja tudi eden izmed načrtov za gospodarjenje z gozdovi.

Z sonaravnim gospodarjenjem z gozdovi omogočamo trajno in večnamensko gospodarjenje, ki zagotavlja ohranjanje in varstvo narave ter gospodarsko dejavnost. Zaradi tega je nujno, da zakoni, ki urejajo različne dejavnosti v gozdnem in negozdnem prostoru, tudi zaradi pristoživečih divjih živali, omogočijo sodelovanje gozdarstva z dejavnostmi, s katerimi se srečuje v tem prostoru.

Zakoni ob tem, da urejajo določena področja, določajo tudi pristojnosti posameznih nosilcev. Zaradi emocionalnih stališč in usmeritev lovstva, posebno še »moderno evropsko usmerjenih naravovarstvenih« sredin v lovstvu in javnosti, ni dopustno pri lovskogojitvenem načrtovanju opustiti védenja o:

- naravnih zakonitostih gozdnih ekosistemov,
- javnih interesih,
- potrebah in interesih lastnikov gozdov in kmetijskih zemljišč
- ter ne nazadnje o materialnih možnostih in nacionalni politiki države.

Spontani in misleči plenilec ter ravnovesje v naravi

A Spontaneous and Intentional Predator and the Balance in the Nature

Kazimir TARMAN*

Izvleček

Tarman, K.: Spontani in misleči plenilec ter ravnovesje v naravi. *Gozdarski vestnik* št. 5-6/1996. V slovenščini, cit. lit. 7.

Članek obravnava zaničilnosti plenilcev in zakonitosti kontrole številčnosti populacij plena in plenilcev. Prikazan je pregled dejavnikov, ki vplivajo na vlogo plenjenja pri urejanju populacijskih razmerij plen – plenilec, ter razvoj pogledov na vlogo lova pri uravnavanju populacij.

Ključne besede: plenilci, lovstvo

UVOD

INTRODUCTION

V ekologiji pravimo povezavam med osebkami različnih vrst medvrstni ali interspecifični odnosi. V sistemu teh odnosov je tudi *plenilstvo* ali *predatorstvo*. To je odnos med osebkom/vrsto, ki je plenilec (predator), in osebkom/vrsto, ki je plen. Razumljeno široko so plenilci tudi rastlinojedci ali herbivori (npr. jelen, gosonica, metulja itd.) in zajedavci ali paraziti (trakulja, klop itd.). Pojmovano ožje so plenilci le mesojedci ali karnivori, ki plen ubijejo in ga požrejo v celoti ali le izbrani del. Ker mesojedec ubija iz življenjske potrebe po hrani, ni ropar in tudi ne sovražnik, ampak je zgolj plenilec. Zato bi bil čas, da ta povsem človeška pojmovanja, ki vsebujejo pogosto škodljiv čustveni naboj, opustimo! Roparje najdemo samo med ljudmi in tudi sovražstvo je človeška lastnost. V ekologiji nas plenilci in plenilstvo zanimajo predvsem v populacijskih zvezah ali vloga plenilstva v kontroli populacij plena. Zanima nas delovanje plenilca pri urejanju številčnosti in kakovosti populacije plena in kako se odzivajo posledice plenjenja na populaciji plenilca. V zvezi plen – plenilec deluje negativna povratna zveza (slika 1)

Synopsis

Tarman, K.: A Spontaneous and Intentional Predator and the Balance in the Nature. *Gozdarski vestnik* No. 5-6/1996. In Slovene, lit. quot. 7.

The topic of the article is the characteristics of predators and the control principles of prey and predator populations' number. There is a survey of factors influencing the role of preying in regulating population prey – predator ratios and the presentation of the development of the views on the role of hunting in the regulation of populations.

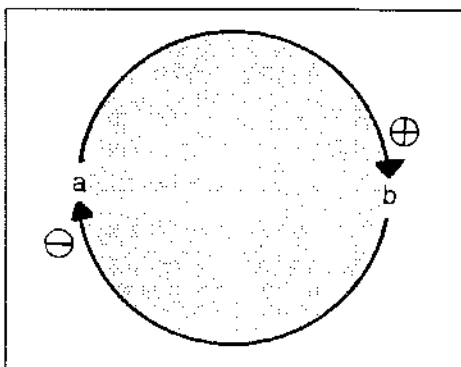
Key words: predator, huntsmanship.

Udeleženci v naravnem sistemu plen –

dice plenjenja na populaciji plenilca. V zvezi plen – plenilec deluje negativna povratna zveza (slika 1)

Udeleženci v naravnem sistemu plen –

Slika 1. Regulatorni krog na osnovi negativne povratne zveze: a – plen, npr. poljski zajci; b – plenilec, npr. lisica. Sprememba velikosti populacije a povzroči spremembo velikosti populacije b, ki s svojim plenilskim učinkom deluje na populacijo plena (a).

* Dr. K. T. univ. prof. v pokoju, Poljanska c. 22a 1000 Ljubljana, SLO

plenilec so živali. Primerov iz živalskega sveta je veliko, od nevretenčarjev do vretenčarjev. Seveda nas ob tej priložnosti zanimajo predvsem vrste, ki jih lovci, glede na zanje poseben pomen, imenujejo divjad, zoološko pa so to vrste, ki jih taksonomsko uvrščamo v razrede, redove, družine in rodove poddebla vretenčarjev (Vertebrata) in debela strunarjev (Chordate). V našem primeru pomeni divjad le majhen delež vretenčarjev oz. vrst iz razreda ptičev in sesalcev (preglednica).

V preglednici 1 niso zajete vse plenilske vrste, npr. med ptičjimi: hudourniki in žužkojede vrste pevcev. Iz razpredelnice je razvidno, da je stari Zakon o varstvu, gojitvi in lovu divjadi ter upravljanju lovišč (Ur. list SRS, št.25/76) zajel med divjad 27,5% od ptičjih vrst in 31 % od sesalskih vrst v Sloveniji. Če poiščemo podobno razmerje za vrste izrazitih plenilcev, kot so ujede, sove in zveri, so praktično v seznamu zakona vse vrste, živeče v Sloveniji. Med ptičjimi vrstami, katerih plen so predvsem ribe in vodne živali, obravnava "Zakon" 30 % vrst. Podobna razmerja so tudi pri odnosu do rastlinojedcev, kjer so predmet lova vse vrste sodoprstov (8 vrst) in med gladalci le 4 od 22 vrst (18%).

Razmerja kažejo poudarjeno zanimanje lovcev za izbrane vrste oz. skupine ptičev in sesalcev, hodisi zaradi odnosa do trofeje ali zaradi tekmovanja s plenilci, ujedami, sovami in zvermi.

SPONTANI IN MISLEČI PLENILEC

A SPONTANEOUS AND INTENTIONAL PREDATOR

Plenjenje je v večini primerov povezano z ubijanjem plena. Živali, od enoceličarjev do sesalcev, plenijo instinktivno in po genetsko določenem programu, da zadovoljijo potrebo po hranjenju. Seveda je pri plenjenju, posebno njegovih učinkovitosti, pomembno nabiranje izkušenj pri lovu ali učenju. Biološko je plenjenje neposredno povezano s presnovnimi procesi, s telesno rastjo, razvojem in razmnoževanjem ter energetsko-fiziološkimi potrebami osebkov. Filozofsko bi lahko rekli, da njihov lov izpolnjuje temeljni smisel življenja. Plenjenje živali je zato čisto spontan dogodek. Spontan tudi tedaj, če žival-plenilec uporabi za plenjenje orodje in elemente razmišljanja, saj je temeljni cilj lastno prehranjevanje. Znani so primeri razbijanje nojevega

Preglednica 1 Razmerje med številom živalskih vrst in vrst divjadi

Table 1: The Ratio between the Number of Animal Species and the Species Defined as Game

Število živalskih vrst <i>Animal species' number</i>	na vsej Zemlji <i>in the whole world</i>	v Sloveniji <i>in Slovenia</i>	
opisanih / described	okoli / about 1,400.000	23.000	
ocenjeno / estimated	5,000.000-80,000.000	45.000-120.000	
Število vrst <i>Species' number</i>	na Zemlji <i>in the world</i>	v Sloveniji <i>in Slovenia</i>	od tega divjad v Slo* <i>out of this the game in SLO</i>
ptiči / birds	6300	360	99
ujede / birds of prey		33	27
sove / owls		11	11
potapljavci, veslonožci, močvirniki galebi, govnačke čigre <i>divers, web-footed birds, marsh birds, sea gull, Stercorariidae, terns</i>		43	13
sesalci / mammals	3700	94	29
zveri / beasts		16	14
žužkojedi, netopirji <i>insectivores, bats</i>		35	0

* iz S. Brelih in J. Gregori: Redke in ogrožene živalske vrste v Sloveniji (Prirodoslovni muzej Slovenije 1980).

jajca s kamnom pri mrharju ali egiptovskem jastrebu (*Neophron percnopterus*), bezanje žuželčje ličinke, z odlomljeno palčko ali kaktejskim trnom, iz luknje v lesu pri Darwinovih ščinkavcih (žolnasti ščinkovec, *Casctospiza pallida*), razbijanje školjk in morskih ježkov pri kačanu ali morski vidri (*Enhydra lutris*), klatenje banan s palico pri šimpanzu ali z bezanjem termitov iz lukenj v termitnjaku s slamico. Spontano plenjenje zato ne izključuje sodelovanja višjih možganskih središč. Spontano plenjenje je bilo v evoluciji človeške vrste tudi prvotna lastnost človeka. Od izvornih prvkov, do neolitskega živinorejca in poljedelca ko je človek, poleg plenjenja za hrano, začel ubijati živali, ki so povzročale škodo na poljih in v čredah domačih živali. Razumljivo je, da je spontano plenjenje tudi nabiralništvo, npr. nabiranje in prehranjevanje s školjkami, polži, kobilicami, ogrci itd. Spontano plenjenje srečujemo dandanes pri živečih primitivnih ljudstvih v pragozdovih Amazonije, Nove Gvineje, Filipinov, pri Hotentotih in Pigmejcih v Afriki ter aborigninih v notranjosti avstralskih puščav. Eskimi so s tehnološko civilizacijo preskočili prag spontanega plenjenja v zadnjem stoletju.

Spontani plenilec izjemoma ubija plen tudi iz drugih vzrokov in ne zaradi fizioloških potreb po hranjenju, ko napada in ubija zaradi lastne ogroženosti in ogroženosti mladičev, npr. medvedka z mladičem, ali zaradi panične reakcije plena, npr. lisica

v kokošnjaku ali ris v obori z muffloni. V volčji skupini ubije dominantna samica mladiče podrejene samice, če le-ta sploh koti. Torej so vzroki ubijanja tudi v intraspecifičnih socialnih odnosih.

Ločnico med spontanim in mislečim plenilecem ustvarjajo cilji (namen) plenjenja, ki niso neposredno povezani z biološkim obstojem osebka/vrste (preglednica).

Razliko v plenjenju med spontanim in mislečim plenilecem ustvarjajo cilji.

Razliko med spontanim in mislečim plenilecem dela tudi položaj človeka v prehranjevalnem spletu. Sodoben človek je le redko plen živali, medtem ko so lahko mnogi plenilci tudi plen (slika 2). Vendar so znani mnogi primeri t.i. ljudožerskih leopardov iz Indije. Tako navaja 24. maja 1962 dnevnik Mail iz Madrasa leoparda iz Bhagalpura, ki je v treh letih ubil 350 ljudi. Znani so tudi primeri za tigre in leve. Človeka se lotijo predvsem stari in bolni tigri ali tigri, ki jim v okolju primanjkuje pravega plena. Poročila o napadih volkov na človeka so bila pogostejša v preteklosti, ko so bili volkovi splošno razširjeni po večini v holarktičnem območju. V 15. stol., v času vladanja Jamesa VI. na Škotskem, so bili napadi volkov na ljudi tako vsakdanji, da so imeli posebne hiše, špitale (spittals), namenjene za prenočevanje popotnikov in predvsem za varnost pred krdeli volkov. Leta 1875 je bilo v Rusiji 160 ljudi žrtev volkov (R. Caras 1975). Glede na sedanjo

SPONTANI PLENILEC PLENI ZARADI

1. hrane
2. ogroženosti
3. "brezglavo ubijanje"
4. socialnih odnosov
v okviru vrste

MISLEČI PLENILEC PLENI (LOVI) ZARADI

1. hrane
2. ogroženosti
3. surovine (koža, kosti, črevo itd.)
4. lov za trofeje
5. preprečevanje gospodarske škode (na polju, v gozdu, na pašniku itd.)
 - neposredno (streljanje, pasti)
 - in posredno (biocidi)
6. cirkuške menažerije
7. strokovne in znanstvene zbirke (muzeji, inštituti)
8. zbiranje živali za zoološke vrtove
9. znanost (testiranje zdravil, eksperimentiranje itd.)
10. nasejjevanje "divjine"
11. varstvo narave (regulacija populacij)
12. nesreče, ki jih povzroča človek (promet, daljnovodi, svetilniki itd.)

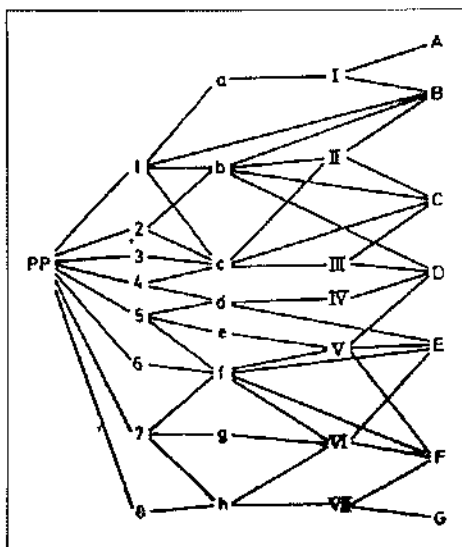
redkost volkov so ti podatki le zgodovinsko zanimivi. V sivi davnini je bilo najbrž precej drugače. Podobno kot drugi veliki plenilci, ki ustvarjajo končne člene v prehranjevalnih verigah, je bil tudi naš prednik občasno naravni plen. Strah pred volkovi pa še vedno živi, saj je prešel celo v pregovor: "Mi o volku, volk pred vrati."

DEJAVNIKI UMRLJIVOSTI DIVJADI GAME MORTALITY FACTORS

Človek na splošno in še posebno lovec, je le eden izmed povzročiteljev umrljivosti divjadi. Drugi dejavniki umrljivosti so starost, podhranjenost in gladovanje, zajedavci in bolezn, plenilci, kanibalizem, vremenske katastrofe, nesreče in kombinacija teh dejavnikov. Podhranjenost in bolezn delujejo skupaj.

Slika 2. Shema prehranjevalnega spleta: PP – primarni producenti (avtotrofne rastline); 1 do 8 – rastlinojedci; a do h – mesojedci 1. reda; I do VII mesojedci 2. reda; A do G – mesojedci 3. reda. Človek, kot plen, je le redko člen v tem spletu.

Figure 2. An outline of nutrition chain: PP – primary producers (autotrophical plants); 1 to 8 – herbivores; a to h – carnivores of the first order; I to VII carnivores of the second order; A to G – carnivores of the third order. The man as a prey is only seldom a link in this chain.

SPONTANI PLENILCI IN KONTROLA POPULACIJ

SPONTANEOUS PREDATORS AND POPULATIONS' CONTROL

Ekosistemsko pomembna je kontrola številčnosti populacij. Relativna stabilnost ekosistemov se kaže v ohranjanju populacijsko-številčnostnih (ali ustreznih biomasnih ali energijskih) razmerij med obstoječimi vrstami. Populacijska nihanja so sorazmerno majhna in časovno redna (slika 3). Osnova uravnavanj so negativne povratne zveze med populacijami plena in populacijami plenilcev (slika 1), inter- in intraspecifični tekmovalni odnosi med plenilci in v okviru vrst plena. Osnova ekosistemske stabilnosti je raznovrstnost biocenoz z ustreznim spletom kakovostno in količinsko (glede na številčnost/biomaso populacije) različnih medvrstnih odnosov.

Kot izhodiščno dejanje v prenosu snovi in energije je plenilstvo vgrajeno v prehranjevalni splet (slika 2). Matematično sta razmerje plenilec-plen opisala že Lotka in Volterra, grafično pa razložil njun model slika 4. Gause (1934), Huffaker (1963), Luckenbill (1973 in 1974), Utida (1975) so matematični model preskušali z biološkimi modeli. S poskusi so dokazali, da vpliva na številčna populacijska razmerja kvaliteta okolja, njegova raznolikost. Z opazovanji v naravi pa so vpliv različnosti okolja na populacijska razmerja plen-plenilec dokazovali Errington (1963), Colinvaux (1973) in drugi.

FUNKCIONALNI ODGOVOR POSAMEZNEGA PLENILCA

A FUNCTIONAL RESPONSE OF AN INDIVIDUAL PREDATOR

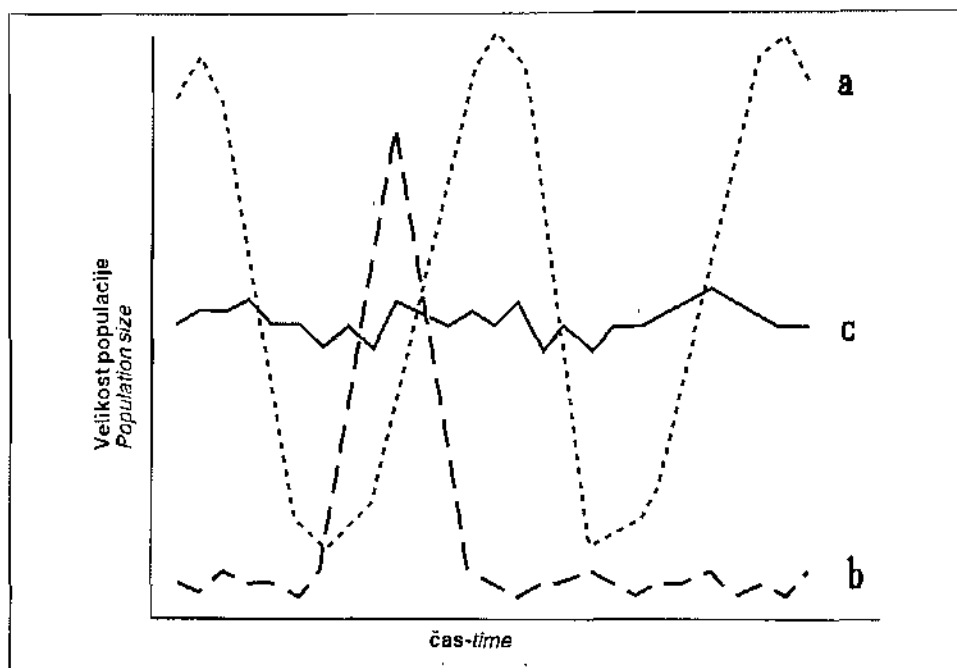
Delovanje posameznega plenilca – osebk, je odvisen od lovne učinkovitosti in od njegovih prehranjevalnih možnosti, količine hrane, ki jo lahko požre. Na učinkovitost in količino sprejemanja hrane pa vpliva gostota populacije plena. Z naraščanjem gostote plena raste tudi velikost plenjenja, vendar le do zgornje meje sitosti ali "hranilne nasičenosti". Kolikor se gostota plena še povečuje, se zmanjšuje delež (%) uplenjenih osebkov (slika 5). Plenilec v tem primeru ne uravnava številčnosti populacije plena.

Za delovanje sesalcev in ptičev je značilen sigmoidni potek krivulje ali odgovor vrst z višjimi živčnimi sposobnostmi, ki nabirajo izkušnje in se učijo (slika 6). Če primerjamo

npr. različne vrste sesalcev, se v sposobnostih in učinkovitosti plenjenja razlikujejo (slika 7a), in prav te razlike dajejo mrežno stabilnost biocenozam oz. energetske

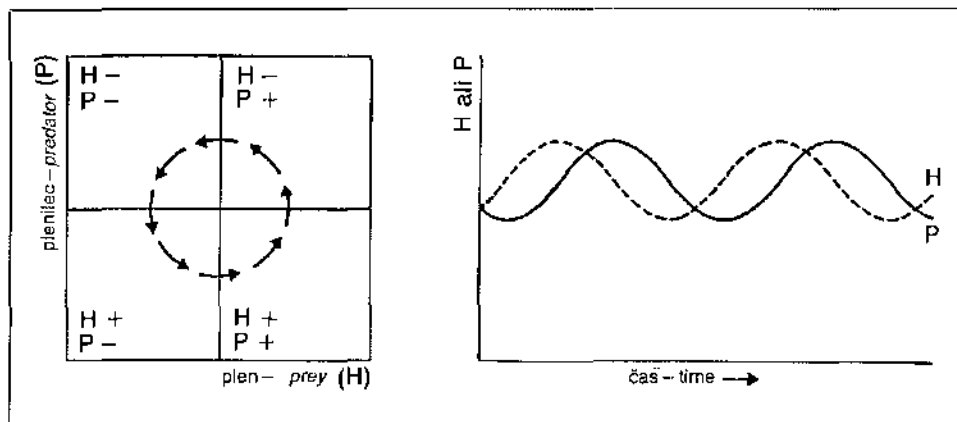
Slika 3. Vrste populacijskih nihanj: a - ciklično; b - eruptivno; c - majhno, uravnano (doseženo je večje ali manjše ravnovesje).

Figure 3. Types of population oscillations: a - cyclically; b - eruptively; c - small, balanced (smaller or greater balance has been achieved).

Slika 4. Grafični prikaz nihanja po modelu Lotke in Volterre.

Figure 4. Graphic presentation of oscillation by the Lotke and Volterre model.

pretokom. S povečano učinkovitostjo plenjenja postanejo živali uspešne plenilke tudi pri nižjih gostotah populacij plena. Lovna učinkovitost se spreminja še z ontogenetskim razvojem plenilca. S starostjo in telesno velikostjo plenilca se spreminjajo fiziološke potrebe osebkov, povečata se izkušnost in moč, kar vpliva na njihovo uspešnost pri lovu.

Ker se stanje prehranjenosti plenilcev odziva v njihovi reprodukcijski zmoglosti, odgovarjajo plenilci na povečanje populacij plena še z lastnim populacijskim povečanjem (slika 7b). Predatorski pritisk na plen se zato poveča (slika 7c). Govorimo o *numeričnem odgovoru* na gostoto plena.

ZMOTJE O POPULACIJSKO-EKOSISTEMSKI VLOGI PLENILSTVA

ERRORS REGARDING THE POPULATION - ECOSYSTEM ROLE OF PREYING

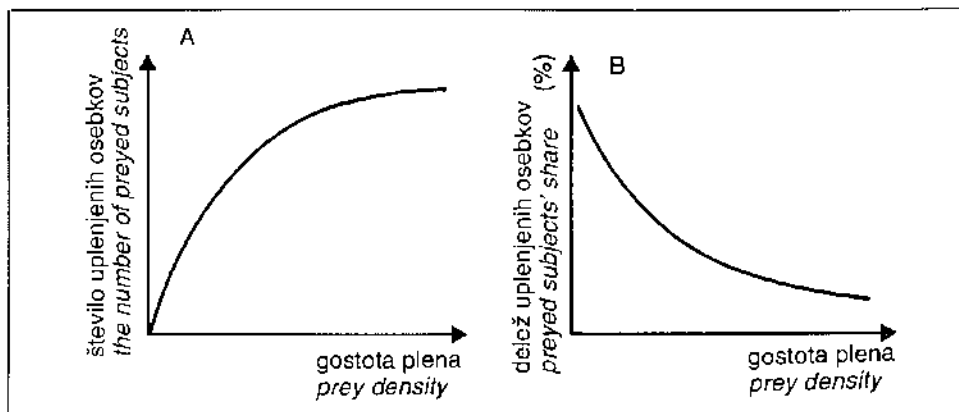
Ocena vloge plenilstva je v preteklosti nihala med dvema skrajnostima. Mnogi so pripisovali kontrolnemu učinku plenilstva odločujoč pomen, drugi pa so njegovo vlogo pri uravnavanju populacij plena podcenjevali. V svoj koncept nacionalnega parka je naravovarstvenik A. Leopold vgradil iztrebljanje plenilcev, da bi tako povečal gostoto populacije jelenov. Posledice tega

so znane. Znani so tudi pravi vzroki povečanja števila jelenjadi in poznejšega katastrofalnega znižanja njihove številčnosti (slika 8). Zdaj nesprejemljiv Leopoldov koncept varovanja narave v narodnih parkih je še dolgo krojil usodo plenilskih vrst. Razvilo se je protipleniško gibanje, ki je poenostavljalo razmerja v živi naravi, češ postrelimo čim več plenilcev, da bo ostalo več rastlinojede divjadi za športni lov. Tezo iztrebljanja plenilskih vrst so dopolnjevala opazovanja plenjenja volkov, ki so naključno zašli na majhen otok (npr. Isle Royal na Lake Superior v Kanadi) in do kraja požrli tam živečo populacijo losov. Zaradi prostorske omejenosti (površine teh otokov merijo nekaj deset ali sto kvadratnih kilometrov) in manjše raznolikosti okolja, otoški primeri niso primerljivi z razmerami na prostranih celinah. Velika učinkovitost plenilcev na majem otoku je podobna Gausejevemu poskusu z papučicami (plenom) in didiniji (plenilci) v homogenem mediju in majhni posodi. V obeh primerih je bil končni rezultat iztrebitev plena in propad obeh populacij. Velik prostor omogoča razpršitev osebkov, prostorska različnost pa izmikanje ter skrivanje pred plenilcem, biotična raznovrstnost pa še drugotne možnosti pri izbiranju lovnih vrst.

Sodobno lovstvo je, razumljivo, tudi glede na nova ekološka dognanja, opustilo to zgrešeno razmišljanje.

Slika 5. Model plenjenja: soodvisnost med gostoto plena in številom uplenjenih osebkov in gostoto plena in deležem uplenjenih osebkov.

Figure 5. Preying model: interrelation between prey density and the number of subjects caught and prey density and the share of subjects caught.

Ko je P. Errington raziskal plenjenje minokv (*Mustela vison*) v populaciji pižmovk (*Ondatra zibertina*), je dognal, da so reduktorji populacije pižmovk mrzle zime, suha poletja in poplave, ki so uničile kotišča z mladiči. Kolikor so bile pižmovke plen minokv, so bili to stari in bolni osebkki ter spomladi mladiči. Glavni reduktorji pa so bili socialni odnosi med osebkki, prostorske omejitve in teritorialnost. Plen minokv so bili predvsem socialno podrejeni osebkki, izgnani v manj ustrezno življenjsko okolje. Zato je Errington označil populacijsko velikost oz. številčno mejo, nad katero osebkki izgubijo varnost pred plenilci za "varnostni prag". To pa ustreza konceptu nosilnosti okolja. Nad varnostnim pragom se povečajo učinki plenjenja in drugi vzroki umrljivosti.

Erringtonova spoznanja in opazovanja Talbotovih pri črnorepih gnujih (*Connocheetes taurinus*) so pokazala, da so krivci populacijskih izgub predvsem zajedalci in bolezenski pogini telet, suša in tekmovanje za hrano ter le deloma plenjenje izgubljenih in osamljenih mladičev. V drugi skrajnosti so ta spoznanja vodila tudi v podcenjevanje vloge plenilcev.

Ti in drugi primeri obeh skrajnosti opozarjajo, da vloge in izidov plenilstva ne smemo niti posploševati niti prenašati iz enega območja na drugo. Verjetnost plenilske kontrole je odvisna od vrste/značilnosti in številčnosti plenilca, od vrste/značilnosti in številčnosti plena ter dejavnikov okolja,

kar vse vpliva na vedenje plenilca ter na stopnjo ranljivosti plena.

Sodobna raziskovanja v Kanadi (Messier in Crete, 1985) potrjujejo pomen volkov pri uravnavanju populacij losov. Velikost plenjenja je gostotno odvisna in je nihala med 6,1 % v krajih z 0,17 losa na 1 km² in 19,3 % v krajih z 0,37 losa na 1 km². Uravnavanje je obojestransko, saj je v krajih s prenizko gostoto losov med volkovi večja umrljivost zaradi podhranjenosti in spopadov znotraj populacije. Tu imajo manj mladičev, kot volkovi v območjih z večjo gostoto losov. Messier je dognal, da je za uspešen razvoj volčje skupine, v krajih brez alternativnega plena, minimum 0,2 losa na 1 km².

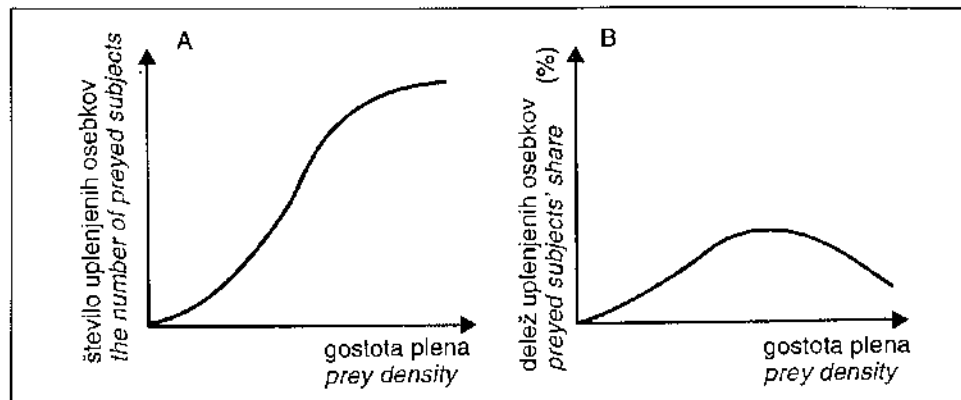
VLOGA PLENJENJA PRI UREJANJU POPULACIJSKIH RAZMERIJ PLEN-PLENILEC JE ODVISNA OD MNOGIH DEJAVNIKOV IN NJIHOVIH KOMBINACIJ

THE ROLE OF PREYING IN REGULATING POPULATION RELATIONS BETWEEN THE PREY AND PREDATOR DEPENDS ON VARIOUS FACTORS AND THEIR COMBINATIONS

Numerični odgovor plenilca na številčnost plena. Več plena pomeni za plenilca več hrane, boljše preživetje, večje razmnoževanje in zato povečanje njegove številčnosti.

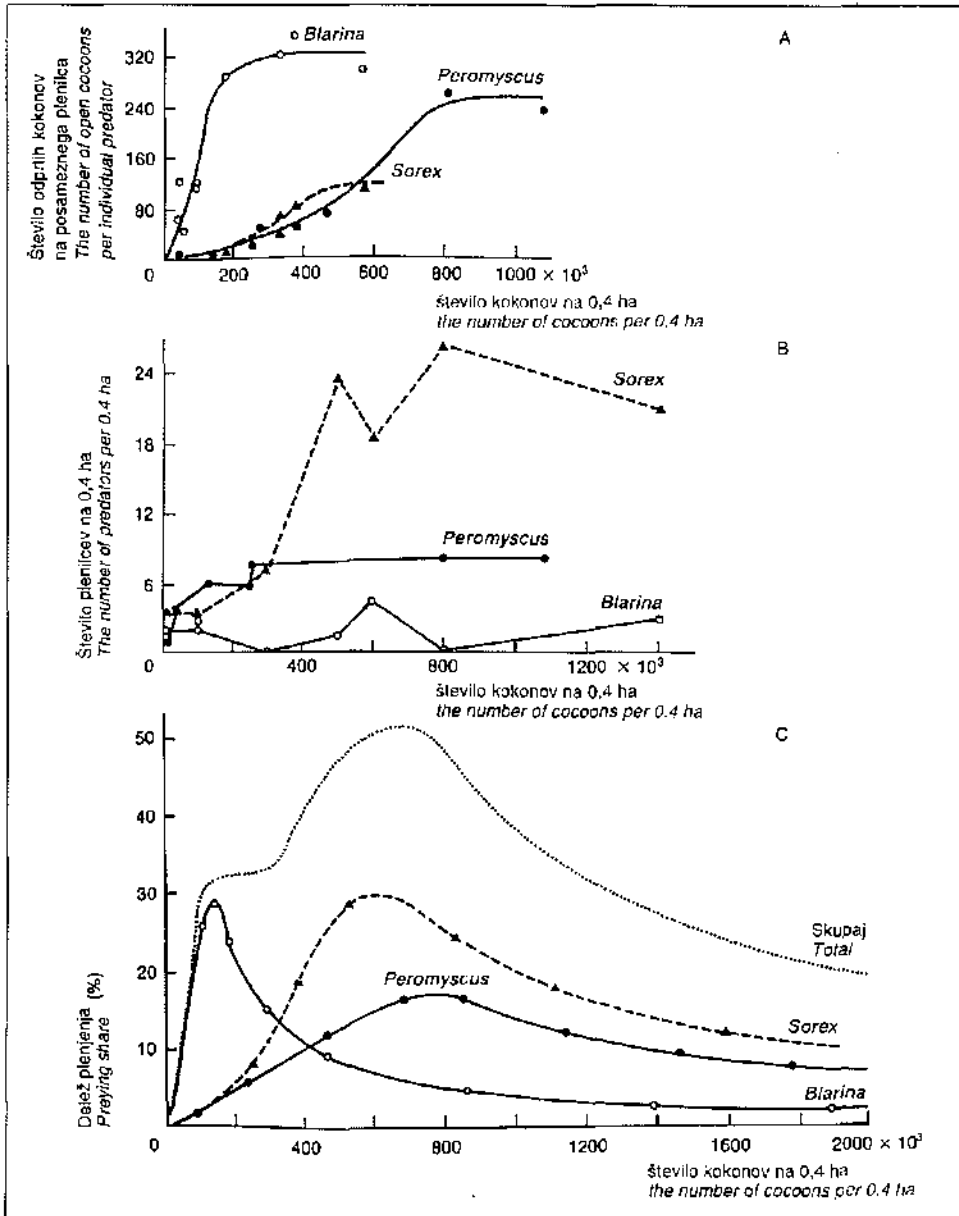
Slika 6. Funkcionalni odgovor plenilca, ki pleni na osnovi izkušenj (vloga učenja).

Figure 6. A functional response of a predator which preys on the basis of experiences (the role of learning).

Slika 7. Velikost plenjenja je pri različnih vrstah plenilcev različna (A): plenilci so ročki *Blarina* in *Sorex* ter miš *Peromyscus*, plen pa kokoni borove grizlice (*Neodiprion sertifer*). Od gostote plena je odvisna tudi številčnost plenilcev (B). Od plenjenja posameznega osebka – plenilca (A) in od skupnega obilja posamezne vrste plenilca (B) je potem odvisen celoten učinek plenjenja (C).

Figure 7. The extent of preying is different with different predator species (A): predators are *Blarina* and *Sorex shrewmice* and *Peromyscus* mice, the prey is cocoons of *Neodiprion sertifer*. Prey's density also conditions the number of predators (B). The total effect of preying (C) depends on the preying of an individual subject – predator (A) and on the total abundance of an individual predator species (B).

Možnosti izbiranja alternativnega plena ali puferske hrane ohrani višjo populacijsko številčnost predatorjev, tudi ko zmanjka najbolj priljubljene vrste plena. Tako se plenilec hitreje in učinkoviteje vključi v plenjenje ali v kontrolo najbolj priljubljene vrste, ko ta znova preseže spodnji prag številčnosti. Torej gre za vprašanje oligo- ali polifagije plenilca. Alternativni plen, kot so kunci in mali glodalci, omogočajo populaciji dingov, da preživi obdobje, ko je malo kengurujev in emujev, ki so za dinga glavni plen. Zato so regulatorji jelenjih populacij tudi kojoti, ki plenijo jelenje novorojenčke ne glede na obilje jelenov. Kadar primanjkuje jelenjih mladičev, se kojoti hranijo z mišmi in voluharicami in tako preživijo "krizo". Tudi ameriški risi (*Lynx rufa*), ki plenijo karibuje, se pri pomanjkanju teh preusmerijo na prehrano z zajci (*Lepus americanus*).

Biotični potencial in biološko specifična dolgoživost plenilca in plena vplivata na hitrost populacijske rasti in hitrost njenega upadanja. Navadno populacija plena zaradi višjega biotičnega potenciala/rodnosti narašča hitreje od populacije plenilca. Ne-

skladnost znižuje razmerje plenilec : plen. Običajna biološka kratkoživost populacije plena vodi v njeno hitrejše upadanje oz. dolgoživost plenilca ohranja njegovo obilnost. Posledica tega je naraščanje razmerja plenilec : plen. Pri nadaljnjem pomanjkanju plena/hrane in ustrezno manjši reprodukciji, se zmanjša tudi številčnost plenilca. Številčnost obeh populacij niha s časovnim zamikom.

Krajevno in časovno se zbirajo plenilci na mestih, kjer se zbira njihov plen, npr. ob napajališčih, prenočiščih, gnezdiščih, migracijskih poteh in počivališčih itd.

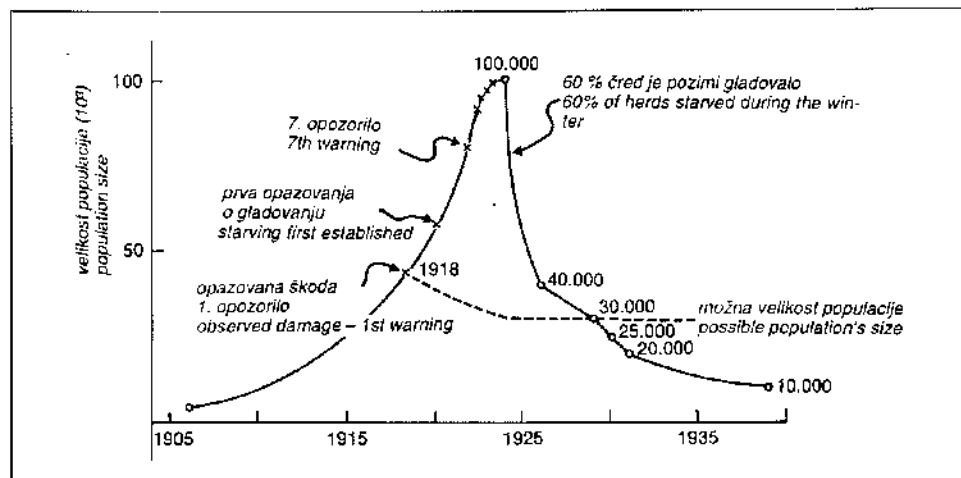
Intraspecifični odnosi pri plenilcu, ki urejajo velikost njegove populacije. Teritorialnost osebkov določa maksimalno velikost populacije in s tem tudi obseg numeričnega odgovora na številčnost plena.

Intra- in interspecifično tekmovanje plenilcev za plen lahko povzroči slabo prehranjenost plenilca in omejuje numerični odgovor na številčnost plena.

Raznolikost okolja vpliva na raznolikost virov, tudi skrivališč. Zveza med skrivališči in varnostjo se pokaže posebno ob preveliki reprodukciji, ko je populacijski presežek

Slika 8. Razlaga Alda Leopolda za populacijsko rast jelenov po odstranitvi plenilcev je pretiravala vlogo plenilcev pri uravnavanju populacijske velikosti plena in ni upoštevala vplivov prepovedi pašnje govedí, konj in ovc ter sukcesijskega zaraščanja nekdanjih pašnikov.

Figure 8. The explanation by Aldo Leopold as to population growth of red deer once predators have been removed has overemphasized the role of predators in the regulation of the prey's population extent and ignored the prohibition regarding the grazing of cattle, horses and sheep and successive overgrowing of pastures.

izrinjen v neustrezno življenjsko okolje s pomanjkanjem skrivališč. Prav ta del populacije je glavni plen.

Fizična kondicija osebkov plena pri preveliki populacijski gostoti upada, zaradi pomanjkanja kakovostne hrane in slabe prehranjenosti, zaradi medsebojnih bojev in poškodb, hormonskih motenj (generalni adaptacijski sindrom = GAS). Posebno prizadeti so podrejeni osebki, katerih delež pri prenaseljenosti raste.

Socialno podrejeni osebki odhajajo v primeru prenaseljenosti v neustrezno okolje kjer postanejo lažji plen.

Ranljivost plena se poveča, če spremeni mo možnosti taktike izmikanja (bega, skrivanja), ki se je oblikovala v koevoluciji med plenom in plenilcem. Vnašanje novega plenilca, z novim načinom plenjenja ali spreminjanjem življenjskega okolja plena, preseljevanjem plena v drugo okolje itd. poveča njegovo ranljivost.

Sodelovanje osebkov prispeva k skupinski varnosti plena. Skupina osebkov iste vrste (tudi različnih vrst) je varnejša (opazovalci, znaki za alarm) pred plenilci. Zmanjšanje skupine ali preveliko povečanje ima lahko nasprotni učinek.

Izkušnje in učenje lahko povečajo varnost pred plenilci, npr. izogibanje krajem pogostih napadov.

Izkušnje in učenje lahko povečajo plenilski učinek. Večkratno uspešno uplenjenje neke vrste plena ali pogostejša srečanja s plenom na določenem kraju, vplivajo na lažje izbiranje vrste plena in kraja plenjenja. Hkrati pridobiva plenilec tudi več spretnosti za napadanje in obvladovanje plena.

Plenjenje v skupinah je uspešnejše.

Plenilec se preusmeri na alternativnen plen, ki je v določenem trenutku številčnejši in zato lažje dosegljiv od najbolj priljubljenega plena. Ekološko je preusmeritev varčevanje z energijo za plenjenje. Na kompleksnost odnosa plen: predator je pokazal M.J.Crawley (1992). Dinamiko plenilstva je razstavil v 15 vprašanj in zaključil, če bi bila na vsako vprašanje možna le dva odgovora, bi rešitev vsebovala $2^{15} = 32768$ kombinacij. Sočasna rešitev zato ni možna niti eksperimentalno niti teoretično.

PLENILEC IN IZBOR PLENA PREDATOR AND PREY SELECTION

Optimalni model plenjenja (prehranjevanja) predpostavlja maksimalno sprejemanje energije v časovni enoti. Pri tem so pri izboru med dvema vrstama plena kritični trije dejavniki: 1. količina energije, ki jo "ponujata" vrsti; 2. čas iskanja; 3. čas obvladovanja plena (napad, ubijanje, hranjenje). Veliko raziskovanj je bilo usmerjenih v vprašanje, koliko se pokriva izbor plena z njegovo pogostnostjo v okolju. Preglednica 2 kaže to razmerje na primeru iz Krugerjevega nacionalnega parka v Južni Afriki (Pienaar 1969).

Preglednica 2: Plenilska izbira (% uplenjene vrste / % obilja vrste)

Table 2: Prey Selection (% of the preyed species / % of species abundance)

	impala	bivol	zebra	gnuj	kudu
	<i>impala</i>	<i>buffalo</i>	<i>zebra</i>	<i>gnu</i>	<i>kudu</i>
% relativnega obilja % of relative abundance	53,4	6,7	8,1	7,8	2,9
lev <i>lion</i>	0,37	1,06*	1,98	3,06	3,82
leopard <i>leopard</i>	1,45	0,01	0,15	0,17	1,00
gepard <i>cheetah</i>	1,27	0,01	0,23	0,65	2,35
divji pes <i>wild dog</i>	1,63	-	0,02	0,05	1,50

Vrednosti > 1 pomenijo, da je delež uplenjenih osebkov večji od njihovega deleža v okolju.

Values > 1 mean that the share of preyed subjects is higher than their share in the environment

Vzrok v preglednici 2 prikazanim razlikam v izbiri posameznih plenilcev je tudi v riziku poškodb pri plenjenju. Za majhnega plenilca, kot je npr. gepard, je nevarno napasti velikega bivola ali zebro. Izbor plena za isto vrsto plenilca se spreminja tudi z letnimi časi.

Z gledišča populacijske vloge plenilcev je zanimivo, v koliki meri so njihov plen bolni, mladi in stari osebki, samci in nenavadni osebki. Odstranjevanje teh osebkov iz populacije plena ima lahko za vrsto plena koristne posledice. Izločitev bolnega osebka pomeni manj možnosti prenašanja

zajedalca na druge zdrave osebkke. Podobno je z izločitvijo starega osebka, ki okolje obremenjuje s potrošnjo hrane za lastno vzdrževanje in ne za vlaganje v rast in razmnoževanje. Seveda niso stare samice v naravnih populacijah nereproduktivne. Razmnoževalni delež košut ostaja visok tudi v starosti (Clutton-Brock in sod. 1988).

Opazovanja v naravi kažejo, da so zlasti pogostejši plen fizično slabši osebki pri plenilcih, ki plen gonijo. Primeri so telesno šibke gazele, ki so plen gepardov. Izkazalo se je, da je bilo 90 % jelenjadi, ki so bili žrtev avtomobilov v slabi telesni kondiciji (O' Gara & Harris 1988). Raziskave lobanjske morfologije, zobovja, kažejo velik uplen starih osebkov.

Plenjenje mladičev ima manjši učinek v populaciji plena, kot plenjenje zrelih osebkov, ker se delež mladih lahko dokaj hitro nadomesti. Čeprav kažejo mnoga raziskovanja, da so mladiči deležni večjega plenjenja (npr. risi in teleta karibujev, Bergerud 1971; hijene in teleta gnujev, Kruuk 1972), je težko potrditi, da je v teh primerih plenilstvo selektivno. Primer raziskave plenjenja gepardov in divjih psov kažejo na nesorazmerje med uplenjeno starostjo osebkov in ustreznim deležem teh v populaciji.

Preglednica 3: Starostne skupine Thompsonove gazele v Serengetiju in uplen gepardov in divjih psov (Fitzgibbon & Fanshawe 1989)

Table 3: Age Groups of the Thompson's Gazelle in Serengeti; Cheetahs' and Wild Dogs' Bag

	Uplen gepardov <i>Cheetahs' bag</i>		Uplen divjih psov <i>Wild dogs' bag</i>		Delež v populaciji <i>Populations' share</i>
	štev./No.	%	štev./No.	%	
mladiči <i>young ones</i>	44	40,7	13	20,3	3,0
na pol odrasli <i>semi-adults</i>	14	13,0	6	9,4	2,9
mladostniki <i>young animals</i>	13	12,0	4	6,3	9,2
neodrasli <i>nonadults</i>	5	4,6	4	6,3	10,7
odrasli <i>adults</i>	32	29,6	37	57,9	74,2

Mlade živali so: 1. lažje ulovljive; 2. imajo krajše noge in počasneje tečejo; 3. niso sposobne na begu manevrirati enako kot

odrasli osebki in 4. slabše razpoznavao plenilca.

Večina sesalcev je poliginih in zato se mnogi samci nikoli ne pariyo. Če pobira plenilec samce teh vrst, je njegov učinek na populacijo plena neznamen. V naravi so mnogi primeri, kjer so samci pogostejši plen od samic, vendar so tudi obratni primeri. Lisaste hijene v Serengetiju in Ngorogoro kraterju uplenijo več samic zeber, kot samcev (Kruuk 1972). Levi v Nacionalnem parku Nairobi pa plenijo v večjem deležu samce (preglednica 4).

Fitzgibbon (1990) je ugotovil, da šteje gepardov uplen več odraslih samcev (69 %) Thomsonove gazele kot samic (31 %), čeprav je populacijski sestav v korist samic (0,4: 1). Tako razmerje razlaga s tem, da so samci manj oprežni, pogostejše sami in razdalje med njimi in drugimi osebki večje ter so praviloma na obrobju skupine. Samci izbirajo manj varno okolje, da povečujejo (maksimirajo) svojo rast in s tem povečujejo medsebojno tekmovalnost. Hkrati pa so prav zaradi tekmovalnosti za samice telesno bolj izčrpani in lažje ulovljivi.

Opazovanja plenjenja kažejo, da so pogostejši plen osebki, ki izstopajo iz enoličnosti skupine zaradi svoje zunanosti ali vedenja. Gnuj, okužen z muho *Geddelstia*, ima nekoordinirano hojo in je zato hitro plen. Tudi gnuji, ki so jim pobarvali rogove belo, so bili hitreje plen plenilcev (Kruuk 1972). Rdeči volk (*Cuon alpinus*) je izbral aksisa (*Axis axis*) s posebno velikim rogovjem. Kaže, da se na upadljiv plen (tarčo) predator usmeri in ga potem tudi v bežeči skupini lažje zasleduje in goni.

ZAKLJUČEK: ALI SO LOVCI POTREBNI? CONCLUSION: ARE HUNTERS NECESSARY AT ALL?

Pri presojanju o potrebnosti ali nepotrebnosti lova bi ostal zgolj na biološko-ekoloških osnovah. Čustvene odnose med lovci in nasprotniki, ki izhajajo iz preteklih (morda tudi sedanjih) privilegijev in razburjajo javnost, bom pustil ob strani. Tudi vpletanje svetosti življenja je razmišljanje, ki ima naravovarstvene posledice, a ni skladno z ekosistemskimi procesi. Razmerje med plenom in plenilec-človekom – lovcem

Preglednica 4: Razmerje spolov v plenu levov in v populacijah plena v Nacionalnem parku Nairobi (Rudnai1974)

Table 4: The Ratio of Sexes in Lions' Bag and in the Prey Populations in the Nairobi National Park

Vrsta plena <i>Prey type</i>	Uplenjeno / <i>preyed</i>		Populacija / <i>population</i>		Značilna razlika <i>Characteristic difference</i>
	samci/ <i>males</i> (%)	samice/ <i>females</i> (%)	samci/ <i>males</i> (%)	samice/ <i>females</i> (%)	
kravja antilopa <i>antelope</i> - <i>Taurotragus oryx</i>	77,0	33,0	37,4	62,6	da
zebra <i>zebra</i>	50,0	50,0	27,1	72,9	da
eland (antilopa) <i>eland</i> (<i>antelope</i>)	88,9	11,1	46,6	53,4	da
belobradí gnuj <i>gnu</i> - <i>Cannochaetes</i> <i>albojugatus</i>	27,3	72,7	35,1	64,9	ne

bom tokrat ocenil le v možnostih kontrole populacij divjadi v kulturnem okolju.

Ko smo spoznali zamotanost naravnih razmerij med plenom in plenilci, razlike med spontanin in mislečim plenilcem, ostanejo vprašanja 1. ali so lovci potrebni? in 2. ali lahko z lovom urejamo populacijska razmerja med vrstami divjadi? Odgovori na vprašanja so še posebno pomembni v civilizacijskem okolju kulturne krajine. Pogled na 2. preglednico in preišljeno tehtanje ciljev lova lahko pokaže, kateri od teh so nepotrebni. Lov za prehrano (1) je praktično nepomemben v energetskem pomenu, saj je vir živalskih beljakovin živinoreja. Meso divjadi ima vlogo le v kulinaricni ponudbi. V glavnem odpade tudi neposredna ogroženost (2) zaradi divjadi, tudi zaradi naših velikih plenilcev. Tudi lov zaradi surovina (3, npr. kože, kosti, rogovje za surovino itd.) je v našem tehnološkem okolju nepotreben. Lova za cirkuške menažerije v naših razmerah ni. Ker je naše okolje bolj ali manj posejano po vsej površini, odpade tudi razlog lova zaradi širjenja naseljevanja v divjino (10), to je odstranitve divjadi zaradi takmovanja z živino in obstoječe nevarnosti za domače živali in človeka. Delno je to problem zaradi ponovnega naseljevanja in živinoreje v razseljenem kočevskem prostoru. Lov živih živali za zoološke vrtove (8) moramo opustiti, saj je škoda, povzročena z lovom, prevelika. Zoološki vrtovi se morajo oskrbovati z osebki, rojenimi v vrtovih. Ekološko opravičljivo je

le loviti osebkke vrst za ponovno naseljevanje v območja, kjer je bila populacija nekoč iztrebljena (primer ponovna naselitev risa v Sloveniji). Tako poskrbimo tudi za večjo varnost preživetja ogrožene vrste. Za testne živali v znanosti in medicini (9) moramo jemati samo osebkke iz gojišč in v nobenem primeru iz narave! Nesreč zaradi prometa in različnih naprav ali ovir ni možno popolnoma preprečiti, vendar jih lahko zmanjšamo z načini gradnje, varovalnimi napravami itd. Tudi lov za znanost (7) moramo omejevati. Lov živali zaradi analize prehranjevanja ni sprejemljiv in ga večina držav zavrača (T. M. Caro in C. F. Fitzgibbon 1992), saj so rezultati mnogo manjši od povzročene škode.

Ostaja še sporno vprašanje športnega lova za trofeje (4), ki ima od vseh drugih lovskih ciljev najbolj družbeno prestižno, snobistično vsebino. Lov na trofeje je (je bil) v zahodni civilizaciji nadrejen vsem drugim vlogam lova. Trofeja potrjuje fizično izpolnitev in je zmaga, je dokaz spretnosti ter sposobnosti lovca. Z lastništvom je cilj dosežen. Zasebno razkazovanje in javno razstavljanje trofej ima zgodovinske korenine in lahko poudarja tudi hierarhičen položaj lovca v družbi. Zelo izrazito je bilo to v času fevdalizma, a se je bolj ali manj ohranilo do danes. O tej temi zato lahko razpravljajo tudi sociologi. Sodobno pojmovanje lova kot posebne zvrsti rekreacije v naravi odklanja lov na trofeje. Prav to poudarjajo tudi naši naravoslovno ozaveščeni

lovci. Opazovanje, fotografiranje, filmanje, risanje živali v naravi, terensko delo, povezano z reševanjem bioloških in ekoloških vprašanj, lahko nadomesti lov na trofeje. Zbiranje trofej bi naj bilo le posledica (ne cilj!) uravnavanja populacij zaradi varstva narave in usklajevanja številčnosti vrst s funkcijami kulturne krajine. Trofeje bi ne smele biti le estetski predmeti, ampak dodaten vir podatkov za biološka in ekološka raziskovanja. Pri tem moramo poudariti pogosto zmoto, da je morfološki videz trofeje znak populacijske kvalitete in da je mogoče z odstrelom voditi nekakšno selekcijo "velikih trofej".

Če sprejemajo lovci ekosistemski in populacijski model ravnjanja z vrstami divjadi, je lovstvo lahko del široke naravovarstvene dejavnosti (11). Ekološko upravičljiv je v kulturni krajini (ne v naravnih parkih!) le lov (plenjenje), ki izpolnjuje vrzel plenilcev. Glede na zelo zapletene odnose med plenilci in plenom je izpolnjevanje te naloge zelo zahtevno in odgovorno. Misel, da bi lahko vse uravnavanje prepustili naravnim dejavnikom, je na ravni velikih rastlinojedcev in njihovih plenilcev v kulturni krajini napačna. Vsekakor je za "posnemanje" naravnega modela plenjenja potrebno poglobljeno znanje o biologiji in ekologiji vrst ter njihovih populacij. Primernejši izraz kot posnemanje je "prilagajanje" modela naravnega plenjenja pogojem večnamenskega kulturnega okolja. "Gojenje ali upravljanje" s populacijami vrst divjadi moramo zato zajeti v njihovih bolj ali manj ohranjenih ekosistemskih mejah in v nobenem primeru v okviru meja lovišč lovskih družin ali

celo še manjših lastniških posesti. Populacije mnogih vrst je potrebno zajeti v rred-državnih mejah. Zaradi naravoslovne nepoučenosti večine članov bi zato morali ustrezno in sistematično biološko in ekološko izobraževati člane, da bi se ne zgodili primeri napak in zlorab. Z znanjem in vzgojo bi morali odstraniti stare in zakoreninjene zmote, kot so npr. pojmi o škodljivih vrstah (sovraštvu do plenilcev), o "živinorejskem" načinu pri gospodarjenju z divjadjo, o težnji po veliki številčnosti (prenaseljenosti) rastlinojede divjadi, o naseljevanju tujerodnih vrst, o lovu na trofeje itd. V posejani in gospodarsko izrabljani krajini z mozaično ohranjenostjo prvotne narave, kakršna je Slovenija, so lahko lovci zaradi množičnosti organizacije in razpršenosti po vsem državnem ozemlju, pomemben partner v varstvu narave.

SLOVSTVO

1. Bailey, J.A., 1984: Principles of Wildlife Management, J.Wiley & Sons, New York, 1 - 373.
2. Brewer, R., 1994: The Science of Ecology, 2nd ed. Saunders College Publishing Harcourt Brace College Publishers, Philadelphia, 1 - 773.
3. Dasmann, R.F., 1964: Wildlife Biology, J.Wiley & Sons, Inc., New York, 1 - 231.
4. Crawley, M.J., editor, 1992: Natural Enemies, Blackwell Scientific Publications, London, 1- 576.
5. Newman, E.I., 1993: Applied Ecology, Blackwell Scientific Publications, Oxford, 1- 328.
6. Shorrocks, B. in Swingland I.R., editors, 1990: Living in a Patchy Environment, Oxford University Press, Oxford, 1 - 246.
7. Tarman, K., 1992: Osnove ekologije in ekolo-gija živali, DZS, Ljubljana, 1- 547.

Ravnanje s problematičnimi živalskimi vrstami v Sloveniji na osnovi spoznanj raziskovalnega dela

Decision making in the Conservation Management of Problem Wildlife Species in Slovenia, based on the Knowledge gained through Current Research Projects

Miha ADAMIČ*

Izvleček

Adamič, M.: Ravnanje s problematičnimi živalskimi vrstami v Sloveniji na osnovi spoznanj raziskovalnega dela. V slovenščini, cit. lit. 17.

Slovenija sodi med nekaj srednjeevropskih držav, ki jih še naseljujejo vsi avtohtoni veliki sesalci, med njimi tudi predstavniki velikih zveri: rjavi medved, volk in ris. Kljub temu, da so vse tri uvrščene v Rdeči seznam ogroženih sesalcev v Sloveniji ter, da predstavljajo dragocen element narodove naravne dediščine in biotske raznovrstnosti pa ne smemo prezreti dejstev, ki praviloma otežujejo napore za njihovo varstvo v kulturni krajini. Zaradi načinov prehranjevanja ter drugih vedenjskih značilnosti sodijo v skupino problematičnih živalskih vrst, ki človeku povzročajo škodo na imetju in so mu lahko tudi nevarne. Ohranitev teh vrst v kulturni krajini je zato odvisna od splošnega javnega mnenja, le tega pa je mogoče pozitivno kondicionirati s hitrim vključevanjem koristnih ugotovitev raziskovalnih projektov.

Ključne besede: problematične vrste, velike zveri, odnos javnosti, raziskovalno delo, Slovenija

Synopsis

Adamič, M.: Decision making in the Conservation Management of Problem Wildlife Species in Slovenia, based on the Knowledge gained through Current Research Projects. In Slovene, lit. quot. 17.

Slovenia is among few Central European countries with preserved native stock of large mammals, including carnivore species, brown bear, wolf and lynx. Although the late represent valuable part of natural heritage and biotic diversity, and were also put on the List of threatened mammals in Slovenia, the problems arising from the management of viable populations of large carnivores should not be overlooked. According to their food strategies and behavioural patterns, they are treated as problem species. The chances for long term preservation of those species in cultural landscapes, which in fact the greatest part of Slovenia belongs to, is therefore closely related to the acceptance of general public. Since, the late might be positively supported by the results of current research projects on large carnivores, it is therefore very important for new knowledges to be promptly implicated in problem species conservation strategies.

Key words: problem species, large carnivores, public acceptance, research results, Slovenia

1. UVOD

1. INTRODUCTION

Slovenija sodi med tistih nekaj srednjeevropskih držav, ki jih še naseljujejo vsi avtohtoni veliki sesalci, med njimi tudi predstavniki velikih zveri: rjavi medved, volk in ris. Kljub temu, da so vse tri uvrščene v Rdeči seznam ogroženih sesalcev v Sloveniji ter, da predstavljajo dragocen element narodove naravne dediščine in biotske raznovrstnosti pa ne smemo prezreti dejstev, ki praviloma otežujejo napore za

njihovo varstvo v kulturni krajini. Gledano skozi današnjo človekovo optiko sodijo namreč vse tri vrste v skupino problematičnih živalskih vrst. S tem izrazom danes nadomeščamo arhaično zveneči pojem *škodljive živali* ki je *per se* opozarjal na nedvoumno škodljivost nekaterih živalskih vrst in torej posredno spodbujal k njihovega zatiranju. V to skupino lahko sodijo velike in srednjevelike zveri, veliki rastlinojedci, ribojedi ptiči ter nekateri ptiči pevci oziroma tiste vrste, ki zaradi načina prehranjevanja ter drugih življenjskih značilnosti: (1) človeku povzročajo škodo, (2) z njim tekmujejo v izkoriščanju istih naravnih virov in (3) izjemoma so ljudem lahko tudi nevarne.

* Prof. dr. Miha Adamič, Oddelek za gozdarstvo in gozdne vire Biotehniške fakultete, Večna pot 83, 1000 Ljubljana, SLO

Za uspešnost dolgoročnega upravljanja s populacijami problematičnih vrst, v soglasju z željami posameznih skupin prebivalcev Slovenije, ki danes prek svojih parlamentarnih predstavnikov že postajajo ključen element teh akcij, so neobhodno potrebni čim točnejši podatki o:

- velikosti in zgradbi populacij ter številčnih trendih problematičnih vrst,
- dejanski stopnji ranljivosti ali ogroženosti problematičnih vrst,
- prostorski razširjenosti in trendih širjenja v antropogeno krajino,
- dejanskem obsegu konfliktov med človekom in problematičnimi vrstami,
- odnosu lokalnih prebivalcev do varstva problematičnih živalskih vrst,
- izkušnjah v rabi preprečevalnih sredstev,
- višini izplačanih odškodnin za škodo, ki jo te vrste povzročajo, itn.

Uspešnega varstva populacij prostoživečih živali v kulturni krajini danes ni več mogoče načrtovati samo na klasični dvo-smerni ravni: živalska populacija - habitat, pač pa je potrebno upoštevati tudi tretjo raven - človeka. Slednje je še posebej pomembno pri oblikovanju varstvene strategije problematičnih živalskih vrst. Neupoštevanje odnosa tistih skupin lokalnih prebivalcev, ki so zaradi zakonskega varstva problematičnih živalskih vrst neposredno prizadete, lahko povsem izniči smisel varstvenih projektov. Tisto kar enemu pomeni estetsko in naravovarstveno kakovost, lahko namreč drugemu povzroča škodo ali ga celo ogroža (Tucker, Pfetscher 1989, Craven et al 1992, Keilert 1996, itn.). Vse skupaj pa je povezano z različnimi načini preživljanja ter lokacijami prebivališč. Kljub geografski majhnosti Slovenije se načini preživljanja in s tem izpostavljenost škodi, ki jo lahko povzročajo problematične vrste, regionalno močno razlikujejo. Kulturna krajina zaradi različnosti človekovih interesov ni posebno primeren habitat problematičnih vrst. Praviloma premajhni rezervati in zavarovana območja pa sami ne zmorejo opravljati funkcije varstva teh vrst. Za boljše razumevanje širših problemov si bomo le-te v nadaljnjem ogledali na primeru rjavega medveda (*Ursus arctos* L.) v Sloveniji.

2. KAJ VEMO O VELIKOSTI POPULACIJE RJAVEGA MEDVEDA V SLOVENIJI.

2. WHAT DO WE KNOW ABOUT THE POPULATION SIZE OF BROWN BEAR IN SLOVENIA

Pritajen način življenja, generalističen način prehranjevanja, velika gibljivost ter obsežnost individualnih arealov aktivnosti otežujeta možnosti točnega preštevanja oziroma ugotavljanja velikosti ter drugih pomembnih lastnosti populacij. Da bi spoznali vsaj nekatere značilnosti populacije rjavega medveda v Sloveniji smo v jeseni leta 1993, v sodelovanju s Komisijo LZS za veliko divjad in zveri organizirali prvo jesensko preštevanje medvedov na medvedjih mrhoviščih in krmiščih za divje prašiče v celotnem osrednjem varovalnem območju. Jesenska preštevanja smo kombinirali še s spomladanskim štetjem, prav tako na krmiščih. S tem delom kontinuirano nadaljujemo že 4. leto (v maju 1996 smo opravili spomladansko štetje) in nameravamo nadaljevati tudi v prihodnje. Zanimivi so rezultati, ki so prikazani v preglednici 1. Za populacijo rjavega medveda v Sloveniji je značilen visok delež mladičev oziroma povprečno število mladičev / 1 vodečo samico. Številke nas opozarjajo na visoko reprodukcijsko stopnjo populacije. Ker domnevamo, da je predzimsko mortaliteta mladičev v 1. življenjskem letu majhna, je prav vsakoletni prirastek razlog za naglo povečevanje velikosti populacije ter prostorsko širjenje vrste v Sloveniji. S preštevanjem seveda ni mogoče ugotoviti točnega števila medvedov. Vsi pač ne prihajajo na krmišča. Po opazovanjih v Romuniji (O. Ionescu, ustno sporočilo 1994) prihaja na krmišča v jesenskem času, odvisno od prehranskih razmer v naravi, med 70 in 90 % vseh medvedov v območju.

Pri naših proučevanjih razširjenosti in gostote medvedov smo uporabili rezultate preštevanja rjavih medvedov na krmiščih v maju 1996. Iz razlik v izračunanih gostotah je očitno, da območje razširjenosti rjavega medveda v Sloveniji sestavljajo tri, po gostotah in življenjskih razmerah različno primerna območja:

- (1) Kočevsko-Belokranjsko s povprečno gostoto 1,3 živali/1000 ha,
- (2) Krmsko, Notranjsko in Novomeško

Preglednica 1: Rezultati jesenskega preštevanja rjavih medvedov na krmiščih v letih 1993, 1994 in 1995 v osrednjem varovalnem območju vrste v Sloveniji.

Table 1.: The results of autumn 1993, 1994 and 1995 censusing of brown bears on feeding sites in core range of the species in Slovenia.

Datum šetja	Površina območja šetja (km ²) Area counted (km ²)	Skupno število preštetih medvedov Total figures of censused bears		Delež vodečih samic Share of the females with the cubs		Delež mladičev Share of the cubs		Povpr. število mladičev / 1 vodečo samico No. of cubs per 1 female
		n	%	n	%	n	%	
Oktober 1993 October 1993	2582	207	100	52	25,1	83	40,1	1,6
Oktober 1994 October 1994	3314	195	100	47	24,1	80	41,0	1,7
November 1995 November 1995	3878	258	100	59	22,9	93	36,0	1,6

LGO s povprečnimi gostotami 0,52-0,62 živali/1000 ha in

– (3) Obalno-Kraško LGO ter Zahodno-Dinarsko območje (Nanoško-Hrušiško območje, Idrijsko hribovje in Trnovski gozd) s povprečnimi gostotami med 0,24-0,29 živali/1000 ha.

Obalno-Kraško LGO ter zahodno Dinarsko območje, v katerih se enoti populacije rjavega medveda šele oblikujeta, se prostorsko prekrivata s predloženim razširjenim delom osrednjega varovalnega območja iz leta 1994.

3. KAKŠEN JE DEJANSKI OBSEG NEPOSREDNIH KONFRONTACIJ RJAVEGA MEDVEDA S ČLOVEKOM V SLOVENIJI.

3. WHICH IS THE REAL EXTENT OF CONFLICT ENCOUNTERS AMONG HUMANS AND BROWN BEARS IN SLOVENIA,

Telesna velikost, velika gibljivost in plenilski način življenja izpostavljajo rjavega medveda kot človeku potencialno nevarno vrsto. Po napadu samice z mladiči na krajana Zlatega repa pri Dvorski vasi spomladi 1996, le-ta je bil težko poškodovan in več mesecev hospitaliziran, se je ponovno

razvnela polemika o nevarnosti rjavega medveda za ljudi. Ta tematika je vsekakor zanimiva in postane tudi v Sloveniji od časa do časa silno aktualna. Glede na izbruhe nestrpnosti, ki jih množični mediji veselo podpirajo, gre verjetno za fiksirani atavistični strah človeka pred zvermi in drugimi nevarnostmi iz narave. O problematiki napadov rjavega medveda, ki so se končali s smrtnim izidom za ljudi na ozemlju (nekdanje) Jugoslavije sta pisala Cicnjak in Ruff (1990), drugih podrobnejših podatkov o tovrstnih dogodkih pa ni zbranih. Da bi bolje spoznali razsežnosti problema, smo pričeli na več ravneh zbirati in analizirati tovrstne dogodke. Pri analizi konfliktnih situacij med rjavim medvedom in človekom v Sloveniji po II. svetovni vojni smo zbrali registrirane podatke o 20 napadih na ljudi, ki so se končali bodisi s smrtnim izidom ali težjimi telesnimi poškodbami oseb, zaradi katerih so morale iskati zdravniško pomoč in bile tudi hospitalizirane. Domnevamo, da v analizo nismo uspeli zajeti vseh dogodkov, ker posebno v povojnih letih tovrstni primeri niso vzbudili tolikšne medijske pozornosti kot danes.

Iz preglednice 2 je razvidno, da je med-

Preglednica 2: Analiza 20 primerov konfliktnih srečanj med človekom in rjavim medvedom v Sloveniji v obdobju po II. svetovni vojni.

Table 2. The analysis of 20 direct confrontations among brown bears and humans in Slovenia in the post World war II period

Značilnosti medvedov, vpletenih v napade na ljudi <i>Status of the bears involved in direct attacks on the humans in Slovenia</i>	Število smrtnih primerov med ljudmi pri srečanju z medvedom <i>No. of attacks of the bears, ended by the deaths of involved persons</i>	Število srečanj, ki so se končali s telesnimi poškodbami <i>No. of attacks of the bears, ended by the injuries of involved persons</i>	Skupaj <i>Total</i>
Samice z mladiči <i>Females with cubs</i>	1	13	14
Medvedi ranjeni s strelnim orožjem <i>Firearm wounded bears</i>	1	1	2
Posamične živali, neznan razlog <i>Single bears, unknown reasons</i>	1	2	3
Medvedji pari v paritvenem obdobju <i>Mating pairs of bears</i>		1	1
Skupaj <i>Total</i>	3	17	20

ved lahko človeku nevaren (3 smrtni primeri in več težko poškodovanih, tudi trajno invalidnih oseb), vendar pa je glede na pogostnost srečanj med človekom in medvedom dejanskih konfliktnih situacij malo. Kar 70 % vseh napadov so v Sloveniji povzročile samice z mladiči. Ob naraščanju številčnosti in prostorskem širjenju rjavega medveda v Sloveniji je opazno, da se samice z mladiči pogosteje pojavljajo v bližini naselij ali celo v njih. Ponavljajoča srečanja s človekom pa povzročajo pri samicah strah za mladiče, ki lahko preraste tudi v agresivnost. Pri tem je treba seveda upoštevati razlike v individualni toleranci samic do ljudi in ravneh agresivnosti ob srečanjih s človekom. Nedvomno pa je treba pričakovati, da bo direktnih konfliktnih situacij med človekom in medvedom v prihodnje še več. Habitucija oziroma zmanjšana odzivnost živali na pojav človeka je namreč običajna posledica pogostega srečevanja s človekom – siceršnim naravnim sovražnikom. V Romuniji (O. Ionescu, ustno sporočilo 1994) so

medvedi v obdobju 1987–1992 povprečno v enem letu ubili 4 osebe, težje ranili 15 oseb (ki so morali pomoč iskati v bolnici) in 40 ljudi lažje poškodovali. Skupaj je bilo torej v povprečju v enem letu v obravnavanem obdobju okoli 60 registriranih napadov medvedov na ljudi, ki so se končali s različnimi posledicami. Zanimivo pa je, da se je število napadov na ljudi značilno povečalo po ponesrečenem poskusu, da bi iz narave odvzete mladiče v ujetništvu s intenzivnim krmiljenjem vzredili v velike, trofejno rekordne živali. Medvede, navajene na bližino človeka, so kasneje spustili nazaj v naravo, kjer naj bi postali lovski plen političnega establishmenta s Ceausescujem na čelu. Ob srečanjih z ljudmi so medvedi pri njih iskali hrano, napadali črede, vdirali v hleve, itn. Poškodbe in smrtni primeri ljudi so seveda zgolj logična posledica romunskega tipa interakcij. Istočasno je ta izkušnja tudi jasno opozorilo, da je dolgoročno sobivanje človeka in rjavega medveda mogoče le tam, kjer med njima obstoja spoštljiva distanca, ki jo morata upoštevati oba

udeleženca. Pohodi ljudi v osrednje dele medvedjih habitatov, divja smetišča, ostanke črnih zakolov, v gozdu puščena drobovina uplenjenih velikih rastlinojedcev in verjetno tudi namensko krmljenje medvedov, le-tem nedvomno zmanjšujejo strah pred človekom. Večnamensko funkcijo gozda si danes sicer vsak razlaga po svoje, vendar pa v glavnem vsi pristajamo, da je gozd tudi habitat divjih živali. Da pa je s pojmom habitat dejansko opredeljen skup vseh primernosti, ki neki živalski vrsti omogočajo življenje v okviru določenih območij pa je že preveč zapleteno. Dolgoročno primeren habitat za medveda pa je le tam, kjer se ta redko sreča s človekom oziroma se mu lahko varno izogne.

Ker so nas podrobneje zanimale reakcije rjavega medveda ob srečanju z ljudmi, smo v okviru raziskovalnega projekta MZT "Razsežnosti problemov varstva velikih zveri v kulturni krajini primer rjavega medveda v Sloveniji" v letu 1994 in 1995 opravili anketo med revirnimi gozdarji, zaposlenimi v osrednjem območju razširjenosti rjavega medveda ter v območjih, ki jih ta vrsta v zadnjih letih pospešeno kolonizira. Med anketiranci, skupaj 193, so prevladovali slušatelji prvega letnika višješolskega študija gozdarstva ob delu. Eno od vprašanj na vnaprej pripravljenem anonimnem vprašalniku je bilo namenjeno reakcijam, kakršne so anketiranci opazili pri medvedih ob srečanjih v gozdu. V opisanih 212 srečanjih so bili le v 13 primerih opaženi vidni znaki agresivnosti živali, v vseh primerih pri srečanju z medvedkami z mladiči. Opozoriti pa moramo, da je bilo srečanj z vodečimi samicami precej več, vendar jih je 13 očitno nestrno reagiralo na pojav človeka v bližini mladičev. Vsa opisana srečanja so se končala brez neposredne konfrontacije živali in človeka.

4. KOLIKO PRIMERNIH HABITATOV JE POTREBNIH ZA VARSTVO VITALNE POPULACIJE RJAVEGA MEDVEDA IN DRUGIH PROBLEMATIČNIH VRST Z VELIKIMI INDIVIDUALNIMI AREALI AKTIVNOSTI.

4. WHICH IS THE AMOUNT OF SUITABLE HABITATS, NECESSARY TO SUPPORT VIABLE POPULATIONS OF THE BROWN BEAR AND OTHER PROBLEM WILDLIFE SPECIES WITH LARGE HOME RANGES.

Zagotovitev zadostne količine in kakovosti vrstno primernih habitatov sodi vsekakor med ključna izhodišča dolgoročne ohranitve vitalne, samoobnovljive populacije rjavega medveda in drugih velikih zveri v Sloveniji (Adamič 1993). Funkcija varstva živalskih vrst je v vrhu hierarhije funkcij le v praviloma premajhnih rezervatih in drugih zavarovanih območjih, v kulturni krajini pa je (ne)posredno prizadeta z drugačnimi človekovimi interesi v istem prostoru. Rjavi medved je gibljiva živalska vrsta z velikimi individualnimi areali aktivnosti. Z radiotelemetrijsko študijo, ki je tekla v okviru projekta Ekologija rjavega medveda v Sloveniji, smo ugotovili, da meri površina individualnih arealov aktivnosti radiotelemetrijskih medvedov od 60 do 200 km² (Kaczensky 1996), Staniša (1996) pa je ugotovil, da merijo areali aktivnosti risa (*Lynx lynx*) na Kočevskem med 135 in 222 km².

Naravovarstveniki so že na začetku 20. stoletja pričeli izločati in varovati narodne parke, naravne rezervate in druge oblike zavarovanih območij, v katerih naj bi ohranili biotsko raznovrstnost. Pojem biotske raznovrstnosti je sicer novejšega datuma, vendar so se takratne ideje varstva z njim prekrivale. Kljub nedvomni pozitivni vlogi takih območij v preteklosti pa danes že obstaja izvirna nevarnost, da zavarovano območje postane izoliran otok v kulturnem okolju oziroma razviti kulturni krajini (Gilpin, Soulé 1986). Pogosto namreč naletimo na razmišljanje, da naj bo narava v zavarovanih območjih čim bolj zaščitena, drugje pa naj drugi, bolj pragmatični cilji prevladajo naravovarstveno funkcijo.

V najnovejšem času srečujemo razmišljanja, da naj bi nekdanja (oziroma še sedanja) gojlitvena lovišča v Sloveniji po-

stopno prevzela vodilno vlogo v varstvu velikih sesalcev v Sloveniji. Ali je to v resnici mogoče? Po klasifikaciji primernosti habitatov, ki jih je potrebno ohraniti kot prostorski okvir za varstvo vitalnih, samo-obnovljivih populacij velikih sesalcev (Mysterud, Muus-Falck 1989a,b), je dolgoročni uspeh te naloge mogoče zagotoviti šele v območjih mega-rezervatov, s površino 1000-10.000 km². (10⁵ do 10⁶ ha). Po citirani klasifikaciji pa sodi večina gojitvenih lovišč v Sloveniji, ki naj bi postopno prerastli v zavarovana območja s poudarjeno funkcijo varstva velikih sesalcev, v kategorijo rezervatov z enotnim upravljanjem s populacijami divjih živali na površini med 100 in 1000 km² (10⁴ do 10⁵ ha). Taka območja po mnenju obeh avtorjev predstavljajo komaj dovolj velik prostorski okvir za ohranitev populacij manjših in srednjevelikih rastlinojedcev. Kljub v primerjavi s Skandinavijo ugodnejšimi prehranskimi zmogljivostmi, pa nikakor niso primerna za zagotovitev dolgoročne samoobnovljivosti populacij velikih rastlinojedcev in še manj velikih zveri. Celotno, če bi uspeli poenotiti sistem upravljanja oziroma cilje v vseh gojitvenih loviščih na Kočevskem bi dobili funkcionalni blok s površino komaj nekaj manj kot 700 km². Tak rezervat, ki bi bil premajhen, da bi lahko neodvisno od sosednjih območij zagotavljal prostorski okvir za dolgoročno varstvo samoobnovljive populacije katere od treh velikih zveri. Razmišljanja o strateški ekskluzivnosti načrtovanega območja Kočevskega naravnega parka (KNP) v pogledu varstva velikih zveri, ki jih pogosto slišimo tudi med zagovorniki ustanovitve KNP, so bile na licu mesta demantirane tudi z ugotovitvami projekta proučevanja velikosti arealov aktivnosti radiotelemetričnih risov na Kočevskem. Staniša (1996) je namreč ugotovil, da so se posamezne radiotelemetrične živali v različnih obdobjih leta zadrževale tudi na sosednjih območjih na Hrvaškem. Enako jasno v pogledu pomenske ekskluzivnosti zavarovanih območij je bilo tudi geslo Evropskega leta varstva narave-ENCY'95 (v prostem prevodu): Zavarovana območja niso dovolj, narava je povsod. Zato je nadvse pomembno, da varstvo problematičnih vrst koncipiramo tako, da bo njihova prisotnost mogoča tudi na zunanjih robovih zavarovanih

območij in na povezovalnih delih med njimi. Seveda imajo zavarovana območja v sistemu varstva velikih zveri lahko zelo pomembno težo. Načrtovalci upravljanja s populacijami prostoživečih živali v teh območjih pa bodo morali doživeti miselno tranzicijo v celostnem razumevanju procesov, ki jih zagovarjajo. Radikalno zmanjševanje velikosti populacij jelenjadi in sočasno popolno varstvo volka v okvirih istih območij, nujno vodi v nov induciran konflikt med volkom in človekom. Ta se na Kočevskem že kaže v skokovitem naraščanju izplačane odškodnine za ubite domače živali. Seveda zmanjšan odstrel jelenjadi ni univerzalno orodje v tem primeru, ljudi je vsekakor treba opremiti tudi z učinkoviti preprečevalnimi sredstvi. Vsekakor pa je velikost in dostopnost plenske populacije eden ključnih mehanizmov dolgoročnega in čim manj konfliktnega varstva volka. Različni cilji v istem prostoru in času pač niso kompatibilni. Seveda pa se moramo vprašati ali je politična podpora razvoju ovčereje, ki na Kočevskem nikoli ni imela ekonomskih poudarkov, sploh smiselna. Današnja država nekritično nadaljuje povsem politično zastavljeni projekt nekdanje SZDL, s katerim so pričeli v drugi polovici 80.let, verjetno zaradi izboljševanja imagea takratnih oblasti v odnosu do zasebne pobude v kmetijstvu. Ista država varuje velike plenilce (kar je seveda v skladu z normami ki veljajo v Evropi), ki napadajo ovce in plačuje odškodnino rejcem, ki dobivajo državne premije ali so dobili vsaj sredstva za pričetek reje ovc. V konkretnem primeru gre za očitno razmetavanje državnega denarja, ne glede iz katerega vira prihaja. Verjetno neinformirani davkoplačevalci so še tiho.

Pri iskanju razpoložljivih prostorskih okvirov za dolgoročno ohranitev vitalne zahodno-Dinarske populacije rjavega medveda in drugih dveh velikih zveri bo treba prestopiti, ne samo meje zavarovanih območij pač pa tudi državno mejo. V dogovoru s Hrvaško bo treba postaviti skupno, meddržavno varovalno območje za rjavega medveda in druge velike zveri, ki bi, poleg razširjenega osrednjega varovalnega območja velikih zveri v Sloveniji, vključevalo tudi večji del Gorskega Kotara, s čimer bi količino primernih habitatov povečali za do-

datnih 130.000 ha (Frković et al 1987) ter del Čičarije. Tako oblikovano meddržavno območje za varstvo velikih zveri bi merilo nekaj več kot 7000 km², v njem pa bi bilo dovolj prostora za življenje vitalne populacije 450–600 rjavih medvedov. Tak predlog (Adamič 1994) smo že leta 1994 naslovili na odgovorne institucije v Republiki Hrvaški, vendar odgovora ni bilo. Treba bo poskusiti znova. Dolgoročna projekcija citirane velikosti populacije pa je dovolj zanesljiv garant njene vitalnosti oziroma samoobnovljivosti tudi pri zmernem stopnjevanju recentnih pritiskov iz okolja. Z le-tem je v prihodnje, vsaj do polne uveljavitve predlaganih konzervacijskih norm v območju, vsekakor treba računati. Predlog za oblikovanje Fenoskandijskega mega-rezervata za rjavega medveda (Kolstad et al 1986, Mysterud, Muus Falck 1989b), ki predvideva uveljavitev skupnih strateških izhodišč varstva te živalske vrste na Norveškem, Finskem in Švedskem, nam pri tem lahko služi kot realen model.

5. RJAVI MEDVED PONOVO V ALPAH – DA ALI NE?

5. THE RETURN OF THE BROWN BEAR INTO THE ALPS – YES OR NO ?

Z Zakonom o okolju v Sloveniji iz leta 1991 so prostoživeče živali ter drugi naravni viri postali last države, ki v drugih zakonskih aktih in podzakonskih predpisih predpisuje ravni upravljanja s populacijami (population management levels). V Uredbi o zavarovanju ogroženih živalskih vrst (Ur.l. RS 57/93) so našteje vrste, ki so zaradi svoje redkosti, ranljivosti ali ogroženosti trajno zavarovane. Vse tri vrste velikih zveri so v citirani Uredbi uvrščene med trajno zaščitene vrste na celotnem ozemlju Slovenije. Recentni prostorski in številčni trendi populacije rjavega medveda, na katere so po letu 1990 opozarjali tudi pogosti konflikti med to živalsko vrsto in človekovo lastnino, so bili pri sprejemanju citirane uredbe očitno prezrti. S tem je država prevzela tudi odgovornost, da bo posledice zaščite problematičnih živalskih vrst tudi primerno sanirala. Sodeč po naraščanju višine izplačane odškodnine,

številu vsako leto izdanih dovoljenj za izredni odstrel problematičnih medvedov, ki napadajo živino, posebno ovce na pašnikih, ter protestnih peticijah lokalnih prebivalcev v Alpah, je bila Uredba o varstvu ogroženih vrst očitno pripravljena brez upoštevanja stališč lokalnih prebivalcev do varstva velikih zveri oziroma brez predhodne javnomnenjske raziskave v tej smeri. Predvsem pa manjka pomemben varnostni ventil, ki bi zagotavljal večjo naklonjenost lokalnega prebivalstva idejam varstva velikih zveri. To pa je finančna podpora široki uporabi preprečevalnih sredstev in ukrepov, ki so lahko zelo učinkoviti, vendar so, vsaj gledano kratkoročno, praviloma dragi. Uredba o tem, žal, ne govori. Upoštevana je le kurativa, povračilo škode (?) in izdajanje odstrelnih dovolilnic za radikalno odstranitev posameznih problematičnih živali.

V vseh analiziranih primerih (preglednica 3) je rjavi medved napadel nenadzorovane ovce oziroma črede brez pastirja. Ograde so bile praviloma ograjene z žično ograjo, višine do 150 cm. Medvedu, ki spretno pleza, le-ta ne predstavlja nikakršne ovire, pač pa onemogoča ovcam, da bi ušle na prosto. Pri napadih v srednjevelikih ogradah medved pogosto ovce nažene v kot in jih pritisne k ograji (I. Koren, ustno sporočilo). Nobena od napadenih ograd ni bila dodatno zavarovana z električno ograjo – "električnim pastirjem". Vsekakor je v določilih Uredbe o zavarovanju ogroženih živalskih vrst v Sloveniji spregledana nujnost sočasnega preventivnega varstva lokalnih prebivalcev oziroma njihove lastnine pred zaščitenimi velikimi zvermi ali kako drugo skupino problematičnih živalskih vrst.

Ponavljajoči se napadi na ovce na Pokljuki in Mežakli leta 1991, na Tolminskem in Pivškem leta 1993, na Kobariškem v letih 1993, 1994, 1995 in 1996 ter drugod v Sloveniji so jasno opozorilo, da se bomo s tovrstnimi problemi, verjetno celo v povečanem obsegu, še soočali. Vsekakor je treba tovrstne napovedi upoštevati tudi v strateških izhodiščih varstva velikih plenilcev v Sloveniji. Ker je nosilna zmogljivost habitatov v zunanem območju, posebej njen prehranski aspekt, v primerjavi z osrednjim območjem majhna, je problem škode latentno trajno prisoten. Primeri plenjenja ovc ter druge značilne oblike

Preglednica 3: Analiza 62 primerov plenjenja ovc v zunanjem območju razširjenosti rjavega medveda v Sloveniji.
Table 3. Analysis of 62 predation cases of brown bears upon sheep in the areas out of the species core range in Slovenia.

Vrsta paše - velikost pašnikov <i>Type of pasturing-pasture size</i>	Število analiziranih plenjskih dogodkov <i>No. of analysed cases of predation</i>	Skupno število ubitih ovc v analiziranih dogodkih <i>Total figures of sheep killed in all cases</i>	Mediana števila ubitih ovc v enem dogodku <i>Median number of sheep killed in one case</i>	Rang Range	
				Min.	Max.
Pašniki pašnih skupnosti - nenadzorovana prosta paša <i>Community pastures - sheep unguarded</i>	37	68	2,0	1	7
Srednjevelike ograde s površino 2-10 ha brez nadzora <i>Medium sized enclosures 2-10 ha - sheep unguarded</i>	15	66	5,0	1	9
Male ograde s površino ≤ 1 ha brez nadzora <i>Small enclosures ≤ 1ha- sheep unguarded</i>	10	146	11,0	6	52

prehranjevalnega vedenja (poškodbe čebelnjakov, itn.) so posledica lahke dostopnosti antropogenih prehranskih virov ter skromnejših naravnih prehranskih zmogljivosti habitatov v predalpskem in alpskem območju. Škoda, ki jo povzroča rjavi medved, vzbuja med lokalnim prebivalstvom odklonilne odnose do varstva te živalske vrste, kljub širšim mednarodnim pomen-skim razsežnostim akcije povratka rjavega medveda v Alpe. Varstvo problematičnih vrst je lahko uspešno le ob vzpostavljenem soglasju lokalnih prebivalcev. Takega soglasja pa od prebivalcev Alp, zaradi tradicionalnih odklonilnih stališč do velikih plenilcev, ki izvirajo tudi iz njihove ekonomske navezanosti na pašno živinorejo, ne bo lahko pridobiti.

6. ZAKLJUČKI

6. CONCLUSIONS

Pri upravljanju z vitalnimi populacijami problematičnih živalskih vrst v kulturni krajini se srečujemo z različnimi ciljnimi skupinami prebivalcev in njihovimi interesi. S tem se porajajo tudi različni, večkrat povsem nepričakovani problemi, ki se s časom spreminjajo, in katere je treba vsekakor upoštevati. Le konsenz prizadetih lokalnih skupin prebivalcev ter skupnosti lahko zagotovi uspeh varstvenih akcij, neupoštevanje njihovega mnenja pa je iracionalno. Samo z represivnimi ukrepi, ob neučinkovitih inšpekcijskih službah ter nedorečeni kaznovalni politiki, učinkovitih ukrepov varstva problematičnih vrst namreč ni mogoče

dolgoročno uveljavljati. Varstva ogroženih živali iz skupine problematičnih vrst ne smemo zaostri do točke, kjer se varstvena ideja konfrontira z zahtevami družbe, posebej prizadetih lokalnih skupin prebivalcev. Zahteve po varstvu živalskih vrst morajo izhajati tudi iz želje ljudi, da živali ohranimo in ne smejo biti zgolj konstrukt državnih uradnikov.

Rjavi medved in ris, v prihodnosti se jima bo morda pridružil tudi volk, se iz Slovenije širita v Avstrijo ter Italijo in že poseljujeta obmejne pokrajine. Problemi, ki se v Sloveniji pojavljajo v območjih tradicionalne razširjenosti velikih zveri in po letu 1990 tudi v slovenskih Alpah, se tako širijo proti severu. Zaradi več kot stoletne odsotnosti obeh vrst zveri v Avstriji, se reakcije tamkajšnih anketiranih prebivalcev, kot je razvidno iz javnomnenjske študije o odnosu ljudi do velikih zveri (Korenjak 1995) značilno razlikujejo od mnenja enakih ciljnih skupin v Sloveniji. K slednjemu je verjetno nehote prispeval tudi projekt WWF Avstrija, ki je leta 1992, brez soglasja lokalnih prebivalcev, pričel z akcijo naseljevanja oziroma "dodajanja" rjavih medvedov, odlovljenih na Hrvaškem in v Sloveniji, v območje manjšega krajinskega parka v Nižji Avstriji. V območju Ötschergebirge je že okoli 10 let živel odrasel samec, ki je tja prišel po naravnem selitvenem koridorju iz Slovenije (Kraus 1991). V WWF Avstrija so zato razmišljali, da njihova akcija pomenko ni ponovna naselitev pač pa le dodajanje živali iste vrste v območje, ki ga ta vrsta že naseljuje. Nepremišljene akcije lahko torej negativno preoblikujejo odnos ljudi do sicer privlačnih in pozitivnih idej.

V prihodnje, predvsem ob naglem približevanju Slovenije Evropski uniji, je treba pričakovati zaostrene pritiske na Slovenijo, da zaščiti rjavega medveda na celotnem svojem ozemlju. Že sedaj nam pogosto očitajo, da je širjenje rjavega medveda čez državno mejo v sosednje pokrajine prepočasno predvsem zaradi odstrela v Sloveniji. Slednje je seveda trhet argument, posebej če upoštevamo podatke o deležu mladičev v podatkih vsakoletnega jesenskega preštovanja na krmiščih (preglednica 1) in, da odstrel po letu 1990 ni presegel številke 40 živali letno. Sosedom Avstrijcem in

Italjanom bo treba vljudno dopovedati, da povratak rjavega medveda v Alpe le ne bo tako enostaven, nikakor pa ne poceni, kot si predstavljajo. Ne smemo si namreč dovoliti, da povračilo škode in nabavo preprečevalnih sredstev za prizadete prebivalce plačuje le slovenski državni proračun.

Za vzpostavitev konsenza lokalnih prebivalcev do varstva problematične vrste oziroma okvirov njenega političnega habitata (Burns 1986) pa so, poleg spoznavanja vrstno-specifičnih populacijsko-ekoloških značilnosti, potrebne tudi raziskave javnega mnenja in vgrajevanje ugotovitev v konkretne odločitve. Z javnomnenjskimi raziskavami moramo pričeti pravočasno, nikakor pa ne šele ob nastanku akutne konfliktna situacije, n.pr. ob napadu medveda na človeka, ob pojavih presežnega ubijanja živine na pašnikih, itn. Bath (ustno sporočilo, 1995) opozarja, da morajo biti javnomnenjske raziskave naravnane na trajno spremljavo odnosa ljudi do prostoživečih živali. Bath in Bouchanan (1989) pa poudarjata, da je pri raziskavi odnosa ljudi do problematičnih vrst potrebno upoštevati vse ciljne skupine v območju in ne zgolj najglasnejših. Enako nevarno za pravilno orientacijo pri odločanju je namreč upoštevati zgolj zagovornike utopično-varstvenih konceptov, kot nasprotne skupine prizadetih, pogosto celo sovražno razpoloženih prebivalcev. Ne smemo se zanašati, da se bodo prizadete skupine počasi sprijaznile s posledicami odločitev, ki so nastale zunaj njihovega okolja in pri katerih niso mogli soodločati. Elementi tolerance prizadetih oziroma oškodovanih ljudi so namreč povezani s ravnem njihovega poznavanja pomembnih dejstev o problematičnih vrstah. Slednje tudi pomeni, da je mogoče na javno mnenje vplivati oziroma je možno letega kondicionirati z obveščanjem ljudi, demonstracijo uporabe primernih preprečevalnih sredstev, organiziranjem naravovarstvenih shodov, predavanji, izdajanjem publikacij o objektivni resnici problemov, itn. Klasični koncepti upravljanja problematičnih vrst v kulturni krajini, ki so sloneli zgolj na ugotovitvah avtekoloških raziskav in predpisih, niso več primerni za razreševanje današnjih dilem. Duda (1992) ugotavlja, da "včerajšna taktika ni najbolj pri-

merna za razreševanje današnjih problemov varstva problematičnih vrst". Isti avtor zato opozarja, da vključevanje javnomnenjskih raziskav v projekte upravljanja z prostoživečimi živalmi ter drugimi obnovljivimi naravnimi viri ni več nepotrebno razkošje, temveč nuja.

Poleg sprotnega vgrajevanja znanja, pridobljenega s sodobnimi oblikami raziskovalnega dela v projekte varstva, je vključevanje ugotovitev javnomnenjskih raziskav drugi ključni imperativ uspešnosti upravljanja z divjimi živalmi ter drugimi obnovljivimi naravnimi viri. Spreminjanje pomenskega rangiranja prostoživečih živali od "družbene lastnine posebnega pomena, ki je (bila) zaupana v upravljanje lovcem" do naravnega vira v državni lasti in s tem v lasti vseh državljanov, je pomembno dejstvo, ki se ga klasične interesne skupine "porabnikov" v Sloveniji (lovci, kmetje, gozdarji) še ne zavedajo. Slednje pa prav kliče po nujnosti javnomnenjskih raziskav in sistematičnega komuniciranja z izpostavljenimi ciljnim skupinami prebivalcev, ki bodo morali v prihodnosti tudi sami sprejeti del soodgovornosti za uspešno dolgoročno varstvo prostoživečih živali.

LITERATURA

1. Adamič, M. 1993. Landscape ecological aspects of the conservation of large predators in Slovenia. The Role of Landscape Ecology in Forestry. Proc. IUFRO Working Party Landscape Ecology Conference: 61-70, Ljubljana 1993.
2. Adamič, M. 1994. Izhodišča za za oblikovanje nacionalne strategije dolgoročnega varstva vitalne populacije rjavega medveda (*Ursus arctos* L.) v Sloveniji. Poročilo za Komisijo za redke in ogrožene živalske vrste pri Ministrstvu RS za kulturo. 13 str. Oddelek za gozdarstvo BF, Ljubljana 1994.
3. Bath, A.J., Buchanan. 1989. Attitudes of interest groups in Wyoming toward wolf restoration in Yellowstone National Park. *Wildlife Society Bulletin* 17: 519-525.
4. Burns, J.E. 1986. Managing political habitat for grizzly bear recovery. p.2-13 in Contreras, Evans Compil.: Proc. Grizzly Bear Habitat Symp. USDA Forest Service GTR INT-207. Ogden UT. 1986.
5. Cionjak, L., Ruff, R.L. 1990. Human-bear conflicts in Yugoslavia. *Trans. 19th IUGB Congress: 573-580. NINA Trondheim 1990.*
6. Craven, S.R., Decker, D.J., Siemer, W.F., Hyngstrom, S.e. 1992. Survey use and landowner tolerance in wildlife damage management. *Trans. 57th North American Wildlife and Natural Resources Conference: 75-88. Wildlife Management Institute, Washington, D.C. 1992.*
7. Frkovič, A., Ruff, R.L., Cionjak, L., Huber, D. 1987. Brown bear mortality during 1946-85 in Gorski Kotar, Yugoslavia. *Int. Conf. Bear Res. and Manage. 7: 87-92.*
8. Gilpin, M.E., Soule, M.E. 1986. Minimum viable populations: processes of species extinction. p.19-34 in M.E. Soule ed.: *Conservation Biology. The Science of Scarcity and Diversity. Sinauer Assoc. Inc. Publ., Sunderland, Massachusetts*
9. Kaczensky, P. 1996. Zuviel Mensch für den Bär?. *Der Anblick, Graz 9/96: 16-20.*
10. Kellert, S. R. 1996. Public attitudes towards bears and their conservation. *Proceedings of the 9th International Conference on Bear Research and Management: 293-305. Grenoble 1996.*
11. Kolstad, M., Mysterud, I., Kvam, T., Sorensen, O. J. 1986. Status of the brown bear in Norway: Distribution and population 1978-82. *Biological Conservation* 38: 79-99.
12. Korenjak, A. 1995. Človek in velike zveri v Avstriji in Sloveniji. Javnomnenjska raziskava o medvedu, volku in risu kot ocena možnosti varstva problematičnih živalskih vrst. *Diplomska naloga: 74 str. Oddelek za gozdarstvo BF v Ljubljani.*
13. Kraus, E. 1991. Die Vorgeschichte zum WWF-Projekt Braunbaer. *Forschungsbericht Braunbaer 1: 4-5. Bericht 2/1991. WWF Oesterreich, Wien 1991.*
14. Mysterud, I., Muus Falck, M. 1989a. The brown bear in Norway, I: Subpopulation ranking and conservation status. *Biological Conservation* 48: 21-39.
15. Mysterud, I., Muus Falck, M. 1989b. The brown bear in Norway, II: Management and planning. *Biological Conservation* 48: 151-162.
16. Staniša, C. 1996. Primerjava metod za ugotavljanje prisotnosti velikih zveri. *Diplomska naloga: 89 str. Oddelek za gozdarstvo BF v Ljubljani.*
17. Tucker, P., Pleischer, D.B. 1989. Attitudes of hunters and residents toward wolves in north-western Montana. *Wildlife Society Bulletin* 17: 509-514.

Ohranjanje in obnavljanje raznolikosti živalskih habitatov na primeru ptic

The Conserving and Restoring of the Variety of Animal Habitats on the Example of Birds

Mirko PERUŠEK*

Izvleček

Perušek, M.: Ohranjanje in obnavljanje raznolikosti živalskih habitatov na primeru ptic. Gozdarski vestnik št. 5-6/1996. V slovenščini, cit. lit. 7.

Prispevek na splošno obravnava habitate ptic v različnih ekosistemih, njihovo ogroženost in pomen njihovega ohranjanja. Različne dejavnosti, ki imajo neposreden stik z okoljem, lahko z upoštevanjem ter z minimalnimi ukrepi veliko storijo za izboljšanje pestrosti mikrohabitatov ptic. Ob tem je pomembno poznati zahteve ptic v prostoru in njihovo pojavljanje.

Ključne besede: divje živali, ptice

Synopsis

Perušek, M.: Conserving and Restoring the Variety of Animal Habitats on the Example of Birds. Gozdarski vestnik No. 5-6/1996. In Slovene, lit. quot. 7.

The article gives a general presentation of bird habitats in different ecosystems, their endangerment and points to the significance to conserve them. Various activities which are in close contact with the environment can much contribute to improve the variety of bird microhabitats by taking into consideration the former, with only few measures necessary to be performed. Thereby, one must be acquainted with the demands of birds in the environment and their occurrence.

Key words: wildlife, birds

1 UVOD

1 INTRODUCTION

Z začetkom živinoreje in poljedelstva je začel človek izraziteje posegati v prostor. Nastali so novi kulturni ekosistemi pašnika, travnika, njive in urbane krajine, pretežno na račun zmanjšanja površine gozda. Nekatere populacije organizmov, ki so v praksi živeli v ostenjih, na gozdnih robovih in jasah, so se prilagodile antropogenim ekosistemom. Gozd je še vedno osnovna matica naše krajine in se pojavlja v delcih povsod, od koder je bil izkročen. Na celotni prostor se je izraziteje posegalo v tem stoletju, ko se je začelo redno uporabljati stroje. V naselja je prišel hrup, vibracije in novi načini gradnje, na travnike, njive in pašnike težka mehanizacija z agrokemijo, mokrišča so hidromeliolirali, reke regulirali in gozdove prerahljali ter prepredli s prometnicami. Spremembe se

dogajajo prehitro in mnoge vrste se temu ne morejo prilagoditi.

V ekosistemih so raznoliki biotopi razpršeni v prostoru. Posamezne vrste imajo v njih svoj habitat, od katerega so odvisne v času reprodukcije, prehranjevanja, prezimovanja ali selitve. Človek vedno bolj spreminja gostoto in razporeditev biotopov. Prilagodljive populacije so se deloma ali v celoti prilagodile spremenjenim razmeram. Z upoštevanjem zahtev vrst po redkejših habitatih lahko ohranimo in povečamo biotsko pestrost in ravnovesje v prehranjevalnih verigah.

Pri načrtovanju in izkoriščanju posameznih ekosistemov pogosto prezremo in mnogokrat nevede negativno vplivamo na habitate redkih ter ogroženih rastlinskih in živalskih vrst ter drugih organizmov. Upoštevanje le-teh pa bi naj bilo vodilo za posege raznih dejavnosti v prostoru. S tem bi ohranili redke biotope, ki zaradi nas izginjajo iz okolja, ter obnovili habitate ogroženih vrst.

V tekstu je poudarek na habitatih posameznih vrst ptic, ki so lahko hkrati biotop

* M. P., dipl. inž. gozd., Zavod za gozdove Slovenije, OE Kočevje, Rožna ul. 39, 1330 Kočevje, SLO

mnogih organizmov. Ptice so eden boljših bioindikatorjev stanja okolja, ker naseljujejo različne habitate, so relativno lahko prepoznavne in zato primerne za preverjanje raznovrstnosti habitatov.

2 POSEBNI HABITATI V NAJPOGOSTEJŠIH EKOSISTEMIH TER NJIHOVA OGROŽENOST

2 SPECIAL HABITATS IN THE MOST FREQUENT ECOSYSTEMS AND THEIR ENDANGERMENT

2.1 Visokogorski ekosistemi

2.1 Mountainous ecosystems

Alpske trate z gorskimi ostenji in melišči so najvišje ležeči predeli. Ranljivost teh ekosistemov in s tem vrst, ki tam živijo, je zelo velika. Negativne vplive vnaša turizem – visokogorska smučišča, plezanje v stenah ter množično planinstvo. V stenah si na primernih policah naredijo gnezdo redke ujede in sove, skalne lastovke, planinski hudourniki idr. Na gozdni meji so rastišča ruševca.

2.2 Gozd

2.2 Forest

Slovenija leži na prehodu pestrih klimatskih vplivov z raznolikim reliefom in talnimi podlagami ter z različno prepustnostjo za vodo. Raznolikim razmeram sledijo različne združbe organizmov. Z gospodarjenjem v gozdovih posegamo v habitate nekaterih ožje specializiranih vrst. Med redkejšimi in ranljivejšimi habitatami v gozdu so: odmrli drevesa, živa drevesa z dupli, vodne košanje, izviri, potoki, stene, udorne jame, kraške jame, votline, gozdne jase, gozdni robovi, specifični habitatami (rastišča, stanišča, zimovališča ipd.) ter tudi nekateri habitatami antropogenega nastanka (npr. stavbe, mostovi, kamnołomi). Gozd je osnovni in prevladujoči avtohtoni ekosistem v naši gozdnati krajini. Podobni habitatati so tudi v agrarni in urbani krajini.

Z gospodarjenjem v gozdovih vplivamo na drevesno sestavo ter na precej manjši delež odmrlega drevja in še živih dreves z dupli. Najbolj primanjkuje odmrlih dreves

primarnim duplarjem – detlom in žolnam, zato tudi sove, golobi duplarji in drugi večji sekundarni duplarji v gospodarskih gozdovih najtežje najdejo ustrezno duplo. Koconogi čuk na primer v sili gnezdi v škorčnicah po sadovnjakih v bližini hiš. Razen dupla ne sprejme drugega gnezdičnega habitata, v nasprotju s kozačo, ki gnezdi tudi v gnezdih kraguljev, skobcev in krokarjev.

Poseben problem so gozdovi v nižinah in obvodni gozdovi. V njih je malo starega drevja, odmrlih in živih dreves z dupli. To so večinoma drobnoposestniški gozdovi, ki jih lastniki gospodarsko najbolj izkoriščajo.

Delo v gozdu, izletniki, kolesarji, gobarji in drugi obiskovalci gozdov vznemirjajo ptice v času gnezdenja, ko so le te najbolj občutljive.

2.3 Vodni ekosistemi

2.3 Water ecosystems

Tekoče in stoječe sladke vode ter morje so biotopi mnogih redkih in ogroženih vrst. Vodne ekosisteme človek zelo obremenjuje s posegi kot so: hidrorregulacije vodotokov, odvzemanja vode, zaježitve, stalne polucije s fekalnimi in industrijskimi odpadki, močna spiranja kemikalij s kmetijskih površin, vlaganja neavtohtonih rib in drugih organizmov. Vse to je močno oknili vrstno sestavo organizmov ter krajinsko podobo. Naravne struge imajo razvito rečno dinamiko, z različno globino struge, zavoji, prodišči, otoki, glinenimi stenami, mrtvimi rečnimi rokavi ter pestro obrečno drevnino. Največja vrstna pestrost ptic je ob vodah. Ob popisu ptic ob reki Dravi so ornitologi opazili 164 vrst, od teh 90 vrst ptic gnezdljik (BRAČKO 1995).

Stoječe vode so jezera, ribniki, gramoznice, glinokopi, mrtvi rečni rokavi ipd. Na njih so kot poseben habitat za ptice pomembni otoki za gnezdenje čiger in galebov. Mrtve rečne rokave se pogosto zasipava, druge vodne površine pa so poligon za ribolov in stihijski turizem. Ob obali so pomembne večje stene, plitvi obrežni pas, posamezna drevesa, obalno rastje (trstje, grmovje) ter mir v času gnezdenja.

2.4 Mokrišča

2.4 Wetland

Podobno kot na vodne ekosisteme tudi na mokrišča močno negativno vpliva človek (hidromelioracije). Mokri travniki, trstičja, idr. so specifični biotopi z značilno sestavo organizmov. Pomemben je nivo podtalnice, od njega je odvisna vrsta vegetacije in ptic. Na rahlih vzpetinah so ugodne razmere za talne gnezdilke, druge vrste imajo gnezdo spleteno na trstju. Na vlažnih travnikih je pomembna pozna košnja, da ptice in druge živali speljejo mladiče (npr. kosec, veliki strnad, repaljščica). Najbolj jih ogroža spreminjanje nivoja vode s hidromelioracijami ter intenziviranje kmetijstva (zgodnja košnja, silažna koruza).

2.5 Agrarni ekosistemi

2.5 Agricultural ecosystems

Travniki, njive in sadovnjaki so pri nas nastali na površinah, kjer je prej rasel gozd. Med posebne biotope uvrščamo vse elemente pojavljanja naravne gozdne vegetacije od posameznih dreves na poljih, omejkov, živih mej do skupin dreves in gozdnih ostankov. Na travnatih in njivskih površinah služijo pticam za preže osamljena drevesa, mejni koli, telefonski drogovi in žice. Omejkji, skupine drevja in grmovja nudijo zaščito številnim pticam in poljski divjadi. Služijo jim za gnezdenje, kritje, prežo in za prehod.

V starih visokodebelnih sadovnjakih so v drevesih dupla za številne ptice. Razmere so podobne kot v presvetljenem redkejšem listnatem gozdu. V njih se zadržuje 50 in več različnih vrst ptic, od teh jih polovica tu tudi gnezdi (BRANDNER 1989). Vsak sadovnjak popestrijo žive meje. Na podeželju izginjajo posamezne vrste ptic zaradi intenziviranja kmetijstva (sadjarstva). Z naših polj, travnikov in iz starih sadovnjakov izginjajo do nedavnega precej pogoste vrste, npr.: poljski škrjanci, prepelice, divje grlice, čuki, smrdokavre, vije-glavke.

2.6 Naselja z infrastrukturo

2.6 Residential areas with infrastructure

Mnogo vrst se je prilagodilo življenju v

bližini človeških bivališč, kjer gnezdiijo na stavbah in drugih objektih. Prehranjujejo se na površinah okoli naselij ali v naseljih samih. Gnezdilna niša je lahko dimnik, špranja v steni, na strehi pod slemenjakom, na tramu, v hlevu na polici pod stropom, v izpostavljenih cerkvenih zvonikih. Nekatere vrste gnezdiijo na drevju in grmovju okoli stavb ter v visokodebelnih vaških sadovnjakih. Največja in najbolj znana gnezdilka v naseljih je bela štoklja, potem so še domača grlica, mestna in kmečka lastovka, črni hudournik, šmarnica, poljski in domači vrabec idr. Med podeželskim ter mestnim urbanim okoljem je razlika v vrstni sestavi in gostoti ptic. Na življenje v mestih se prilagaja vedno več vrst, npr. golobi duplarji, navadne postovke. Pri obnovi cerkev in drugih stavb zapirajo vse odprtine, tako da je pticam onemogočen dostop in s tem gnezdenje.

Ob smetiščih se poleg stalnih spremeljvalcev – malih sesalcev – pojavljajo njihovi plenilci – ujede in sove ter vrani, galebi in druge vrste, ki se prehranjujejo z odpadki.

3 NAČIN OHRANJANJA IN OBNAVLJANJA HABITATOV

3 APPROACHES AS TO THE CONSERVING AND RESTORING OF HABITATS

Glavno vodilo pri vseh posegih v prostor mora biti dober načrt, ki izkazuje znanje o zahtevah vsaj ključnih (ogroženih) vrst po primernih habitatih (WILDERMUTH 1980). Ob posegih v najbolj ogrožene ekosisteme je nujno timsko delo različnih strokovnjakov. Pomembna je razporeditev, kvaliteta in gostota habitatov v prostoru. Pri posegih v prostor moramo ohranjati redkejše habitate, jih pasivno obnavljati (zadrževati odmrla drevesa) ali hoté prav za določene vrste (npr. gnezdnice za sove, ob rekah vzpostaviti stene za breguljke, na jezerih umetne otoke).

3.1 Gozdarstvo

3.1 Forestry

V preteklosti se je gozdarstvo gledovalo po kmetijstvu in zakonu o maksimalni

zemljiški renti. V gozdu ni bilo prostora za odmrta in votla drevesa. K sreči je gozd zaradi številnih dreves manj pregleden, tudi zaradi težko dostopnih terenov. Tu in tam so se ohranili in še nastajajo t. i. posebni habitati – večja dupla, kjer gnezdi redke vrste ptic. Zdaj je tudi v novem Zakonu o gozdovih v 36. členu zapisano ohranjanje habitatov avtohtonih vrst (U. l. RS, junij 1993).

Gozdarstvo ima bogato tradicijo pri načrtovanju. Začne se pri strateškem območnem načrtu, nadaljuje pri načrtu gospodarske enote in konča pri detaljnem gozdnogojitvenem načrtovanju. Revizija poteka vsakih deset let. S tem ažurno sledimo dogajanjem in vpletamo v načrte nova spoznanja in usmeritve. Pri načrtu gospodarske enote izločimo "ekocelice" – posebne predele z brlogi in področja rastišč divjega petelina, in tudi kako drugače pomembne lokacije. V detaljnem načrtu dokončno določimo stanje, cilje in ukrepe za načrtovalne in negovalne enote, v katerih so tudi posebni habitati. Načrtovalna ali pogostejše negovalna enota je lahko izločena zaradi poudarjenosti posebnega habitata (npr. stene, potoka, gnezdišča, brloga). Zelo pomembna je pregledna karta v merilu 1 : 5000, kjer so označene načrtovalne in negovalne enote ter posebni habitati. Izvajalci morajo pri gradnji prometnic v gozdu, sečnji in spravilu upoštevati usmeritve iz načrta.

V Sloveniji je ca. 40 vrst ptic deloma ali povsem odvisnih od dupel v času gnezdenja. Od teh je ena četrtnina primarnih duplarjev, ki sami iztešejo dupla, preostale tri četrtnine pa so sekundarni duplarji in gnezdiijo v že narejenih duplih. Drevesa z dupli in odmrta drevesa so sestavni del gospodarskega gozda. Povsod po gozdovih moramo puščati vsaj minimalno število različno debelih sušic in še živa drevesa z dupli (PERUŠEK 1993). Pri lastnikih gozdov in tudi pri nekaterih gozdarjih je potrebno doseči, da se bodo ti habitati ohranjali in obnavljali. V gospodarskih gozdovih primanjkuje debelejših odmrlih dreves in večjih dupel, zato je na rdečem seznamu naših gnezdiilk tudi šest vrst detlov ter vse naše žolne, poleg večjih sekundarnih duplarjev (BRAČKO 1994). Za

redke in ogrožene sekundarne duplarje je z vidika ohranjanja in proučevanja vrst umestno nameščanje gnezdnic, in sicer do takrat, dokler v gozdovih ni dovolj ustreznih naravnih dupel.

3.2 Kmetijstvo

3.2 Agriculture

Celovito in usklajeno delovanje različnih interesov vodi kmetijsko stroko k nujnosti načrtovanih ukrepov in k sodelovanju z drugimi strokami. Zelo očitno je to pri kritičnih posegih v prostor ob izsuševanju, obnavljanju kanalov in hidromelioracijah ter regulacijah vodnih strug. Za zaključene predele posameznih potokov in rek je nujno predvideti intenzivnost rabe ter določiti "ekocelice" – dele krajine prepustiti naravnemu razvoju. Potek obnavljanja kanalov naj bo postopen. Drevesa in grmovje na južni strani moramo ohraniti. Kanali morajo biti plitvejši, da se talnica preveč ne zniža. Na travnikih in njivah ohranjamo drevesa ter jih dosadimo tam, kjer je več praznih površin. Preden posadimo drevesa ali preden ta zrastejo, namestimo na meje T kole, kjer bodo preže za ujede in sove. Krajina naj bo preprejena z omejki, živimi mejami, protivetrnimi pasovi, posamičnim drevjem in gozdnimi ostanki. Pomembna je najmanjša oddaljenost med posameznimi skupinami drevja in grmovja. Rumeni strnad v času gnezdenja leti do 150 m od grmovja, rjavi srakoper pa le 50 m (WILDERMUTH 1980). Podobno je z drugimi živalskimi vrstami. Glede na te razdalje je potrebno zasaditi nove pasove drevja in grmovja.

Sadovnjake osnujmo na sejancih, da dobimo visokodebelna drevesa, ki so višje rasti in dosegajo daljšo življenjsko dobo. Na starih sadnih drevskih živi cela množica lišajev, mahov in drugih organizmov. V drevskih duplih pa najdejo primerno gnezdo vijeglavke, smrdokavre, čuki, brglezi, sinice, pogorelički idr. Pomembno je, da sadimo naše preizkušene stare sorte na podlagah sejancev, ki jih navadno manj ali ne škropimo. Pri tem je zmanjšanje uporabe strupov – zaščitnih sredstev, eden prvih zahtev v naravi prijaznem kmetijstvu.

3.3 Vodnogospodarstvo

3.3 Water management

Predvideti, na katerih reguliranih vodotokih se bo izvedlo deregulacijo ter tako, da bomo dobili željene habitate, npr. glinaste in peščene stene, kjer bodo lahko gnezdili vodomci, breguljke, idr. Preprečiti moramo zasipavanje rečnih mrtvic in sečnjo drevoja ob njih. Pustimo posamična drevesa, ki padejo v strugo, da povečajo rečno dinamiko. Ohranjati moramo grmovno in drevesno zarast ob rekah in stoječih vodah. Nujno je vzpostaviti rečno dinamiko vsaj na nekaterih vodotokih, oziroma na odsekih rek.

Za umetnimi akumulacijami se ustvarjajo jezerske razmere. Na to so prilagojene številne vodne vrste ptic. Najbolj jih prizadene nihanje nivoja vode v gnezditvenem obdobju. Obala jezer naj ostane čimbolj naravna, ob njih pa pustimo osamljena in suha drevesa ter še posebno drevesa z dupli, v katerih gnezdijo tudi nekatere vrste rac.

Na jezerih lahko zgradimo plavajoče otoke za galebe in čigre, posebno je to pomembno tam, kjer nivo vode niha.

Gladki betonski mostovi so zamenjali lesene, kjer so bile ugodne razmere na tramih za gnezdenje povodnih kosov. Gradnja mostov s primernimi vgrajenimi policami je ena možnost, poleg nameščanja gnezdnic.

3.4 Urbano okolje z infrastrukturo

3.4 Urban environment with infrastructure

V urbanih ekosistemih je veliko število ene vrste, kot so to golobi, kavke ali domači vrabci, kar je značilno za neuravnotežene ekosisteme. Ujede in sove se prilagajajo mestnemu okolju, vendar jim pogosto primanjkuje ustreznih gnezditvenih niš. Potrebe po gnezditvenih habitatih različnih vrst ptic bi morale biti upoštevane v gradbenih projektih. Parki z ribniki, plodonosno drevje in grmovje ter vsi drugi deli gozdne vegetacije popestrijo ponudbo habitatov in hrane.

Na podeželju v krajih, kjer so razširjene bele štoklje, nameščamo gnezditvene police

na strehah ali na dimnikih. Pod stemenjaki mora biti dovolj prostora za gnezdenje belih pastiric. V gospodarskih poslopih pa v višjih delih špranje v zidu za šmarnico. V trti ob hiši najdejo gnezdišče liščki, grilčki, sivi muharji idr. V kmečkih poslopih – hlevih so zasedene gnezditvene police za kmečke lastovke porok za manjše število nadležnih muh. Gnezdnice za ptice duplarice naj bodo v naseljih sestavni del naše kulture.

Telefonski in električni drogovi služijo pticam za preže in za gnezdenje. V gnezdiščih bele štoklje bi tej vrsti prišle v poštev gnezditvene police, nameščene na vrhu droga. Vsak telefonski drog naj bi bil primeren za usedanje ptic na vrhu.

Na osamljenih cerkvah, skednjih, ruševinah in zidanih elektro razdelilnih postajah gnezdijo sove, postovke, pastirice idr. vrste. Pri obnovi le-teh se ponavadi zaprejo vse špranje. Če pa bi upoštevali ptice, bi namestili gnezdnice oziroma prilagodili gradnjo teh objektov tudi pticam.

3.5 Lovstvo in ribištvo

3.5 Hunting and fishing

Seznam lovnih vrst v zdaj veljavnem lovskem zakonu in v zakonskih osnutkih je najdaljši pri pticah. Navadno so to večje vrste, ki jih lovijo za prehrano ter včasih t. i. "škodljive" ujede, sove in vrani. Večina teh vrst spada med najbolj ogrožene, zaradi hitrega zmanjševanja številčnosti populacij (BRELIH, GREGORI 1980). Vzroki so v spreminjanju okolja, kot so onesnaževanja z insekticidi v kmetijstvu, uničevanje mokrišč ipd. "Škodljive ptice roparice" se je zdesetkalo, če ne celo iztrebilo, kot je to primer za nekdanjega gnezditelca pri nas – beloglavega jastreba. V zimskem obdobju se na mrhoviščih pojavljajo planinski orli in druge ujede. Namenska mrhovišča za ujede naj bi bila v predelih, kjer se ujede pogosteje pojavljajo na sedanjih mrhoviščih. Mrhovišče za ujede mora imeti ugodno termiko za vzletanje (pobočje gore).

Dela v lovišču naj obsegajo tudi varovanje in obnavljanje redkih in ogroženih habitatov, npr. ohranjanje in vzdrževanje kaluž, nameščanje gnezdnic, nadzor nad

zadrževanjem ljudi in domačih živali v teh predelih. Na lovskih objektih postaviti tudi gnezdnice za ptice duplarice. Preže so pogosto na gozdnem robu, kjer se pojavlja veliko vrst. Na preži bi pod sedežem ali pod streho lahko priradili gnezdnice za sove, postovke in druge vrste za eno ali več različnih vrst na eni preži. Preža naj bo iz naravnih materialov (lesa) ter lično izdelana, da ne kazi okolice. Krmišča, solnice, preže in druge objekte ne smemo postavljati v bližino gnezdišč redkih vrst in posebnih habitatov.

Prehrana pegaste in lesne sove je skoraj izključno vezana na male sesalce, npr. voluharice, rovke, miši (TOME 1992). Sovam primanjkuje gnezdnih habitatov, zato se je povečalo število kanj, ki se poleg malih sesalcev prehranjujejo v manjši meri tudi s poljsko divjadjo. Z ohranjanjem votlih dreves in z nameščanjem gnezdnic za sove bi povečali številčnost sov in hkrati spremenili (poslabšali) razmere za kanje.

Pri ribolovu bi morali v gnezditvenem obdobju upoštevati predele, kjer vodni in obvodni ptiči gnezdiijo. Ribiči s svojo prisotnostjo nevede ogrožajo gnezdenje vrst na obrežju in na vodi. Skupaj z ornitologi, lovci in naravovarstveniki je potrebno izločiti predele ob vodah s posebnim varstvenim režimom, kjer bodo omejitve ribolova v času gnezdenja. Obrežno vegetacijo moramo pustiti ob vseh naravnih vodnih ekosistemih in ob raznih bajerjih, opuščenih glinokopih, gramoznicah, ribnikih ipd.

3.6 Turizem in alpinizem

3.6 Tourism and mountaineering

Turizem je tesno povezan z naravo, zato mora imeti do nje primeren odnos, kar pri osveščenih gostih mnogo pomeni. Ob turističnih objektih in na njih je umestno nameščati gnezdnice, gnezdiine police ipd. Obisk posameznih lokacij moramo prilagoditi tudi zahtevam rastlinskih in živalskih vrst – krajevno in časovno. Obiskovalci so najbolj moteči v času gnezdenja. Posebnim biotopom in habitatom redkih in ogroženih vrst moramo turistični obisk oddaljiti oziroma ga organizirati pod posebnim strokovnim vodstvom.

Vsak plezalec naj bo obziren do stanovalcev sten in naj ne pleza tam, kjer so gnezdišča ptic. V plezalnih stenah je potrebno določiti plezalne smeri ter tudi časovno določiti te dejavnosti v gnezditvenem obdobju. Pri nas je znan konflikt med pticami in plezalci na Kraškem robu, npr. v Osapskih stenah. Sokol selec in velika uharica sta bila tista, ki sta potegnila krajši konec.

3.7 Druge vladne in nevladne naravovarstvene organizacije

3.7 Other governmental and nongovernmental organizations

V Sloveniji so številna društva, ki imajo v svojem programu varovanje okolja. Eno takih društev je tudi Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije. Z nasveti in sodelovanjem z različnimi institucijami je društvo ohranilo veliko redkih habitatov ptic, npr. gnezdišča breguljk, čebelarjev. Sodeluje pri zavarovanju pomembnih ornitološko pomembnih krajev, npr. Sečoveljske soline, Cerkniško jezero, Ljubljansko barje, reka Drava, Skocjanski zatok. Društvo je zbralo podatke za gnezditveni in zimski ornitološki atlas, izdelalo rdeči seznam gnezdnik Slovenije, dela se seznam ornitološko pomembnih krajev, idr. O devastacijah pomembnih lokalitet obvešča javnost. Preprečuje številne negativne posege v naravovarstveno pomembnih področjih. Izobražuje člane društva, javnost ter šolsko mladino prek raziskovalnih taborov in nalog, društvenega glasila *Acrocephalus*, organizira predavanja, ornitološke izlete po Sloveniji ipd.

Vladne institucije, kot so Zavod za varstvo narave, Zavod za gozdove idr. sodelujejo z drugimi ustanovami in društvi ter zbirajo in pripravljajo strokovne podlage za varstvo ogroženih vrst ter biotopov.

4 ZAKLJUČEK

4 CONCLUSION

Predstavljeni so le nekateri ekosistemi in v njih bolj občutljivi habitatni za ptice. Pri tem je ključnega pomena mesto gnezdenja

in prehranjevanja posamezne vrste ali populacije, ki so tem mestom prilagojene. Človek spreminja naravno krajino v kulturno, sledovi prakrajine so v glavnem le v nedostopnih predelih ter tam, kjer ni možnosti za gospodarsko izkoriščanje površin. Ob posegih v naravo so številne vrste postale maloštevilne in ogrožene ravno zaradi izginjanja habitatov. Pojavlja se načelno vprašanje, ali sploh pomagati tem vrstam ali jih prepustiti naravnemu razvoju, da se prilagodijo novonastalim razmeram. Od 364 vrst pri nas opazovanih ptic jih gnezdi 219, od teh je na rdečem seznamu 130 vrst (BRAČKO 1994). Rdeči seznam ogroženih in izumrlih vrst so in bodo vse daljši, če bo šel trend razvoja isto pot. Vedno bolj se zavedamo, da ohranitev biotske pestrosti ni le etičen problem, temveč tudi vprašanje obstoja človeka. Odnos do okolja in organizmov pa ni v domeni gozdarstva, biologije, krajinarstva ter sorodnih dejavnosti, temveč posredno ali neposredno vsake stroke. Ob direktnih ali indirektnih posegih v prostor ali v populacije organizmov, moramo razmišljati najprej o redkih habitatih ogroženih vrst!

Ptice so lažje opazljiva živalska skupina, zato so dobra osnova za osveščanje in informiranje javnosti o pomenu in vlogi ogroženih biotopov. V naravnejših ekosistemih ohranjamo in vzpostavljamo prvotno stanje habitatov, v urbanih ter agrarnih ekosistemih pa si prizadevamo ptice bolje varovati in tudi postavljamo gnezdnice. Poleg pomena ohranjanja vrste je zelo pomemben vzgojni vidik – vzpostavljanje stikov z naravo.

Mnoge nevladne organizacije imajo to v svojih programih. Tako naj bo tudi v lovstvu varovanje divjadi in njihovega življenjskega okolja ena ključnih nalog. V javnosti se kvaliteta lovcev meri ravno z ukrepi brez strelnega orožja. Tu ne mislimo na krmiljenje izstradane divjadi, temveč na varovanje in pomoč ogroženim vrstam oziroma njihovim habitatom. Člani lovskih družin so različnih poklicev, zato v svojih delovnih okoljih lahko pozitivno vplivajo na pravičen odnos do okolja. Gozdarstvo je bilo vedno močno povezano z lovstvom. Ideje sonaravnega gospodarjenja z gozdom pronica tudi med lovce. Z občutnim

zmanjševanjem sadnje smreke in iztrebljanem trenutno gospodarsko manjvrednih sestojev se je tudi prenehalo streljati ujede in deloma zveri (npr. volka). V prihodnje bo skupna naloga varovanje naravnih habitatov avtohtonih vrst v gozdnati krajini. Javna gozdarska služba ima po novem zakonu o gozdovih nalogo usmerjanja razvoja prostoživečih divjih živali in s tem tudi njihovih habitatov v gozdu in zunaj njega. Znanje in dobro sodelovanje z lovci ter vsemi drugimi dejavnostmi v prostoru je prvi pogoj za uspešno delo.

POVZETEK

Z izkoriščanjem naravnih virov spreminjamo porazdelitev in število naravnih in umetnih habitatov. Pogosto s tem drastično zmanjšujemo pestrost in stabilnost ekosistemov. Ptice naseljujejo zelo različne habitate in so relativno lahko prepoznavne, zato so primerne kot skupina za preverjanje raznovrstnosti habitatov. Z upoštevanjem habitatov posameznih vrst ptic ob posegih v prostor lahko ohranimo in obnovimo življenjske prostore mnogih organizmov.

Gozd je pri nas prevladujoč ekosistem s številnimi posebnimi biotopi, kot so: odmrla drevesa, živa drevesa z dupli, vodne kolanje, izviri potokov, stene, udorne jame, kraške jame, votline idr. Visokogorski ekosistemi z alpskimi tratami, melišči in ostenji so zelo občutljivi in ranljivi ekosistemi. V agrarnih ekosistemih so pomembni ostanki gozdne vegetacije (npr. žive meje, protivetni pasovi, skupine drevja in grmovja) ter izpostavljeni objekti, ki služijo pticam za prežje. Podobno velja za mesta in vasi. Nekatere populacije so se uspešno prilagodile antropogenemu spreminjanju okolja. Posamezne vrste ptic se stalno ali občasno zadržujejo v človeških naseljih in na raznih funkcionalnih objektih. V mokriščih imajo v obdobju gnezdenja mnoge redke vrste svoj prehranjevalni in gnezditveni habitat v trstičju, na vlažnih travnikih idr. Neokrnjeni vodni ekosistemi imajo pestro ponudbo biotopov, npr.: glinene in peščene stene, prodišča ob obali, rečne mrtvice, prodnate otoke, obrečno drevnino.

Načini ohranjanja in obnavljanja biotopov in s tem habitatov posameznih vrst morajo biti smiselni in načrtni. V našem sonaravnem gozdarstvu pri načrtovanju in izvajanju del že zdaj upoštevamo vlogo posebnih habitatov. Kmetijstvo in vodno gospodarstvo morata zaradi intenzivnega uničevanja okolja čimprej spoznati pomen ohranjanja naravnih in obnavljanja opustošenih ekosistemov. Pri urejanju naselij, obnovi in gradnji objektov lahko nudimo pticam in drugim organizmom številne habitate. Iz naravovarstvenega in vzgojnega vidika je pomembno tudi nameščanje ustreznih gnezdnic,

predvsem pa ohranjanje in obnavljanje naravnih dupel. Ob turističnih in drugih obiskih v naravi naj bi bil čas, številčnost in gibanje obiskovalcev v skladu z naravovarstvenimi potrebami. Lovci, ornitologi in drugi naravovarstveniki lahko pri svojem delovanju zelo veliko prispevajo k povečanju pestrosti habitatov in osveščanju javnosti, hkrati pa je to naloga vseh nas.

LITERATURA

1. Bračko, F., A. Sovinc, B. Štumberger, P. Trontelj, M. Vogrin, 1994. Rdeči seznam ogroženih ptic gnezdilnic Slovenije. *Acrocephalus* – glasilo DOPPS, št. 67.

2. Bračko, F., 1995. Lokalni ornitološki atlas Drave (Maribor – Ptuj) 1989 – 1992 (začasno poročilo). *Acrocephalus* – glasilo DOPPS, št. 68-69-70.

3. Brandner, J., 1998. Ptičji svet senožetnih sadovnjakov. *Acrocephalus* – glasilo DOPPS, št. 41-42.

4. Brelih, S., J. Gregori, 1980. Redke in ogrožene živalske vrste v Sloveniji. *Priradnoslovni muzej Slovenije*.

5. Perušek, M., 1993. Upoštevanje habitatov za živali v gozdnati krajini. *Gozd. vest.* 3.

6. Tome, D., 1992. Prehrana pagaste sove Tyto alba na Ljubljanskem barju. *Acrocephalus* – glasilo DOPPS, št. 51.

7. Wildermuth, H., 1980. *Natur als Aufgabe*. Schweizerischer Bund für Naturschutz. Basel.

Foto: Janez Konečnik

Nekatere zajedavske bolezni kot redukcijski faktor divjadi

Some Parasite Diseases as a Game Reduction Factor

Andrej BIDOVEC *

Izvleček

Bidovec, A.: Nekatere zajedavske bolezni kot redukcijski faktor divjadi. *Gozdarski vestnik št. 5-6/1996*. V slovenščini, cit. lit. 5.

Avtor v članku osvetljuje biološko vlogo parazitov pri redukciji številčnosti populacij nekaterih vrst divjadi, katerih številčnost v Sloveniji narašča. Gre za enega od naravnih dejavnikov pri vzpostavljanju biološkega ravnotežja v naravi.

Ključne besede: divjad, bolezni divjadi

Synopsis

Bidovec, A.: Some Parasitic Diseases as a Reduction Factor of the Game. *Gozdarski vestnik No. 5-6/1996*. In Slovene, lit. quot. 5.

The article outlines the biological role of parasites in reducing the number of the populations of some game species the number of which is increasing in Slovenia. It is the case of one of the natural factors in establishing biological balance in the nature.

Key words: game, game diseases

Izjemen geografski položaj in krajinske ter klimatske razmere v Sloveniji ustvarjajo naravne pogoje za rastlinsko in živalsko pisanost. Med številnimi živalskimi vrstami namenjamo posebno pozornost divjadi, t.j. prosto-živečim živalim, ki nad vse privlačijo lovce.

Gotovo je, da na številčnost ter razširjenost posamezne vrste divjadi odločilno vplivajo tudi človeški dejavniki, zlasti družbenoekonomske razmere, izkoriščanje gozdov, obratoslovne rešitve v kmetijstvu in živinoreji ter drugi dejavniki.

V zadnjih desetletjih so se v Sloveniji zelo spremenile razmere glede številčnosti in kakovosti lovne divjadi, na kar so zanesljivo bistveno vplivale spremembe v okolju, kot so urbanizacija, intezivno kmetijstvo in gozdarstvo, ter tudi spremembe v lovstvu. Organizirano lovstvo iz športnih in rekreacijskih motivov pa vedno bolj prevzema nalogo očuvanja vseh vrst divjadi, obenem s smotrnim izkoriščanjem in vzdrževanje okolju primernih populacij. Z ekonomskega vidika je lovstvo gotovo v podrejenem položaju v primerjavi z gozdarstvom, poljedelstvom, živinorejo in še

nekaterimi gospodarskimi vejami, upoštevati pa moramo, da je divjad sestavni del naravnega okolja. Na to pri nas še danes gledamo različno, zlasti še, ko zaradi številčnosti posameznih vrst divjadi niso usklajene koristi med posameznimi dejavnostmi.

Dejstvo je, da se v Sloveniji število nekaterih vrst divjadi povečuje. Razlog za to je iskati v biologiji samih vrst, vitalnosti njihovih populacij, v spremembah v naravi, ki jim ustrezajo, pa tudi v odnosu lovstva do teh vrst. Že od nekdaj so ljudje z različnimi ukrepi dajali prednost vrstam, ki so imele bodisi gospodarski pomen ali pa so bile poseben interes lovcev. V ne tako oddaljenem času so v našem lovstvu nastale številne spremembe in nastala različna gledanja, ki so ponekod tudi prehitela biologijo vrst, kar se je pogosto kazalo z negativnimi posledicami tudi za divjad.

V svojem referatu bom skušal osvetliti biološko vlogo parazitov na zmanjšanje številčnosti nekaterih vrst divjadi, ki so se sicer številčno povečale.

Neizpodbitno je dejstvo, da v Sloveniji narašča število parkjaste divjadi in na drugi strani močno upada število poljske divjadi, na kar kažejo tudi statistični podatki LZS (preglednica 1):

* Prof. dr. A. B., dr. vet. med., Univerza v Ljubljani, Gerbičeva 60, SLO

Preglednica 1: Ocena pomladanske številčnosti divjadi od l. 1983 do l. 1995
 Table 1: The Estimate of the Spring Number of Game Subjects from 1983 to 1995

DIVJAD / Game	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Medved bear	288	328	280	327	300	299	292	277	272	255	324	311	314
Jelenjad red deer	6232	7234	6261	7702	7657	7049	7434	7534	7997	8908	7953	7761	8828
Muflon mouflon	1910	1949	2409	2245	2113	2028	1729	2137	1892	1948	2147	2153	2103
Kozorog rock goat	394	132	207	182	192	214	237	246	257	255	248	253	273
Gams chamois	11873	9636	10880	9644	10483	11467	10833	11065	11902	11189	11427	11722	11366
Srnjad roe deer	87536	92374	91450	94740	87771	91228	93864	98547	106608	112662	119305	111975	84208
Damjsek fallow deer	512	556	547	408	398	376	286	451	541	487	431	455	398
Divji prašič boar	3994	4271	4201	4144	4155	4654	5063	5013	5209	4264	4361	4571	4579
Zajec hare	39259	43640	42648	43547	39633	38891	36244	42241	42414	30841	39007	/	/
Fazan pheasant	37094	44525	35810	31540	26635	25770	28966	26916	26711	27355	29205	/	/
Jerbecica partridge	4700	6264	5903	5069	4354	3978	4793	5018	5211	3067	3992	/	/
Veliki petelin rooster	1130	1071	1023	1037	1017	1019	1052	1473	1302	989	918	/	/
Ruševec grouse	1675	1721	1826	1556	1621	1312	1191	1364	1499	1707	1188	/	/
Jerab Tetrastix bonasia	8709	8959	10062	7649	7089	6838	6378	6385	5353	4793	4675	/	/
Kolorna Alectoris graeca	464	546	333	318	263	252	497	784	790	805	523	/	/
Raca mlakarica duck	20466	23016	23609	22756	24013	22897	26635	22888	24153	21130	24094	/	/

/ zbirajo se samo podatki o zastopanosti divjadi

/ only the data on game occurrence are being collected

Kot je razvidno, je na prvem mestu glede števila srnjad, na drugem pa so gamsi. Čeprav naseljujejo različna območja, jima je skupno številčno naraščanje, saj moramo poleg odstrela k vsakoletnim izgubam pristeti pri srnjadi tudi ugotovljene pogine (na leto najdene poginule srnjadi je okoli 4000) in pri gamsih vsakoletne izgube zaradi gamsje garjivosti.

Na Inštitutu za patologijo in gojitev divjadi že skoraj 40 let spremljamo gibanje in razširjenost posameznih bolezni med divjadjo.

Pri srnjadi je v Sloveniji poglobljeni zdravstveni problem malokrvnost zaradi želodčno-črevesnih zajedalcev. Ob parazitološki analizi smo pri srnjadi ugotovili vrsto želod-

čno-črevesnih helmintov, za katere je značilno, da so hemofagi. Zanje je tudi znano, da imajo razvojne kroge brez vmesnih gostiteljev. Razvoj iz jajčec, ki jih izločajo napadene živali, poteka pod vplivom zadostne vlage (okoli 65 %) in zunanje temperature nad 13,5°C. Med omenjenimi zajedalci ima posebno vlogo *Haemonchus contortus*, katerega vlogo in delovanje bomo nekoliko temeljiteje osvetlili.

Po našem mnenju je hemonhoza, ugotovili smo jo pri 85,4% poginule srnjadi in pri 11,4% odstreljene, med vsemi endohelmintozami v zdravstvenem pogledu najpomembnejša. V spomladanskem času pogine po analizah okoli 90% mlade in

Preglednica 2: Izredna razširjenost najbolj pogostih vrst helmintov v prebavilih srnjadi
 Table 2: Invasion Intensity of the Most Frequent Helminths from the Alimentary Tract of the Roe Deer

Vrsta zajedalca <i>parasite type</i>	srna / roe deer n = 144					
	odstrel / kill n = 95			pogin / perished n = 48		
	Število zajedalcev / number of parasites					
	10-100	do 1000	do 10000	10-100	do 1000	do 10000
<i>Haemonchus contortus</i>	9	2			4	37
<i>Ostertagia</i> spp.	29	13	4	11	6	
<i>Trichostrongylus</i> spp.	8	23		7	1	
<i>Chabertia ovina</i>	33	3		3	6	
<i>Trichuris</i> spp.	28	4		35	11	

ostarele srnjadi zaradi akutne hemonhoze z izrazito anemijo; vnetjem prebavil in s krvavitvami na sluznicah. Epizootiološke razloge za akutno in perakutno obliko hemonhoze je iskati v zelo veliki količini ličink *Haemonchus contortus* pri invazijah v okolju. Samica *Haemonchus contortus* izleže na dan od 5000 do 10.000 jajčec. Pri invazijah z 10.000 hemonhusi, ki jih ugotavljamo pri poginuli srnjadi iz naših lovišč, lahko domnevamo, da posamezna napadena žival obremeni svoje stanišče s 30.000.000 ličinkami na dan. Za ličinke 1., 2. in 3. stopnje, ki preživijo v naravi, je znano, da so zelo odporne proti različnim škodljivim vplivom v okolju. V primerno vlažni travni ruši preživijo tudi celo leto, nizke temperature do -20°C prenesejo tudi po nekaj mesecev. Tako imenovane ličinke pete razvojne stopnje, ki živijo v žlezem tkivu siriščnika napadenih živali, lahko na tej stopnji zaostanejo (to so inhibirane, zadržane ličinke) in igrajo pomembno epizootiološko vlogo bodisi pri biološkem fenomenu spomladanske aktivnosti (spring rise phenomenon) ali pri samo-ozdravitvi (self-cure phenomenon). V prvem primeru iz teh ličink, ko se gostitelj znajde v neugodnih razmerah in se mu telesna odpornost zmanjša, hitro dozori na sluznici siriščnika spolno zrele oblike zajedalcev. V naših podnebnih razmerah se to dogaja zgodaj spomladi pri najbolj neodpornih kategorijah, torej pri mladičih in ostarelih živalih.

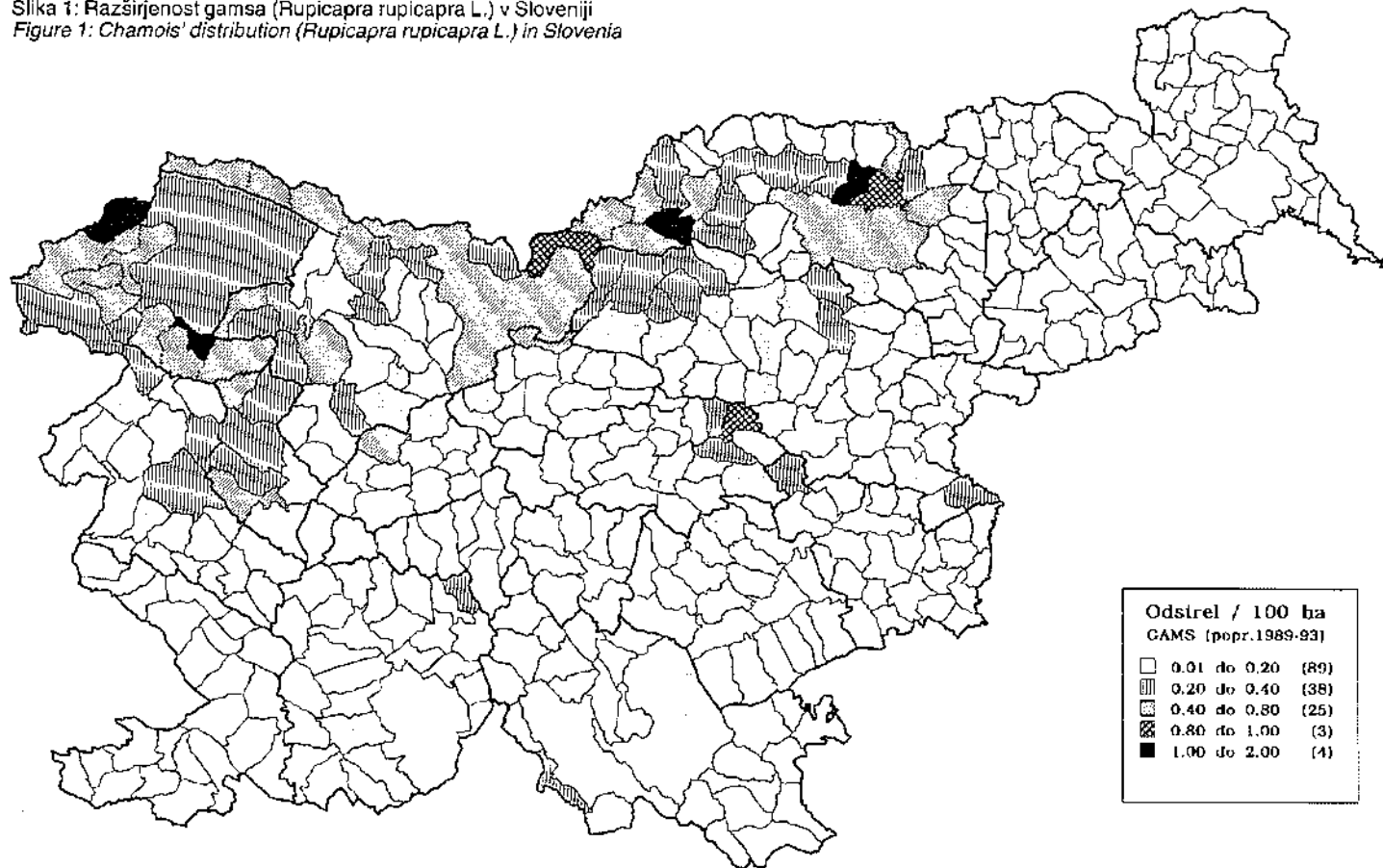
V drugem primeru – samo-ozdravitvi – temelji mehanizem na zaporednih invazijah z določeno vrsto želodčno-črevesnih hel-

mintov, kar pa pri gostitelju, ki je v dobri telesni kondiciji in če ni število ličink preveliko, sproža močne imunogene reakcije, da po ponovljenih invazijah reagira na vnašanje zajedalcev s preobčutljivostjo. Tako je fenomen samo-ozdravitve pravzaprav imunogena reakcija organizma in jo je treba oceniti kot pridobljeno odpornost gostitelja.

Kateri med opisanimi fenomenoma se bo pokazal pri napadenem osebk, pa bo odvisno od količine izločenih jajčec, oziroma ličink, s katerimi je napadena neka žival, odnosno od populacijske gostote in števila napadenih živali. Močne invazije pogojujejo tudi reinvazijo, ko dobi že močno napadena žival dodatne količine. Na območjih z redkejšo gostoto živali se bo po vsej verjetnosti zaradi manjše količine ličink, ki jo nudi prostor, in daljše ekspozicije, razvil fenomen samo-ozdravitve; nasprotno pa se bo pri gostejših populacijah, kjer so osebki izpostavljeni močnejšim napadom ličink, razvil fenomen spomladanske aktivnosti, s številnimi pogini driskave srnjadi.

Drug zdravstveni problem je v Sloveniji povezan z gamsi. Razvojno gledano je to divjad visokogorja, in visokogorje je opisano kot tipično stanišče gamsov. Pri nas so to Julijske Alpe in Karavanke. V zadnjih desetletjih pa so nastala in še nastajajo v slovenskem prostoru številna stanišča v povsem drugačnih biotopih. Za ilustracijo naj navedemo, da je bil po statistiki Lovske zveze Slovenije iz leta 1963 registriran odstrel gamsov v 6 od 17 območnih lovskih zvez, v letu 1994 pa v 12.

Slika 1: Razširjenost gamsa (*Rupicapra rupicapra* L.) v Sloveniji
Figure 1: Chamois' distribution (*Rupicapra rupicapra* L.) in Slovenia

Zurnal za gozdarstvo, april 1995

Gamsje populacije širijo z gora svojo življensko območje daleč v predgorja. Ponekod jim je pomagal pri širjenju tudi človek z umetnimi naselitvami (Nanos 1957), kjer so gamsi s kratkem času prek posameznih skupin vzpostavili naravno povezavo s populacijami v Julijskih Alpah. Tako imamo danes gamsa razširjenega na območja, kot ga prikazuje analiza odstrela gamsov v Sloveniji (po podatkih Zavoda za gozdove Slovenije).

Kartna predstava kaže, da se število gamsov v Sloveniji številčno povečuje. Na videz dokaj stanovitne številke pa ne prikazujejo poginov za gamsjo garjavostjo, ki je v dvajsetih letih, odkar je razširjena v nekaterih slovenskih loviščih, povzročila pogin že vsaj v višini spomladanskega prirasta.

Na Inštitutu za patologijo in gojitev divjadi je gams predmet večdesetletnega preučevanja. Prve raziskave so bile posvečene reprodukciji gamsove koze, katerih rezultati so dokaj natančno dokazali vsakoletni prirast populacije v višini med 22 in 28 %, odvisno od spolnega razmerja gamsov na posameznih območjih. Nadalje smo preučevali pljučne in želodčno-črevesne zajedalce in ugotavljali njihovo povezanost z znižanjem telesnih tež in telesne odpornosti. Ugotovili smo 87% napadenost s štirimi vrstami pljučnih nematod in skoraj 100 % napadenost z 20 vrstami Trichostrongylidae. Vendar zaradi specifičnega načina življenja gamsov, pri njih je v določenem času izražena tudi vertikalna in horizontalna migracija, kvantitativno število posameznih vrst helmintov ne dosega vrednosti kot pri srnjadi, predstavljajo pa močan slabilen dejavnik glede občutljivosti za bolezn, ki se praviloma končajo s poginom, in so močan redukcijski dejavnik. Kljub znanim rezultatom preiskav, pa lovska operativa do pred kratkim ni spremljala sprememb v gamsjih populacijah. Če ocenjujemo večdesetletni odstrel gamsov, se je ta gibal od 5 do 10 % spomladanskega števila in še vedno, tudi danes, posega močnejše v razred samcev in manj v razred samic, ter komaj omembe vredno v razred mladičev. Na tak način je v posameznih, zlasti za gamse tipičnih in najbolj ustreznih območjih, prišlo do pre-

visokega števila živali, ki ni bilo usklajeno z nosilno kapaciteto stanišč – in zaradi že znanih invazij s pljučnimi in z želodčno-črevesnimi zajedalci, do večjega števila telesno neodpornih živali. Dodatno obremenitev je pomenilo oživljanje ovčereje na visokogorskih pašnikih, pa tudi povečano planinarjenje, turno smučanje, preleti z zmaji in podobno.

Taki epizootiološki situaciji se je v Sloveniji leta 1972 priključila tudi gamsja garjavost, ki jo povzroča pršica *Sarcoptes scabiei*.

Dosedanje raziskave so pokazale, da so posamezne vrste iz skupine *Sarcoptes* strogo specializirane na svoje gostitelje. Slovstvo opisuje 14 zanesljivih in 4 nezanesljive vrste, ki so prilagojene na specifičnega gostitelja. Potemtakem je zanesljivo prišlo do prilagoditve *sarcoptes*a na svojega gostitelja med evolucijo in tudi danes pršica ne bi mogla obstati, če ne bi živela v določenem odnosu do gostitelja. Za patološko delovanje pa mora biti ta odnos porušen, zlasti mora biti zmanjšana odpornost gamsovega telesa, ki je oslabilo zaradi drugih parazitov.

Na tak način si razlagamo tudi izrazito patološko delovanje srbecev pri gamsji vrsti, ki je zaradi številnih biološko objektivnih pa tudi človeško subjektivnih faktorjev imunološko oslabela. Za sam izbruh in širjenje bolezni mora biti izpolnjenih več pogojev. Prenos in obolevnost bo tem večja, čim več bo prišlo živih garj na nenapadeno žival, kar je povezano s številom živali v tropu in njihovim socialnim vedenjem. Pri tropnih vrstah, kot je gams, zlasti pri t.i. menjajočih se tropih, se bolezen širi naglo in je odvisna od gostote tropa, oziroma stikov v njem. Pri oslabilih osebkih je tudi preživetje razvojnih faz garj večje in je okužba močnejša. Praviloma se gamsja garjavost širi hitreje ob večji populacijski gostoti in povzroča bolj množične pogine. Na območjih z velikim številom gamsov lahko pride tudi do 80-90% pogina živali.

V svojem prispevku sem skušal prikazati vlogo le dveh od številnih bolezni pri divjadi, ki medicinsko gledano povzročajo pogine in so škodljive, vendar imajo biološko funkcijo vzpostavljanja ravnotežja med šte-

vilom živali in staniščem, ter so dejansko, kljub navidezni paradoksalnosti, porok za obstoj pisanosti živalskega sveta in stabilnosti ter uravnoteženosti ekosistema. Zanesljivo je tak način najbolj naraven. Kako pa se bo v ta sistem vključevalo lovstvo, je v veliki meri odvisno od razumevanja teh procesov, tudi bolezenskih. Pojem "gojitev divjadi" ne pomeni večanja števila in podpiranja posameznih vrst divjadi, ki so za nas zanimive in privlačne, temveč vzpostavljanje znosnih odnosov med vrstami, zlasti pa med živalmi samimi in možnostjo stanišč zanje. Mnogo prepogosto vidimo v svoji dejavnosti le posamezne vrste divjadi, ne da bi se zavedali tudi njihove okolice in sprememb v njej.

LITERATURA

1. Barth E.E.E., W.F.H. Jarrett, G.M. Urquhart: Studies on the mechanism of the self-cure reaction in the rats infected with *Nippostrongylus brasiliensis*. *Imunology* 10(1966), 459-464.
2. Bidovec A.: Preučevanje endohelmitov iz prebavil divjih prežvekovalcev v Sloveniji. Doktorska disertacija, Ljubljana 1984.
3. Brglez J.: Katere trihostrongilide smo našli pri srnjadi. *Lovec* 46(1964) 10, 294-297
4. Lanfranchi P., Manfredi M.T., Zaffaroni E., Fraquelli C., Ratti P., Giacometti M.: Eine dreijährige Untersuchung der Labmagen-Helminthera fauna beim Alpensteinbock (*Capra ibex*) der Kolonie Albris, Graubünden, Schweiz. *Z. Jagdwiss.* 41, 24-35, 1995
5. Murray E. Fowler. *Zoo & Wild Animal Medicine*. Saunders Company United States of America 1986.

Foto: Janez Konečnik

